

НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ

(на вшанування жертв тоталітаризму)

ВИПУСК II

NATIONAL MEMORY

(for the totalitarian victims honour)

EDITION II

MINISTRY OF HEALTH PROTECTION
DANYLO HALYTSKY LVIV NATIONAL
MEDICAL UNIVERSITY

Department of ukrainian studies

NATIONAL MEMORY
(for the totalitarian victims honour)

interuniversities collection of the scientific articles

EDITION II

LVIV – 2018

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО

Кафедра українознавства

НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ

(на вшанування жертв тоталітаризму)

міжуніверситетський збірник наукових праць

ВИПУСК II

ЛЬВІВ – 2018

УДК 94(477) «1917/1953»: 323.28-058.64(=161.2)
ББК 63.5(4Укр)+81(4Укр)+63.3(4Укр)+71(4Укр)
Н 35

Національна пам'ять (на вшанування жертв тоталітаризму): [Текст] : міжуніверситетський збірник наукових праць / Упорядник і науковий редактор: Гірна Н. М. – Львів: Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2018. – 134 с.

Наукова рада:

к.і.н., доц. Гірна Н. М. – упорядник і науковий редактор;
д-р філос. Н., проф. Держко І.З.;
к.і.н., доц. Божко Н. М.;
D. of S. Ходак І. М.;
к.і.н., доц. Любчик І. Д.;
к.філол.н., доц. Лещенко Т. В.
к.філол.н., доц. Єщенко Т. А.;
к.мед.н., доц. Джура О.Р.
к.філол.н., доц. Черкес Н. Д.;
к.пед.н. Стечак Г. М.;
к.н.здерж. упр., доц. Терешкевич Г.Т.

Комуністичний тоталітаризм, як системне зло, завдавав смертельних ударів нації, убивши мільйони українців. Збірник містить наукові розвідки викладачів, співробітників Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Івано-Франківського національного медичного університету та інших науковців, присвячені вшануванню жертв радянського тоталітаризму періоду 1917 – 1953 років – як окремих вчених, лікарів, літераторів, політичних діячів, так і цілих етнічних груп і прошарків українського суспільства.

Для студентів, аспірантів, науковців, всіх, хто цікавиться історією українського народу.

Упорядник і науковий

редактор збірника к.і.н., доц. Гірна Н.М.

*Затверджено на засіданні кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
(протокол №7 від 2 листопада 2018 року)*

Автори несуть повну відповідальність за грамотність поданих текстів, точність наведених фактів, цитат, покликань, статистичних даних, власних імен, оформлення бібліографії.

Наукова рада має право на скорочення матеріалів

© Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького
© Автори наукових статей, 2018

ЗМІСТ

Наталія Гірна	
Щоб не стати манкуртами (<i>вступне слово</i>)	7
Наталія Божко	
Тоталітаризм та нищення історичної пам'яті українців	9
Наталія Гірна	
Операція «запад» – найбільша репресивно-виселенська акція радянської влади проти українців	17
Ігор Держко	
Інфантильна принадливість тоталітаризму	24
Ольга Джура	
Привячую Блаженній пам'яті Патріарха Йосифа Сліпого PER ASPERA AD ASTRA.	30
Олена Дробот	
Сергій Єфремов – жертва радянської репресивної машини	43
Марта Дрогомирецька	
Митець у тоталітарному суспільстві.	48
Тетяна Єценко	
Репресії сталінського режиму проти становлення мови медичної науки на національному ґрунті (<i>на прикладі наукової творчості Олени Курило</i>)	51
Руслана Жангазінова	
Новомова тоталітарного режиму: вплив на особистість та відгомін у сьогоденні	58
Наталія Іщук	
«Великий терор» на вінниччині 1937 - 1938 рр.	63
Ірина Козелко	
Голодомор – акт геноциду в Україні	67
Ганна Лаврик, Людмила Метельська	
З когорти знищених: до 115-річчя з дня народження Володимири Крушельницької	71

Тетяна Лещенко, Вікторія Юфименко «Холодний яр» Юрія Горліса-Горського і формування національно-патріотичних світоглядних позицій майбутнього українського лікаря.	77
Ігор Любчик Лемки в умовах післявоєнного тоталітарного упокорення: західноукраїнський простір .	83
Оксана Назгорняк Голодомор 1946-1947 років як прояв геноциду та етноциду епохи тоталітаризму	90
Галина Стечак Дем'янів лаз – геноцид Галичини	94
с. Діогена-Галина Терешкевич Спогади про життя у підпіллі (на прикладі власної історії)	98
Галина Хирівська Голодомор на сторінках роману Василя Барки «Жовтий князь»	109
Ігор Ходак Уроки тоталітаризму для українців	113
Надія Черкес Страчена мрія національного цвіту (або поетичне слово як борець із тоталітаризмом) . . .	116

ЩОБ НЕ СТАТИ МАНКУРТАМИ (вступне слово)

*На однакові квадрати
поділили білий світ.
Рівне право всім мовчати
і один тягнути гніт.
(Василь Стус)*

Дуже часто, на жаль, доводиться чути закиди, що історія – це минуле і його не слід чіпати, що є важливіші проблеми сьогодення – тяжка економічна ситуація, безробіття, бідність, війна, євроінтеграція тощо. Мовляв сучасній людині потрібні їжа, одяг, розваги, комфорт, а не історія. Зрештою, знання історії – це зайвий багаж.

Так вважати може тільки цілковитий невіглас, який сам є жертвою незнання рідної історії. Тобто манкурт – раб і німий споживач того, що подадуть господарі. Бо власне знання історії свого народу формує людину гідну, чесну, волелюбну, таку, яка має свою думку і усвідомлює свою цінність. Це добре розуміли наші вороги і тому забороняли або спотворювали нашу історію. Цього не розуміємо ми і тому маємо спотворену національну пам'ять, комплекси меншовартості, війну і тотальну русифікацію.

Комуністичний тоталітаризм, як системне зло, завдавав смертельних ударів кожній особистості, вбивши мільйони і залишивши масу бездумних виконавців, що живуть у постійному страху і покорі, що мають тільки «рівне право всім мовчати і один тягнути гніт...». Але ж українець не такий! Споконвіків українець – це лицар, захисник, господар, надійний друг і вірний побратим, освічена і мудра людина! Наша історія відродить у нас ці риси і піднесе наш національний дух. Вивчаймо її! Тоді здолаємо інтелектуальну порожнечу та нав'язані нам комплекси неповноцінності, тоді знову станемо рівною частиною європейської спільноти.

Треба спростувати ще один закид проти української історії – мовляв це суцільна трагедія, поразка, плач, смерть. Така історія викликає депресивні стани, тому краще замінити її якимсь розважальним шоу. Це безглузде твердження є прикладом маніпулятивної підміни понять і зміщення акцентів. Очевидно, що свідомого. Так, українська історія має дуже багато трагічних сторінок, але вони свідчать про нашу незламність до волі, патріотизм, вони плекають національну єдність, національну гідність та гордість і навіть таку потрібну зараз національну злість до ворогів.

Але манкурт цього не розуміє. Він здатний збагнути тільки фізіологічні потреби...

Вивчаймо свою історію, щоб не стати манкуртами, щоб захистити від неволі тих, хто буде після нас. Відроджуймо нашу національну пам'ять і передаваймо її нашим дітям. Бо тільки тоді, коли ми сміливо назвемо своїх українських героїв героями, а ворогів нашого народу – ворогами, зможемо стати справді вільними господарями на своїй землі. Чи швидко це станеться залежить від кожного з нас.

Наталія Гірна

*Наталія Божко,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства
ЛНМУ імені Данила Галицького*

ТОТАЛІТАРИЗМ ТА НИЩЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ

Постановка проблеми. Злочинні методи керівництва культурою, що здійснювалися радянською владою з метою нищення історичної пам'яті українського народу потрібно не забувати, щоб не допустити повернення їх у майбутньому.

Тоталітарний режим, що прийшов на українські землі у ХХ столітті творив свою соціалістичну культуру, де не було місця для пошанування минулих епох, захоплення талантом і працею багатьох поколінь українського та інших народів, що жили і творили на нашій землі єдину сув'язь європейської культури.

Радянська влада, формуючи та пропагуючи псевдокультуру «соціалістичного реалізму» використовувала різноманітні методи для нищення історичної пам'яті українців. Одним з дієвих способів було перепрофілювання архітектурних пам'яток (замків, палаців, монастирських приміщень, храмів, приватних будинків відомих людей) і використання їх із власною ідеологічною метою.

Проблема збереження і використання пам'яток культури і мистецтва України має досить обширну історіографію. Цій проблемі присвячено енциклопедичне видання «Історія міст і сіл України» [7]; триває праця над фундаментальним 28-томовим виданням «Звід пам'яток історії та культури України»[2,3,4]. Вагомий внесок у розробку проблеми пам'яткознавства, дослідження та збереження української архітектурної спадщини зроблено у роботах В.Баб'яка, В.Горбика, Г.Денисенко, В.Заболотного, О.Лесика, В.Парація, О.Роготченка та ін.

Метою нашого дослідження є аналіз дій радянської влади на західноукраїнських землях у повоєнні часи щодо збереження і

використання пам'яток архітектури регіону. Особливу увагу автор звертає на стан збереження пам'яток архітектури, переданих радянською владою у користування закладам охорони здоров'я.

Результати дослідження. У повоєнні роки західноукраїнські землі, як і інші, де пройшла війна, були зруйновані і пограбовані. Поряд з відбудовою економіки і налагодженням функціонування важливих соціальних інфраструктур перед радянською владою постало питання реставрації пам'яток архітектури минулих епох. Розруха, що панувала на українських землях, змусила радянську владу вже не так необачно нищити пам'ятки архітектури, як це було у страшні 30-ті роки ХХ ст., а використати те, що збереглося для налаштування життя громадян. Це було досить складно, оскільки з обстежених двох тисяч пам'яток архітектури в 14 областях України в повоєнні роки лише одиниці не зазнали серйозних пошкоджень [1, с.13].

Наприкінці 1945 року радянський уряд України приймає постанову «Про заходи до впорядкування стану пам'яток культури, старовини і природи на території УРСР», якою затверджено розроблене «Положення про пам'ятки культури і старовини». У цьому ж документі було визначено поділ пам'яток залежно від наукової, історичної і художньої цінності на загальносоюзні, республіканські і місцевого значення [1, с.14].

Протягом 1946-1948 років було прийнято спеціальні постанови Ради Міністрів СРСР та Ради Міністрів УРСР, які визначали конкретні засади організації вивчення та реставрації пам'яток архітектури в державних масштабах.[5] Ці завдання повинні були виконувати новостворена Академія архітектури УРСР (очолювана В.Заболотним), а також Управління у справах архітектури при Раднаркомі УРСР. До функціональних обов'язків цих установ належали облік, охорона та реставрація архітектурних пам'яток [6, с.733]. При ознайомленні з цими документами звертаєш увагу на стиль викладу. Текст тогочасних постанов, прийнятих радянською владою, надміру задекларований і викладений у пафосному стилі. Розумієш, що перед нами ідеологічні прожекти, які неможливо ви-

конати передусім через відсутність належного фінансування. Тому у подальших рішеннях влади, ми знаходимо підтвердження нашого сумніву.

Наприкінці 40-х років Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову «Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників культури» (від 14 жовтня 1948 р.) [11]. Це був перший союзний документ, який діяв протягом досліджуваного періоду і регламентував діяльність з охорони і використання пам'яток історичної спадщини. У ньому вже було вказано на першочерговість охорони і реставрації пам'яток архітектури, що знаходились у столиці чи обласних центрах, інші пропонувалося здавати в оренду різноманітним відомствам та установам. Слід відзначити, що в повоєнні роки було затверджено офіційний список пам'яток архітектури України, що підлягали державній охороні, який нараховував лише 2070 об'єкти [9, с. 29].

Водночас радянська влада прагнула увіковічнити пам'ятки військової історії, особливо пов'язані з Другою світовою війною та «визволенням» радянськими військами західноукраїнських земель. Для виконання цього пропагандистського завдання коштів не шкодували - будували меморіали, обеліски, впорядковували місця військової слави тощо. Це був один з методів формування радянської версії української національної пам'яті і водночас можливість обмежити публічний доступ до інших пам'яток минулого. [2, с. 20-24]. Як наслідок, кожного року з офіційного списку зникали чергові пам'ятки архітектури, які з погляду радянської влади не заслуговували на збереження. Особливо складною була ситуація у 60-х роках ХХ ст., коли, виконуючи вказівки московського керівництва, яке вважало «марнотратством» охорону пам'яток культури, тогочасна українська влада вивела з-під опіки держави 740 об'єктів (переважно церкви XVI – XVIII ст.) [9, с.30]. Зокрема, майже половина пам'яток архітектури перестала охоронятися державою. У вцілілих будівлях відкривали клуби, лікарні, інтернати, школи, музеї тощо. Значну кількість будівель, які ще донедавна були під охороною, зачиняли, перетворювали у господарські споруди або віддавали в оренду.

Зокрема, в оренду до Міністерства охорони здоров'я УРСР потрапляють пам'ятки архітектури - палаци, храми, монастирські комплекси тощо. Радянська влада переклала відповідальність за стан їх збереження на міністерство, яке апріорі (як в радянські часи так і нині) не мало достатньо коштів для утримання приміщень у належному стані, оскільки перед медициною стояли першочергові завдання – надання медичних послуг населенню.

Необхідно відзначити, що методи, використані владою на той час, були досить успішними. Оскільки, з одного боку засвідчували «велику турботу» про охорону здоров'я громадян, а з іншого — недостатній рівень фінансування медичних закладів доводив ці будівлі до катастрофічного стану. Вони не ремонтувалися, досить швидко руйнувалися і ставали непотрібними, а отже - забутими. За мовчазної згоди населення знищувалася пам'ять про первісне призначення цих приміщень, про історичні події, пов'язані з ними. Серед доказів, які підтверджують таку політику радянської влади щодо збереження історичної пам'яті українського народу, є ставлення до перлини ренесансної архітектури Галичини - Підгорецького замку, який був збудований у 1635 - 1640 рр. в стилі пізнього ренесансу,

Після Другої світової війни замок в Підгірцях не зацікавив радянську владу як пам'ятка архітектури європейського рівня. Традиції місцевого туризму про які із захопленням писав автор одного з найцікавіших на початку ХХ ст. галицьких путівників Мечислав Орлович, виокремлюючи місцеві замкові комплекси як історичні пам'ятки[12], були втрачені і знищені. Оскільки не були пов'язані з революційними подіями правлячої партії, а формувати зацікавлення молоді до краєзнавчого матеріалу було цілком не потрібно, навіть ідеологічно помилково. У палаці розмістили військовий госпіталь. Згодом цей медичний заклад отримує свою спеціалізацію – туберкульозна лікарня. До 1951 року в замку функціонував кістково-туберкульозний санаторій, а в 1953 - 1955 роки - госпіталь інвалідів Великої Вітчизняної війни і Радянської Армії. У тому ж 1955 році було прийняте остаточне рішення про те, що Підгорецький замок стає першою обласною туберкульозною лікарнею на 250

ліжок. За дивним збігом обставин у 1956 р. у замку спалахнула пожежа. Вогонь знищив два поверхи палацу. Внаслідок пожежі було повністю втрачено (згоріло або зникло) все, що нагадувало інтер'єр ренесансного замку: прикраси бенкетних салонів, скульптура, каміни, мозаїчна підлога, дрібна пластика тощо. До початку 60-х років радянська влада відзвітувала про повну реставрацію будівлі, перетворивши ренесансний замок у медичну установу, де лікували хворих з відкритою формою страшною недуги.

З 1962 р. Підгорецький замок - туберкульозний санаторій на 350 ліжок. Після реставрації інтер'єр палацу змінився до невпізнання. Безслідно зникли безцінні інтер'єри Зеленої і Кармазинової кімнат, Китайського і Золотого салонів та ін. В одному із найкрасивіших Лицарських залів розмістили гінекологічне відділення, а в ренесансній каплиці – ординаторську. На функціонування санаторію держава асигнувала щорічно 585 тис.крб [7, с.144]. Однак цього ледве вистачало на лікування та утримання хворих. Виділяти кошти на збереження та реставрацію самого архітектурного комплексу не було жодної змоги.

Подібну долю має й інший архітектурний комплекс - Домініканський монастир в селі Підкамін'я Бродівського району на Львівщині. Підкам'янецький монастир є однією з величних барокових пам'яток оборонної архітектури України.

Як духовна і військова твердиня, монастирський комплекс пережив багато лихоліть. Не раз за час свого існування був спалений, пограбований, зруйнований ворогами. Однак ХХ ст. було найдраматичнішим для цієї пам'ятки. Із завершенням Другої світової війни радянська влада, оцінивши фортифікаційні переваги монастирського комплексу в с. Підкамін'я, організувала на його території районний відділ НКВС, а в корпусах колишнього духовного закладу - в'язницю. Згодом, у другій половині 50-х років, в'язницю було перенесено, а в її приміщеннях розмістили психоневрологічну лікарню закритого типу для жінок, яка існує і донині.

Ще одним прикладом свідомого нищення тоталітарною владою пам'яток архітектури європейського рівня є доля одного з найкра-

сивіших палаців Галичини – палаца Скарбека. Історія цієї пам'ятки архітектури драматична з часу будівництва. Ще незавершений палац перепрофілювали на благодійний інститут для дітей - сиріт і людей похилого віку. [10,с.5]. Інститут дроговизький для сиріт і вбогих отримує назву «Інститут Скарбека» (більш вживане – «Заклад»).

Світлі і просторі кімнати для вихованців, зали для навчання, заняття фізичними правами і музикою зробили благодійний Інститут Скарбека одним із взірцевих притулків в Австро-Угорській імперії кінця ХІХ ст. Про нього говорили і писали у тогочасній європейській пресі, відвідували і переймали досвід [13].

«Інститут Скарбека» функціонував до 1939 р. У його діяльності були успішні злети і падіння, які залежали не лише від фінансового становища, а й від політичних реалій того часу. Так, в роки Першої світової війни Заклад був перепрофільований у лікарню, а згодом пограбований російською армією, яка відступала з Галичини. Із благодійного інституту для сиріт російська армія вивезла все цінне з її погляду. Через декілька років, у часи національно-визвольних змагань, червоноармійські війська кінної армії Будьонного знищили те, що залишилося.

Наприкінці 50-х років ХХ ст. у неоготичному палаці, досить пошкодженому в час ведення воєнних дій, відкрили психо-неврологічну лікарню закритого типу. Цей медичний заклад функціонує і до сьогодні. Правда, у його зовнішньому і внутрішньому вигляді досить складно впізнати один із найкрасивіших палаців Львівщини. До невпізнання змінився парк, ставок, зникли оранжереї з екзотичними рослинами тощо.

В одному з корпусів колишнього благодійного інституту у період з 1945 – по 1953 рр. радянська влада влаштувала притулок для сиріт, який згодом було перепрофільовано у тюрму НКВС. У 80-х роках ХХ ст. в'язниця почала приймати неповнолітніх злочинців і отримала назву Миколаївської виправної колонії № 50.

Так унікальне місце, де поєдналися краса архітектурної пам'ятки з історією нашого краю, а також з долею одного з перших підпри-

емців і меценатів Галичини, стає закритим для широкого доступу. Медичній установі дуже складно утримувати палац у належному стані. А дорога до нього, яка проходить повз в'язничні приміщення обнесені парканом з колючим дротом, не сприяє бажанню відвідувати Заклад.

Висновок: Таким чином, використані радянською тоталітарною владою методи щодо збереження і використання пам'яток архітектури в повоєнні роки були досить суперечливими. По-перше, пам'ятки архітектури перепрофільовували на установи, які переважно виконували ідеологічні завдання радянської влади, зокрема, в освітні заклади, музеї, спортивні установи тощо. По-друге, тоталітарна держава не мала змоги, а здебільшого і бажання реставрувати і зберігати історичні пам'ятки минулих епох. По-третє, передаючи ці приміщення в оренду, радянська держава не впровадила правового механізму впливу на орендарів щодо їхньої відповідальності за збереження і цільове використання орендованих приміщень. По суті, це було «неписане право», за яким держава знімала з себе відповідальність за руйнування і нищення будівель

Наприкінці ХХ ст. відійшли в минуле часи тоталітаризму. Україна стала незалежною суверенною державою, обравши шлях поступового, але незмінного повернення до європейської ойкумени. Ми прагнемо посісти гідне місце в сучасному європейському культурному процесі. Україна стала членом більшості європейських міжнародних організацій, у тому числі установ з охорони пам'яток культури і мистецтва. Зокрема, у 2006 р. наша держава підтримала «Конвенцію про охорону архітектурної спадщини Європи», прийняту ще у 1985 р., тобто взяла на себе зобов'язання «утверджувати в громадянській думці розуміння необхідності збереження архітектурної спадщини як елемента культурної самобутності і джерела натхнення і творчості для сьогодишніх і прийдешніх поколінь» (Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи, 1985). Це дає надію, що пам'ятки архітектури, які всупереч політиці СРСР збереглися до нашого часу, в українській державі будуть збережені і використані для прийдешніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадяк Володимир. Запровадження радянської пам'яткоохоронної системи у Львові (1939–1953 рр.). Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали п'ятої наукової краєзнавчої конференції 12 листопада 2010 р. –Львів, 2011. С.8-24;
2. Горбик В.О., Денисенко Г.Г. «Звід пам'яток історії та культури України» у дослідженні і охороні культурної спадщини: досвід, проблеми, перспективи / В.О. Горбик, Г.Г. Денисенко. — Інститут історії України НАН України, 2012. - 192 с.;
3. Звід пам'яток історії та культури України: Енциклопедичне видання: У 28 т. – Кн. 1: Київ. – Ч. 1: А – Л / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при вид - ві «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. – 608 с.;
4. Звід пам'яток історії та культури України м. Львів. Т. 1 // [Електронний ресурс].-Режим доступу. <http://history.org.ua/LiberUA/ZvidLviv/ZvidLviv.pdf>;
5. Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1948. №23-24.-Ст.91. // <http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/>;
6. Історія культури України. У п'яти томах. Т.5. кн.1. – К.: «Наукова думка» НАН України, 2011. - 832 с.;
7. Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область у двадцяти шести томах. Головна редакція Української Радянської Енциклопедії. Інститут історії АН УРСР. – Київ, 1968. – 976 с.;
8. Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи Гранада, 3 жовтня 1985 року//[Електронний ресурс] Режим доступу// <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>;
9. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С.І. (відповідальний редактор), Денисенко Г.Г та ін. - К.: Інститут історії України, 2015. - 486 с.;
10. Львівська національна наукова бібліотека ім. Василя Стефаника. – Відділ рукописів. – Фонд 9. Спр. 1576. Dokumenta i przepisy organizacyjne Fundacji Stanisława hr. Skarbka. Lwow. – drukarnia “Dziennika Polskiego». 1909. – 114 с.;
11. «О мерах улучшения охраны памятников культуры» Совет Министров СССР Постановление от 14 октября 1948 г. N 3898//[Електронний ресурс] Режим доступу// <http://art-con.ru/node/354>;
12. Orłowicz Mieczysław. Przewodnik po Galicji. – Lwów, 1914. – 267 s.;
13. Субота Ігор. Інститут Дроговизький графа Станіслава Скарбека.// [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://www.mykolaiv.lviv.ua/news/politic-news>.

*Наталія Гірна,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри українознавства ЛНМУ
імені Данила Галицького*

ОПЕРАЦІЯ «ЗАПАД» -- НАЙБІЛЬША РЕПРЕСИВНО-ВИСЕЛЕНСЬКА АКЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОТИ УКРАЇНЦІВ

Постановка проблеми: Одним із методів комуністичного терору проти українського народу були депортації. Насильне і блискавичне виселення тисяч сімей із місця споконвічного проживання мало вирішити одразу кілька проблем радянської влади, а саме: знищити соціальну базу українського національного Руху опору і сам Рух, активізувати і завершити колективізацію, збільшити кількість представників неукраїнської національності і цим посилити русифікацію, насадити атмосферу постійного страху серед народу, таким чином остаточно зламавши спротив комуністичним змінам.

Серед десятків радянських депортацій сумне перше місце належить операції під кодовою назвою «Запад», що була здійснена впродовж 21 – 26 жовтня 1947 року проти 78 тисяч 532 мирних мешканців Львівської, Дрогобицької, Тернопільської, Станіславської, Рівненської, Волинської та Чернівецької областей. За шість днів її проведення комуністи виселили у північні райони Росії і до Сибіру 26 тисяч 518 сімей, що склалися з 19 тисяч 514 чоловіків переважно старшого віку, 36 тисяч 90 жінок і 22 тисяч 928 дітей.

Метою нашої статті є дослідження етапів проведення операції «Запад» як одного з насильницьких методів утвердження радянської влади та з'ясування її наслідків для подальшого політичного, соціально-економічного і культурного розвитку Західної України зокрема та українського народу загалом.

При підготовці роботи ми використали Матеріали Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Матеріали Українського ІНП, наукові розвідки Т.Вронської, І.Патера, Й.Надоського та ін. [4, 3, 7, 6]. Величезний внесок для появи нашого досліджен-

ня мають спогади жертв цієї депортації. Викладаючи матеріал, ми свідомо уникали перекладу з російської українською мовою самої назви операції, а також назв радянських органів влади і держбезпеки, адже європейська наукова практика використовує абрєвіатури тоталітаризму мовою оригіналу у латинській транслітерації.

Виклад основного матеріалу: Після проведення у квітні – серпні 1947 року операції «Вісла» – переселення українців із Надсяння, Лемківщини, Підляшшя і Холмщини на захід Польщі, радянські органи держбезпеки почали планувати нове виселення українців із Західної України на північ СРСР до Сибіру. Поштовою стала зустріч у кінці серпня 1947 року у Львові М.Хрущова із секретарями обкомів партії та начальниками районних відділів МГБ Львівської області [11, С. 379-381]. Він докоряв за недостатню боротьбу з «бандформуваннями УПА» і за те, що Роман Шухевич живий і переховується. Тоді начальник МГБ області Александр Воронін заявив, що треба позбавити УПА підтримки населення, а це можливо лише за умови масової депортації. Усі підтримали. Очевидно, що Хрущов доповів Сталіну і підготовка до депортації почалася.

У вересні 1947 року РНК СРСР приймає постанову «Про виселення із західних областей УРСР членів родин оунівців», де йшлося про депортацію родин не лише активних членів українського Руху опору, але і тих, хто вже загинув чи був заарештований [7, С. 279]. На її основі МВД розробило «план заходів», де чітко прописувалися норми «спецконтингенту» - 50 ешелонів, 25 тисяч сімей, 75 тисяч осіб. Зауважимо, що списки на виселення склали згодом, але кількість жертв уже була визначена каральними органами. Запопадливі секретарі обкомів і райкомів компартії їх доповнювали, власноруч пишучи наклепи на українські родини, тому кількість виселених родин була більшою [2, С. 14]. План із депортації було перевиконано...

Окремо слід зазначити, що операцію із депортації мирного населення готували як стратегічну бойову операцію, цілком секретно керівники МГБ і МВД С.Савченко і Т.Строкач відповідно. Як

і у випадку з «Віслою», західні області України оточили 30 тисяч військових, заблокувавши шляхи для можливої втечі. З інших областей прикомандирували понад 13 тисяч співробітників органів державної безпеки та внутрішніх справ [6, С. 67- 68]. Крім цього, було залучено весь місцевий партійний, комсомольський і господарський «актив» - тобто, місцеву голоту, яка часто розкрадала майно виселенців, скорочувала час на збір тощо, намагаючись виконати «план» за рекордно короткий час. Загалом, на одного депортованого був один озброєний наглядач. Для виконання спецоперації «Запад» використали 87 залізничних станцій Західної України, було створено 6 спеціальних збірних пунктів – у Львові, Дрогобичі, Чорткові, Коломиї, Ковелі, Рівному. На час відправлення ешелонів «спецконтингенту» пасажирські перевезення залізницею припинилися [4, 5].

О 2-й годині ночі 21 жовтня 1947 року у помешкання почали вриватися люди в шинелях, вони поспіхом зачитували наказ про виселення і конфіскацію всього майна: операція «Запад» розпочалася... До 6-ої години ранку з рідних домівок було вигнано понад 75 тисяч осіб, дві третини з них становили жінки і діти [5]. Їх поспіхом заганяли на вантажівки і вози і везли на пересильні пункти. Ті хто пережив депортацію згадують, що від жіночого лементу і дитячого плачу розривалося серце, а щоб змусити їх замовкнути наглядачі дико лялися і давали попереджувальні постріли вгору. Від цього діти ще більше плакали і ще голосніше гавкали сторожові пси. Ця страшна ніч була ще й дуже холодною, дув сильний вітер, а у Тернопільській і Станіславській областях лютували хуртовини. Тому часто дорогу до залізничних станцій прокладали танки і бронетехніка. Але багато вантажівок із людьми простояли у заметах одну – дві доби. Із доповідей виконавців злочинної операції вищому керівництву дізнаємося, що до відправлення ешелонів на Сибір померло 73 особи, з них – 48 дітей до одного року, 14 жінок і 11 чоловіків, переважно старшого віку. Найбільше померлих було у Тернопільській і Станіславській областях через переохолодження дорогою до пересильних пунктів, відсутність будь-яких ліків і на-

віть окропу [4, 5]. Антилюдська сутність комуністичного режиму сповна проявляється в тому, що з дому виганяли навіть породіль з немовлятами, важко хворих і калік.

Перші ешелони вирушили на Сибір о 10 годині ранку 22 жовтня. Кожен складався з 62 критих товарних вагонів. У вагоні їхало від 40 до 72 осіб. Ешелони рухалися переважно вночі, удень вони стояли в тупиках. «Благословляю твою сваволю, дорого смутку, дорого болю...», - напише через тридцять років ще один закатований комуністичним режимом українець Василь Стус. Дорога болю розтягнулася на довгі два місяці. Лише раз на тиждень людей на дві години випускали на свіже повітря. У кожному вагоні померло по 10 осіб. «Ета ж харашо, вам больше места будет», - глузували наглядачі... Залишимо це без коментарів.

Українців вивезли на примусові роботи у копальнях, на прокладання залізниць, лісоповал, у колгоспах у північні райони Росії та Сибіру [3, С. 127]. Зокрема, в Омську область було вислано 5 тисяч 302 сім'ї, у Казахську РСР – 3 тисяч 133 сім'ї, Комі АРСР – 3 тисячі 72 сім'ї, Архангельську область – 2 тисячі 991 сім'ю, Челябінську – 2 тисячі 788 сімей, Іркутську – 1 тисячу 924 сім'ї, Красноярський край – 536 сімей, Читинську область – 453 сім'ї. Частина опинилася у Карлазі – найбільшому виправно-трудоному таборі СРСР [7, С. 288]. Прибувши до місця призначення, виселені родини мешкали (якщо взагалі можна так сказати про умови життя депортованих) у наметах і бараках, у найкращому випадку їх підселили до місцевих мешканців «за рахунок ущільнення». Через тяжкі умови життя, каторжну працю і лютий холод (50-60 градусів морозу) у першу зиму померло близько 4 тисяч осіб, переважно дітей. Загалом, до 1956 року померло 14 тисяч депортованих українців, а народилося тільки 1907 дітей. Людям не вистачало одягу, взуття, посуду, їжі. Якщо у родині були хворі, що не могли працювати, то вони отримували тільки по 200 г хліба, на дітей виділяли по 300 г хліба і по 10 г цукру. У той самий час норми харчування сторожових собак у 5(!) разів перевищували норми, встановлені для людей, що працювали по 10 годин на добу в умовах, де сибірська зима тривала 8 місяців. І це також залишимо без коментарів.

Правове становище депортованих визначалося постановою РНК СРСР № 35 від 8 січня 1945 року. Найголовнішим обов'язком були «суспільно-корисна праця» і перебування в межах району розселення під наглядом НКВД. Переїзд до іншої області чи району був категорично заборонений і передбачав 20-ти річний термін ув'язнення у таборах ГУЛАГу. Щомісяця всі були змушені відзначатись у комендатурах НКВД [10, С. 122 - 128]. По смерті Сталіна частина тих, хто мав добрий фах (інженер, лікар, ветеринар) отримали кращу роботу і житло, але це цілком не вирішило матеріально-побутових умов депортованих українців. Преважна більшість населення працювала у шахтах, на лісопозаводах і будівництві залізниць, частина жінок – на паперових підприємствах. Діти могли навчатися у місцевих школах, у 16 років вони отримували паспорти з позначкою про обмеження в правах. Дорослі паспорти не мали, їм видали довідки спец поселенців із зазначенням місця проживання і роботи. За документами операція «Запад» передбачала виселення з України на термін від 8 до 10 років, але навіть після його завершення жертвам не дозволяли повертатися додому [1, С. 510]. Ганебними та нижчими людської гідності є факти звернень секретарів райкомів і обкомів компартії до першого секретаря ЦУ КПУ Л.Мельнікова із закликами залишити депортованих українців у Сибіру довічно. І це залишимо без коментарів.

Реальне звільнення депортованих родин розпочалося у травні 1956 року після постанови РМ СРСР «Про скасування обмежень по спецпоселенню з членів сімей українських і білоруських націоналістів, звільнення їх від заслання на поселення». До 1959 року із тих, хто вижив, повернулося майже 80% родин депортованих. Попри формальне скасування всіх обмежень у правах, їм не дозволяли оселятися в обласних центрах чи у місцях, де мешкало багато родичів. Їхнє колишнє житло влада перетворила на школи, лікарні, сільські ради, колгоспні контори тощо або у ньому мешкали партійні, радянські чи військові чиновники різного штибу. Крім того ті, хто повернулися перебували під пильним наглядом КГБ, до 1964 року їм не можна було писати і отримувати листи від родини з-за

кордону. А упереджене ставлення з боку чиновників при вступі до інституту чи прийомі на роботу зберігалось аж до кінця 80-их років ХХ століття [8, С. 294- 298].

Висновки: Операція «Запад» є найбільшою депортацією мешканців Західної України і одним із багатьох злочинів проти людяності, вчинених комуністичною владою. Вона мала яскраво виражений етнічний характер, адже серед вивезених 99, 8% становили українці. Вона пришвидшила колективізацію західних областей України – за звітом М.Хрущова до кінця 1949 року в регіоні було колективізовано 91% селянських господарств. Депортація підірвала, знекровила соціальну базу українського Руху опору, позбавивши його підтримки людьми і ресурсами. Вона цілком зліквідувала такі соціальні верстви, як селянин і міщанин власник, змінила соціальну структуру суспільства, порушивши його статевий і віковий склад. У результаті масової депортації змінився етнічний склад Західної України, бо до краю завезли тисячі російськомовних, запустивши процес русифікації. Окремо зазначимо, що комуністична влада вивозила найактивніших – тих, хто не погоджувався, не хотів терпіти приниження, несправедливість і злидні, хто насмілювався сперечатися і мати свою позицію. Залишилися ті, хто був з усім згоден, хто вважав за краще не втручатися і не сперечатися з владою, не висовуватися – вони і сформували нову історичну дійсність «радянський народ», що обожноє вождів і не має власної думки і волі. Кмітливіші і підліші з цього «народу» записалися в компартію і за це дістали блага, недоступні для решти або які можна було отримати за хабар. Наступні покоління виростили на чужих для нас українців, як частини європейської цивілізації, цінностях – плазування перед сильнішим, знуцання над залежним, підлабузництво, зневажання розуму, гідності і честі, постійні доноси, де ідолопоклонство посіло місце віри, а ідеали гуманізму замінила комуністична ідеологія революційної доцільності. Очевидно, що ці тяжкі наслідки відчутні до тепер.

Минув 71 рік від проведення операції «Запад». Вона скалічила долі майже 80 тисяч людей, вкрала молодість, домашній затишок,

радість материнства і дитинства, знищила здоров'я, забрала життя... Ніхто не покараний і не засуджений. Але частина цих катів живе серед нас. Це різні вороніни, дроздови, кузнецови, болотнікови, бардіни та інші зайти. Вони отримують великі пенсії, користуються усілякими пільгами, живуть у помешканнях, що належали депортованим українцям. Але найгіршим є те, що вони і їх нащадки люто ненавидять Україну і українців і вважають себе господарями на нашій землі. Тому тільки після проведення масштабної люстрації різних поколінь комуністів і їх відкритого засудження у цьому питанні можна буде поставити крапку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білас І. Карально-репресивна система в Україні. 1917 – 1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х кн.. – К, Либідь. - Військо України, 1994. – Кн.2 . – С. 502 – 514.
2. Винниченко І. Україна 1920 – 1980-х: депортації, заслання, виселення. – К, ВД «Акцент». - 1994. – С. 89 – 116.
3. Вронська Т. Позасудові репресії членів сімей учасників національно-визвольного руху в Західних областях України (1944 – 1952): монографія/ І-т історії України НАН України. – Х, Право, 2008. – 427 с.
4. ГДА СБУ. – Ф.42, спр. 81, арк. 3, 4, 92 - 93, 200 - 204.
5. Електронний архів українського визвольного руху. Документи за ключовим словом: операція «Захід».
6. Надольський Й. Депортаційна політика сталінського тоталітарного режиму в західних областях України (1939 – 1953) - Луцьк, РВВ «Вежа». – Волинський національний університет ім.. Лесі Українки, 2008. – С. 67- 185.
7. Патер І. Репресії та депортації населення Західної України у 1940-х роках // Вісник Львівського університету. Серія Історичні науки. – Л, 2013. – С. 279 - 290.
8. Реабілітовані історією. Львівська область. – Кн. І. – Л, 2009. – С.294 - 298.
9. Репресії в Україні (1917 – 1990): Науково-допоміжний бібліографічний покажчик / Авт.- упор. Є.К. Бабич, В.В. Патока. – К, Смолоскип, 2007. – 519 с.
10. Сорока Ю. Насильницьке виселення населення західноукраїнських земель у 1940 – 1950-х роках // Вісник Київського національного університету ім.. Т.Шевченка. Серія Історія, 2007. – № 2. – Вип. 3. – С. 122 - 128.
11. Чорна книга України : збірник документів, архівних матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе / Упорядн., ред.. Ф.Зубанича – К, «Просвіта», 1998. – С. 379 - 393.

*Гор Держко,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та економіки
ЛНМУ імені Данила Галицького*

ІНФАНТИЛЬНА ПРИНАДЛИВІСТЬ ТОТАЛІТАРИЗМУ

З-поміж жорстоких політичних режимів, які придумало людство, тоталітаризм посідає особливе місце. Азійська деспотія, старогрецька тиранія та давньоримська диктатура за потенціалом антигуманності далеко відстали від цього новітнього явища, яке характеризує виключно ХХ століття та охоплює держави, що досягнули фази індустрійного суспільства або активно її розбудовують. Як правило, схильність до тоталітаризму проявляють країни так званого доганяючого розвитку і належать другому ешелону модернізації.

Яскраво злегалізував себе тоталітаризм в більшовицькому СРСР, нацистській Німеччині та фашистській Італії. Дещо слабше – в Іспанії часів Франко та Португалії режиму Салазара. З новою хвилею людожерства спалахнув в Китаї епохи Мао та в Кампучії за правління Пол Пота. Особливого колориту набирає тоталітаризм в Албанії Енвера Ходжі. Режими деяких африканських та латиноамериканських держав за одноосібного керівництва їх диктаторів теж можна вважати тоталітарними, попри наявність інших форм авторитарного управління.

Виникає питання – чому саме ХХ століття?

Бо в ХХ столітті виникла дієва, швидко реагуюча мережа суспільних зв'язків та ефективні управлінські вертикалі імперативного характеру. Телефон, телеграф, радіо дали змогу за короткий інтервал часу мобілізувати окремі території та країни в цілому до виконання тих чи інших наказів та отримувати звіт про ефективність реалізації постанов та резолюцій.

Це – технічна складова.

Економічна полягає в тому, що розрив між багатими та бідними не вдається послаблювати виробничими ресурсами на тлі перших

глобальних світових криз – кризи початку XX століття, що зумовила Першу світову війну та кризи 1929 року, що стала всесвітньою та спровокувала велику депресію. Інтеграційні процеси планетарної економіки здійснювалися на тлі елементів дикого капіталізму часів першочергового нагромадження.

В економічно уражених державах, які відверто претендували на лідерство, формування громадянського суспільства відставало від становлення масового. Стандартизація потреб та бажань захоплює всі суспільні групи і класи, формує раніше не знаний феномен масової культури, артефакти якої не вимагають інтелектуальної напруги та розвинутого естетичного почуття для сприйняття й засвоєння духовної продукції. Влада вміло маніпулює масовою культурою та її каналами доносить до суспільства ті чи інші ідеї, надає їм форми гасел, закликів, відозв, відвертих віщувань. Такою є соціальна складова.

Духовна складова передбачає появу стандартизованого, нівельованого, позбавленого персональних якостей індивіда, який виконує всі вказівки влади і в своїй сірій посередності вимагає того ж від тих, хто ще зберіг бодай частку особистості. Народ, як складно організована органічна система – демос, вироджується в механічну масу атомарних індивідів, які деградували в нестійке соціальне утворення з мінімумом горизонтальних зв'язків. Такі стихійно спрощені спільноти античні греки назвали охлосом, простіше – юрбою. Ця, здавалося б, безініціативна маса, здатна вибухати протестними акціями, за лаштунками яких завжди є режисери.

Тоталітаризму передуює злагоджений культурний імперіалізм всіх суспільних класів та груп. Високе мистецтво поступається розважальному. Напружена енергетика світової літератури, поезії, живопису підміняється поп-артом та відвертим несмаком стандартизованого кітчу. Допоки тиранія мас не вилучить з суспільно-громадської діяльності самодостатні партії та незалежні яскраві особистості, тоталітаризм неможливий.

Так здійснюється перехід до політичної складової. Партійне різноманіття оголошується спочатку зайвим, згодом – неприпустимим.

мим. Дискусії, інтелектуальні змагання, самостійне мислення стають відверто ворожими. Замість них у практику впроваджується імітаційна демократія з наперед відомими висновками, та вибори без вибору (один кандидат). Опозиційність трансформується у сателітні партії, які з часом розпускають, апелюючи до неприпустимості ідеологічного марнотратства. Одна ідея, одна думка, один лідер. Такий підсумок тоталітарного сценарію.

Цікавою та інтригуючою є світоглядна складова. Вона опирається на маніхейську доктрину, згідно з якою світ поділяється виключно на протилежні категорії – світло і тьма, свій та чужий, ворог – друг, добро та зло, чорне та біле. Перехідних категорій, зв'язуючих елементів немає. Мислення спрощується до радикальної асимілятивної логіки – так або ні, інакшого не буває. На побутовому рівні таке трактування світу у лінійних бінарних опозиціях набирає ще більш вульгаризованого протистояння на два світи – ми і вони. Навіть такий елемент першої індивідуалізації, як я і ми, не проходить. Я поглинається ми.

Отож, людина, сповідуючи таке світобачення, не здатна жити в поліцентричному, багатосуб'єктному світі. Такі люди категорично не сприймають компроміси, перемовини, коаліції, демонструють відверту неприязнь до будь-яких договірних взаємовідносин. Носії інших думок, ідей та цінностей постають у вигляді узагальненого ворога. Тому рішення в такому суспільстві завжди спрямовані на загострення ситуації як в державі, так і в міждержавних стосунках. Внутрішня та зовнішня політика тоталітарних держав – це невпинний пошук ворогів, виявлення та їх знищення.

Відмінність режимів Сталіна та Гітлера не стільки у програмних засадах їх політичних сил, як у різному трактуванні статусу чужого, ворога. У Радянському Союзі такі чужі елементи знаходили всередині власної держави серед представників різних соціальних, національних верств, а то й окремих професій. У нацистській Німеччині ворогами проголошували сусідні держави, які нібито стримують розвиток рейху, забираючи в нього життєвий простір. Євреї набирали статусу чужаків-іногородців, які представляють інте-

реси закордонних сіоністських центрів та є внутрішніми чинниками зовнішньої сіоністської змови супроти Німеччини. Тому в обох країнах нарощували та активно розвивали як армію, так і таємну поліцію, служби внутрішньої безпеки.

Загалом, ознаками тоталітарних режимів є: 1) радикальна перебудова суспільства з прямим вертикальним підпорядкуванням всіх служб єдиному центру на чолі з вождем або фюрером – тотальний централізм; 2) відмова визнати людську особистість кінцевою цінністю. Цінністю є світле майбутнє – комунізм або тисячолітній рейх; 3) в економічній сфері знищується ринок та конкуренція. Стратегічне планування визначає всі господарські процеси, а тактичне – задоволення мінімуму потреб; 4) у державі панує єдина ідеологія єдиної політичної партії, яка не підлягає критиці. Засоби масової інформації висвітлюють тільки те, що дозволяють ідеологічні наставники; 5) етатизм – одержавлення всіх громадянських структур та знищення громадянського суспільства, ліквідація горизонтальних зв'язків в соціумі, залишені тільки вертикалі – периферія, регіони, Центр; 6) формуються органи державної безпеки, які відслідковують поведінку всіх громадян та карають за нелояльність режиму. Вони ж нагнітають атмосферу постійного страху та тероризують як окремих людей за вільнодумство, так і окремі групи – засоціально-класову чи національно-расову належність; 7) у країні підтримується так званий колективістський спосіб життя, який знецінює індивідуальні ініціативи та окрему особистість загалом. Практика взяття на поруки від школи до пенсійного віку позбавляє людину особистого стержня та робить її пролонговано недієздатною; 8) в суспільстві наростає своєрідна домінуюча більшість, яка проповідує нехтування елементарними потребами та проблематикою сьогодення задля будівництва комуністичного раю або вічного рейху; 9) культура та мистецтво набирає гігантських монументальних форм, які притлумлюють окрему людину, наполягають на її мізерності та нікчемності. Художня діяльність поглинається масовими агітаційними акціями – парадами, зібраннями з залученням військових та спортсменів. Музика, поезія, малярство мають

мобілізує ідеологічний ефект гасла та настанови; 10) релігія та інші вірування забороняються та переслідуються показово з метою наповнення свідомості новими ідеологічними стандартами. Гітлер планував після завершення війни ліквідувати християнство та остаточно перейти на давні німецькі міфічні вірування; 11) плекання дітей здійснюється під жорстким суспільним контролем. Їх навчання та виховання має відверто зрівняльний характер та формується принцип відповідальності всіх за одного. Виховання та навчання молоді здійснюється у вузькому ідеологічному кліше відповідно до програм, що надають пріоритет вітчизняним ученим у всіх сферах та напрямках. Деякі науки оголошуються псевдонауками, якщо не відповідають ідеологічним принципам. Водночас великі кошти йдуть на відверто псевдонаукові програми, що мають прискорити прогрес та фантастично швидко забезпечити всіх хлібом, технікою, а державу – новітньою зброєю; 12) тоталітарний режим виховує і водночас опирається на новий тип людини – так званого інфантілізованого антропоїда. Така людина є слухняною, безконфліктною, сприймає всі вказівки та накази як благо, вдовільняється мінімумом особистих потреб та нездатна приймати будь-які самостійні рішення. Такі дорослі діти йдуть на війну за наказом та вбивають. У мирний час здатні репресували собі подібних та не відчувати докорів сумління. З часом інфантілізація набирає такого характеру, що zdegradовані особи, працюючи на виробництві, відмовляються від самостійності і втрачають професійні здатності, як клерки-службовці чи робітники. Найбільшим дискомфортом для таких людей є ситуації вільного вибору. Такі люди готові померти за ідею, відмовитися від власної родини. Здатність на самопожертву заради партії, заради лідера, заради ідеї стає основним інстинктом замість розуму та елементарного логічного мислення.

Таким чином, тоталітарний режим, створюючи агента власного соціуму, його ж і знищує. Тому не справдився прогноз Шпенглера щодо неможливості Другої світової війни, бо втрачене покоління отяміло все суспільство, яке не дасть владі розв'язати криваву бойню. Другу світову війну розв'язали та реалізовували так звані

особистості без індивідуальності. Такі суспільства, такі особистості яскраво описані в романах-антиутопіях Євгена Замятіна, Андрія Платонова, Олдоса Хакслі, Джорджа Оруела, Рея Бредбері, Івана Єфремова, Юрія Щербака.

Чомусь в більшості довідкової літератури термін тоталітаризм приписують Муссоліні та його ідеологу Джентіле. Фактичним автором цього терміну є німецький економіст, політик, соціал-демократ Рудольф Гільфердінг – міністр фінансів Другого Рейху. Він прогнозував злиття фінансового капіталу з промисловим та концентрацію величезного ресурсу в руках малої групи банкірів-фінансистів. Вони виснажать та знекровлять промисловість, укріплюючи власну владу як абсолютну. Суспільство перетворюють у слухняних виконавців, яким без проблем керуватимуть.

Тоталітарний режим відрізняється від схожого авторитарного однією суттєвою якістю. Його агент – пересічний десуб'єктизований громадянин не тільки забороняє собі бути в опозиції до влади. Цього замало. Він змушений щоденно активно маніфестувати як лояльність, так і вірнопідданість і, водночас, завзяття та посмішку при виконанні будь-яких, навіть відверто безглузвих наказів.

В українській ситуації у побудові демократичної державності необхідно зауважити прогнози Гільфердінга – тоталітаризм починається з надмірної концентрації капіталу в обмеженого кола осіб, для яких він є скромно принадлигим.

*Дзюра Ольга Романівна,
кандидат медичних наук, доцент кафедри гістології, цитології
та ембріології ЛНМУ імені Данила Галицького*

PER ASPERA AD ASTRA

присвячую Блаженній пам'яті Патріарха Йосифа Сліпого

Життя кожної людини, зокрема християнина, проходить певні етапи на шляху до вдосконалення, з метою досягти максимальних результатів на більшу Славу Божу “*Quam ad Maiorem Dei Gloriam*” відповідно до його здібностей і талантів. Закономірним виглядає те, що Бог не залишає нас напризволяще, якщо лише ми не прагнемо осудити когось у його недбальстві, а самі, власним прикладом та подаючи руку допомоги іншим, помножуємо Божі таланти.

Йти дорогою Христа не є легко. Часто – це терни і великі терпіння, життєві труднощі, які Господь премудро називає – випробуваннями. Проте не лякаймося! Усе можливе у Христі Ісусі! Потрібно лише усім своїм єством зосередитись на реальній присутності Бога у нашому житті, з відкритим серцем передати у Його руки свої терпіння та випробування, з великою Любов'ю виконувати власні обов'язки та йти вперед. Життя складне для кожного, хто ставить перед собою високі цілі. Кожен етап потребує граничного напруження наших сил, розуму, волі, здоров'я та віри, без якої усе було б марним. Ми любимо наших рідних, близьких, знайомих – і це нормально. Так повинно бути. Подвижники Віри мають Любов безграничну, що не замикається на комусь одному чи окремій групі осіб. Вони здатні охопити своєю Любов'ю цілий народ, з якого походять – і це теж справедливо, бо не полюбивши свого народу, як пізнаєш: як любити інші? Яскравим прикладом та світочем незламності духу у ХХ столітті є для нас, українців, ПРОМЕТЕЙ ХРИСТОВОЇ ВІРИ Патріарх Йосиф Сліпий. Випробування та хрести його народу були знайомі Патріарху не з розповідей, а з власного життєвого досвіду, досвіду багатьох поколінь його предків, що жили на Богом даній їм Землі, обробляли її своїм потом та кров'ю та терпіли приниження через часто недостатню освіченість, якої

жаліли нам польські, угорські, румунські чи російські шовіністичні уряди, що приходили на нашу землю з метою підкорити, а, точніше, упокорити її корінний народ. Патріарх Йосиф вибраний серед багатьох Митрополитом Андреем Шептицьким, котрий шукав особу, “яку б не зламали жодні випробування”. І тепер, з віддалі часу, ми можемо стверджувати, що Митрополит не помилився. Як справедливо зауважує Патріарх Святослав Шевчук: “Патріарх поєднав у собі досвіди сотень тисяч або й мільйонів українців, для яких ці десятиліття стали справжньою *via dolorosa per aspera ad astra* – хресною дорогою через терни до зірок”.

Прийшовши у цей світ 17 лютого 1892 року, Йосиф Сліпий (Коберницький-Дичковський) був підданим Австро-Угорської монархії. З дитинства мріяв стати науковцем або священиком. Провидіння Боже благословило молодого Йосифа зустріччю із Блаженної пам’яті Митрополитом Андреем Шептицьким, котрий одиноко з найвищою світською та духовною освітою на той час серед українців Галичини робив усе від нього залежне, щоби підняти рівень освіти у народі. Слід не забувати, що кінець XIX початок XX століття був щедрим появою дуже яскравих особистостей, де поряд з Андреем Шептицьким були й інші українські культурні діячі того часу – Іван Франко, Євген Озаркевич, Олекса Новаківський, Михайло Грушевський, Володимир Вернадський, котрі стали корифеями – кожен у своїй галузі.

Та колесо історії не стоїть на місці, і це добре розумів Митрополит Андрей Шептицький, передбачаючи за світанком українського відродження важкі, буремні часи тоталітарної сваволі безбожної радянської влади, котра знахабніло та підступно прагнула панувати над світом. Вибір та увага, звернуті Митрополитом Андреем на Йосифа Сліпого, були більш ніж далекоглядними. Підтвердженням цього є усе життя Патріарха Йосифа. Свої ієрейські свячення Йосиф Сліпий отримав із рук Митрополита Андрея у вересні 1917 року, коли той зміг нарешті повернутися з російського полону. Бачачи природні обдарування Йосифа, котрий володів не лише класичними старогрецькою та латинською, але й англій-

ською, польською, німецькою та італійською мовами, Митрополит посилає його на навчання до Інсбрука, в Австрію, та в богословську колегію «Канізіанум». У 1918 році в Інсбруці Йосиф Сліпий захищає докторську працю на тему «Поняття про вічне життя в Євангелії св. Йоана» (нім. *Die Auffassung des ewigen Lebens nach dem heiligen Evangelisten Johannes*); а у 1921 році — габлітаційну працю «Вчення візантійського патріарха Фотія про Святу Трійцю» (нім. *Die Trinitatslehre des byzantinischen Patriarchen Photios*). Після завершення Вищих богословських студій в Інсбруку, а згодом у Римі, що проходили в умовах повоєнної розрухи та великої суспільно-політичної кризи в тогочасній Європі, у 1922 році отець Йосиф повертається у нову політичну реальність — оновлену Польську державу, де українці знову опинилися в ролі національної та релігійної меншини. Глава Української Церкви доручає отцю Йосифу провід Духовної семінарії, заснування Українського богословського наукового товариства та розбудову Греко-Католицької богословської академії у Львові, які стали провідними освітніми осередками не лише для церковного середовища, але й для усієї української громади Галичини. 14 квітня 1929 року о. Йосиф стає ректором Львівської Богословської академії. Урочиста інавгурація відбулася 6 жовтня 1929 р. За наукові заслуги та активність у розбудові культурно-національного і релігійного життя в 1930 році його обрано дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка. Під час першої радянської окупації Західної України (22 грудня 1939) Митрополит Андрей Шептицький, за згодою Папи Пія XII, таємно висвячує митрата Сліпого на єпископа з правом наступництва з титулом архієпископа Серрейського.

По смерті митрополита Андрея Шептицького 1 листопада 1944 року єпископ Йосиф перебирає провід над Галицькою митрополією. Проте у Москві 17 березня 1945 року Йосиф Сталін затвердив “Інструкцію № 58” з переліком заходів, спрямованих на ліквідацію УГКЦ та її влиття в Російську Православну Церкву. Вже 11 квітня 1945 року разом з іншими українськими католицькими владиками Митрополита Йосифа ув’язнюють та засуджують

до 8 років важких робіт. Через рік під тиском репресій, залякувань та брехні було здійснено «самоліквідацію» Української греко-католицької церкви. Відкидаючи постійні радянські пропозиції переходу на православ'я (зокрема пост митрополита Київського РПЦ), Митрополит Йосиф був засуджений тричі з 1953 по 1962 роки. Відбув разом 18 років заслання у таборах Сибіру, Мордовії, зокрема в Потьмі (табори Дубравлаг). Під час ув'язнення тривалий час хворів, неодноразово перебував на межі між життям та смертю. Під час одного з приступів був врятований колишнім капеланом литовських повстанців — «Лісових братів» (вколів пеніцилін). За даними Миколи Посівнича, Й. Сліпий називав роки ув'язнення втраченими. Був пригнічений, бо найкращий період життя (з точки зору продуктивної праці) минув у товаристві кримінальників, вульгарних слідчих та наглядачів. Кілька разів йому ламали руки, ноги, мав букет хвороб та обморожені кінцівки. Проте незламна і глибока віра в Бога, у те, що Провидіння Господнє повинно зберегти Церкву, яку заснував сам Спаситель і якої ніхто не зможе знищити, були для нього духовними фундаментом, твердою охороною серед колючого терня жаклих випробувань. Його виводили на допити по кілька разів на добу, вдень і вночі. Їжа - трохи юшки і 300 г хліба. Спати доводилося на підлозі. Після двох місяців допитів суд оголосив вирок - вісім років таборів. Згодом цей термін іще кілька разів продовжать. Митрополита Йосипа Сліпого перевозили з табору в табір. Новосибірськ, Маріїнськ, Боїми, Кіров, Печора, Інта, Потьма, Маклаково, Єнісейськ, Красноярськ, Тайшет - лише частина міст, у яких він відбував покарання. «Найгірші нещастя каторжників - то часті й довгі етапи, - описує біограф митрополита отець Іван Хома. - На дорогу після обшуку дають пайку чорного хліба й оселедець. Ранком і вечером дають горнятко гарячої води-кип'ятку. І тому під час етапу в'язнів більше мучить спрага, ніж голод. Крім цього в «зеквагоні» є тільки одна «уборная», і до неї водять по одному, лицем до стіни, а руки за спину, та й коридором треба йти майже бігом. В «уборній» двері відкриті, стоїть конвоїр і пильнує та підганяє до поспіху». Митрополит працював на бу-

дівництві по 11 год. на добу. Перехворів на дизентерію, запалення легенів, обморозив ногу. Попри це щодня відправляв служби Божі. Замість вина, необхідного для причастя, використовував воду, настояну на родзинках, які отримував у передачах. Щоб уберегтися від «стукачів», у розмовах з іншими ув'язненими священиками переходив на латину. Співкамерник Йосипа Сліпого Авраам Шифрін писав про нього, уже емігрувавши до Ізраїлю: «Виглядав велично навіть у своїй арештантській одежі. Його поведінка змушувала навіть вартових солдатів ставитися до нього ввічливо. Спокійний, висококультурний, він сидів у тому кип'ячому казані злодійської каламуті вже друге десятиріччя й був дуже хворий. Та тримався непохитно, старався не бути тягарем нікому». «Моє перше вражіння було дуже важке, - описував зустріч із митрополитом у таборовому лазареті Володимир Мороз - випускник Богословської академії, ректором якої свого часу був Йосип Сліпий. - Я пам'ятав Блаженнішого як поставного імпазантного чоловіка приємної зовнішності, а переді мною стояв худий, в обвислій лазаретній одежі старик, весь посивілий, лице запале, голова злегка дрижала. Втішився зі зустрічі, через кілька хвилин старався згадати мене, як студента, розпитував про моє життя. Я йому розповів, що я вже не лагерник, а працюю вільним без права виїзду звідси, і що в 1948 році їздив у відпустку у рідні сторони. Дуже цікавився, як виглядає життя на рідній Тернопільщині, особливо релігійне. Дуже його боліло, що деякі священики підписали й перейшли на православ'є, про яких йому повідомляли у численних листах, як з рідних сторін, так і з різних лагерів. Життям в лазареті був задоволений. Дуже гарно відносився до нього лікар-хірург, естонець за національністю, Веріга, хоч сам працював у неволі. Блаженніший просив прийти через кілька днів, бо хотів приготувати листи, яких одержував дуже багато з різних місць».

В одному з тодішніх листів із табору митрополит писав до племянниці Марії Наконечної та монахині Меланії Куцини у Львові: «Тішуся дуже, що недуга проходить. Дай Боже, щоб вернуло повне здоров'я. Якщо можна, то вишліть скоро посилку, так щоб вона

прийшла ще до кінця року, і книжки: «Історію Церкви», «Наслідкування Христа». Важко тут тепер, хоч легко ніколи не було. Кожний має свій хрест і мусить нести його до кінця. Претерпілий до кінця той спасен будет». З іншого листа: «На посилки таки не дали дозволу. Тепер прохаю, пришліть мені кальози на валянки, бо тут буває одного дня сильний мороз, а на другий день дощ. Для певности залучую відрисовану підошву валянки, при тій нагоді вложіть пачку кави і екстракт м'ятки. Очевидно шліть тільки як бандероль. Чи пам'ятали ви 1-го листопада про Андрея?» - мав на увазі день смерті митрополита Шептицького.

Улітку 1953-го Йосипа Сліпого несподівано привезли до Москви. Поселили в готелі, видали новий одяг. Через кілька днів прийшов генерал МДБ.

- Хочемо, щоб ви допомогли Москві владнати відносини з Ватиканом, - пояснив.

- Чи признасте ви мене митрополитом, чи ні? - спитав Сліпий.

- Ми вас митрополитом не робили. То й заперечувати не можемо, - ухилився від прямої відповіді генерал.

По смерті Йосипа Сталіна в березні того року серед його оточення почалася боротьба за владу. Спочатку здавалося, ніби бере гору Лаврентій Берія - безпосередній керівник радянської імперії концтаборів. Він щось задумував про новий зовнішній курс країни. І ув'язнений глава греко-католицької церкви міг у цьому знадобитися. Доки тривали підкилимні ігри, Йосипа Сліпого попросили написати нарис історії греко-католицької церкви. Возили працювати в Ленінську бібліотеку. Показали найбільші храми Москви, Третьяковську галерею. Та не минуло й місяця, як Берію арештували. Митрополита повернули до табору. Потім Йосипа Сліпого ще двічі возили до Києва. 1957-го року протримали в тюрмі республіканського КДБ на вул. Короленка. Звідси митрополит написав листа-привітання Папі Пію XII з нагоди 40-річчя його священства. КДБ не пропустив листа. 1960-го намовляли виступити з критикою Папи, засудити «українських націоналістів за кордоном». Знову відмовив. І опинився в Мордовії.

1962 року, коли розпочався Другий Ватиканський собор, дорогою до Москви в Римі побував американський журналіст і редактор Saturday Review Норман Казенс. Він був лібералом й антивоєнним активістом. Тоді, у розпал «холодної війни», з подачі Казенса почали відбуватися регулярні форуми радянських і американських інтелектуалів, на яких висували й обговорювали мирні ініціативи. Цього разу він мав зустрітися з першим секретарем ЦК КПРС Микитою Хрущовим. Папа Римський Іван XXIII просив Казенса поклопотатися перед радянським керівником про звільнення глави греко-католицької церкви.

- Якби митрополит взяв участь у Соборі, це було б знаком, що в Радянському Союзі є свобода віросповідання, - переконував американець Хрущова в грудні 1962-го.

- Якщо митрополит приїде на Захід і розповість про своє перебування в таборах, може здійснитися великий сморід, - вагався Хрущов.

Зрештою, він навіть не знав, чи Йосип Сліпий іще живий. Але через кілька тижнів митрополита таки звільнили. Тиждень після звільнення Йосип Сліпий прожив у московському готелі. За цей час жодного разу не виходив на вулицю. 4 лютого 1963 року митрополиту Йосифу вдалося у своєму номері таємно висвятити на єпископа священника Василя Величковського і таким чином забезпечити неперервність підпільних структур УГКЦ в СРСР. Нарешті у його номері з'явився представник Ватикану. Вручив подарунок від Івана XXIII - у білому футлярі вервиця з перлів, із золотим хрестиком. Іще через два дні митрополит потягом рушив до Рима.

В еміграції митрополит Йосиф визначив три пріоритетні напрямки своєї діяльності:

1. Недвозначно артикулювати проблеми, пов'язані з відсутністю свободи релігії та переслідуванням Церков у СРСР, закликав до радикальніших заходів в обороні тамтешніх християн, а особливо греко-католиків.

2. Консолідація церковного життя греко-католиків на еміграції.. Заснування Українського католицького університету та будів-

ництво храму Святої Софії. Започаткував амбітний проект піднесення УГКЦ до рангу патріархату.

3. Третій аспект полягав у заходах задля збереження національної ідентичності. Шлях до цього вбачав у тісній співпраці з православними українцями у вільному світі. Він дедалі гучніше наголошував: у греко-католиків і православних набагато більше того, що їх об'єднує, аніж розділяє. Особливо промовисто Патріарх Йосиф висловив це у своєму “Заповіті”:

“Ще трохи, і світ мене вже не побачить» /Лв. 14, 19/, „Ще трохи, і ви не побачите мене вже...» /Лв. 16, 16/, бо „надходить година, коли вже і притчами не промовлятиму до вас...» /Лв. 16, 25/. Залишаючи цей світ і „сидячи на санях», як говорили наші предки, після дев'яностикількалітнього життя молюся за вас, моє Духовне стадо, і за весь Український народ, якого я є сином і якому я намагався весь свій вік служити, словами прощальної Архієрейської молитви Господа Нашого Ісуса Христа. Він бо для нас усіх і для всього світу є „путь, істина і живот» /Лв. 14, 6/. І тому, переставляючись у світ вічності, благаю Отця Небесного, щоби Він прославив Сина свого у вас, аби ви спізнали Його, „Єдиного, Істинного Бога» і Ним „посланого – Ісуса Христа» /Лв. 17, 3/, і щоби Він дав вам „Утішителя, який буде з вами повік, Духа Істини, якого світ не може сприйняти, бо не бачить Його і не знає. Ви ж Його знаєте, бо перебуває Він з вами і буде у вас». /Лв. 14, 16-17/. Разом із цією молитвою, прощаючись зі світом і всіма вами, Дорогі мої духовні діти, так, як велить нам наша свята прадідівська християнська віра, залишаю вам свій Батьківський і Пастирський Заповіт! Щоб ви не зневірилися...» /Лв. 16, 1/ і „Хай не тривожиться серце ваше. Віруйте в Бога!...» /Лв. 14, 1/

І головне заповідаю вам: „Щоб ви любили один одного...» /Лв. 15, 12, 17/ любов'ю, над яку більшої немає, що готова й життя своє віддати за друзів своїх...» /пор. Ів. 15, 13/. Оця любов до Христа, любов до Святої Церкви, що є Його Таємничим Тілом, любов до рідної Української Церкви, що є повноцінною частиною вселенської християнської Родини, любов до рідного Українського народу, з його духовними та мате-

ріяльними скарбами вселюдського значення, визначали мій життєвий працелюбний шлях, моє думання та мою працю, на волі й у неволі....

Батьки, християнська родина – це основа здорового суспільства, народу, нації. Це запорука їх росту і сили! І тому заповідаю вам: збережіть, а де її розхитано, оновіть в Українському народі справжню християнську родину, як незгасне вогнище життя і здоров'я Церкви та Народу!

Добровільним в'язнем Христа був я і тоді, коли любов до Нього штовхнула мене на шлях здобуття знань і посвячення науковій праці. Божому Промислові я вдячний за те, що запалив у мені цю іскру вже в моєму дитинстві, а старшому братові, Романові, – за те, що став знаряддям цього Промислу, бо він навчав мене, п'ятилітнього хлопця, і завдяки цьому, ще заки почав я шкільне навчання, вмів я вже читати і писати, а рідна Школа розпалила цю іскру любови до науки. З любови до науки залишався я і далі добровільним в'язнем Христа, коли, відчувши покликання до духовного стану, вирішив служити Христові. Християнська Родина та Рідна Українська Школа – це передумови здорового виховання прийдешніх поколінь! Отож, заповідаю вам: відроджуйте їх і рятуйте їх в Україні й у всіх країнах поселення нашого Українського народу!

Як ніколи раніше, розкрилася мені таємниця слів Христа: „І будете мені свідками...» /Ді. 1, 9/. Свідчити Христові – сповідувати Його перед людьми /пор. Лк. 12, 8/, не відрікатися Його, нести хрест свій, страждати за Христа і з Христом, бути готовим на муки і навіть життя своє віддати за друзів своїх, не лякаючись тих, що „тіло вбивають» /Лк. 12, 4/, пам'ятаючи, що „хто хоче душу свою спасти, той погубить її, а хто погубить душу свою мене ради та Євангелії, той спасе її. Бо яка користь людині здобути увесь світ, а занепастити душу свою...» /Мр. 8, 35-36/. Сьогодні я дякую Господу Богу, що дав мені ласку бути свідком і сповідником Христа так, як це велить Його заповітні слова!Будьте свідками» Христа в Україні і на землях вашого вільного і невільного поселення, в усіх країнах вашого поселення, у в'язницях, в тюрмах і таборах, аж до краю землі і до краю вашого земного життя! Будьте свідками на

всіх континентах нашої бідної планети! Не посоромте землі української, землі ваших предків! Збережіть у ваших душах чисте-непорочне ім'я своєї Святої Церкви! Не посоромте також вашого власного українського імени, не забуваючи слів Христових: „Приклад бо дав я вам, щоб і ви так робили... Амінь, амінь глаголю вам: Не є раб більший за Господа свого...; щасливі будете, коли так чинитимете». /Лв. 13, 15-16/.... Як вірний Син Католицької Церкви, посилаючись на ясні рішення Ватиканського Собору в питанні творення чи виникнення патріархатів і користуючись тим, що належу до т. зв. Папської Родини завдяки тому, що вже бл. п. Папа Йоан XXIII іменував мене кардиналом „ін пекторе» і на смертній постелі хотів це проголосити, – що пізніше зробив 25 січня 1965 р. Папа Павло VI, повторюю, як вірний Син Католицької Церкви, неодноразово, в листах і розмовах, просив я його про формальну згоду піти назустріч моєму проханню-пропозиції, яку без заперечення прийняли до відома Отці Ватиканського Собору. Доводив я бл. п. Папі Павлові VI, що в Східній Церкві ні Папи, ні навіть Вселенські Собори не встановлювали патріархатів окремих помісних Церков. Завершення тих Церков патріаршим вінцем було завжди овочем дозрілої християнської свідомості у Божому люді, у всіх його складових частинах, в свідомості духівництва і пастирів, причому свідомість мирян, отого духовного стада, довіреного їхньому пастирському служінню, відігравала неабияку роль. Бо тільки дозріле усвідомлення своїх власних церковних і національних скарбів, своїх культурних і історичних надбань і цінностей, своїх трудів і жертв, що входили в скарбницю цілої Вселенської Христової Церкви, створювали тверду основу для Патріархату! Церква Києво-Галицької Митрополії – доводив я завжди – дала достатньо доказів цієї свідомості впродовж усієї її історії. Чому ж не надати патріаршій гідності Києву, Колиці Християнства на всьому Європейському Сході?

З синівським смиренням, з терплячістю, але з ясністю заявив я бл. п. Папі Павлові VI: „Не схвалите Ви, схвалить Ваш Наступник... Бо вже тому, що ми, наша Українська Церква, існуємо, ніколи не можемо відмовитися від Патріархату.... І вас, мої Улюблені діти,

благаю: ніколи не відмовляйтеся від Патріярхату своєї Страдної Церкви, ви ж живі, існуючі її діти! Своє благання до вас скріплюю на оцьому місці власною рукою в 1975 р. написаною „Урочистою Заявою», яку ще раз повторюю:

„Бог створив людину і родину, Він є Творець також роду, племені і нації. Любов і прив'язання, якими зв'язана кожна чесна людська істота з її родиною, належать також її народові і нації. Патріотизм і дбання про добро своєї нації вважалися завжди за Богом дані обов'язки. Добро нації треба деколи боронити перед ворогами чи внутрішніми чинниками, які інакше довели б до занедбання основних потреб народу. Та сама засада стосується і Церкви, а саме, що існує Богом даний обов'язок позитивно дбати про її добро, обов'язок і право боронити її проти будь-кого, хто спричинив би їй шкоду. Наші предки старалися впродовж тисячі років тримати зв'язок з Апостольським Римським Престолом, а в тисяча п'ятсот дев'яност дев'ятому і шостому роках закріпили єдність із Католицькою Римською Церквою з деякими умовами, що їх дотримання пообіцяли урочисто римські папи. Впродовж чотирьох століть ця єдність була посвідчена великим числом мучеників між українцями, і наші дні записані теж славно в аналах Церкви про цю оборону Святої Єдності нашими братами...

... й сьогодні, коли стали відомі таємні документи про контакти між Апостольською Римською Столицею і Московською Патріярхією, документи, що мають характер присуду смерти для Української Церкви, а водночас докірливо вдаряють в саму Вселенську Христову Церкву, очолену Наступником св. Апостола Петра, ще раз благаю, наказую і заповідаю тобі, моє Духовне стадо: „Браття, як діти світла ходіть... І не беріть участі в безплідних ділах тьми, але радше засуджуйте їх, бо що вони творять, соромно є й говорити...» /Еф. 5:8, 11/. До байдужих і незрячих кличу: „Встань, ти, що спиш, і воскресни з мертвих, і освітить тебе Христос...» /Еф. 5, 14/. Ще і ще благаю вас усіх: „Будьте печаттю мого апостольства» /І Кор. 9, 2/, „... Бодріться, стійте в вірі, будьте мужні...» /І Кор. 16, 13/, бо хоч ми „у всьому скорбні, та не здавлені, безнадійні, та не-

розпачливі, гнані, та не покинуті, повалені, та не загиблі» /П Кор. 4, 5-9/. «Ми стоїмо безповоротно на патріархальному устрої нашої Церкви», – сказав я у своєму Слові на закінчення нашого Синоду в 1969 р. /див. Благовісник. – Кн. 1-4. – 1969. – С. 120/.

...перед моїми очима, бачу престольний град Київ на моїй рідній Землі. На прощання мовлю до нього словами Одкровення: „Знаю діла твої, і труд твій, і терплячість твою, і що не можеш переносити злих; і ти випробував тих, що звать себе апостолами, а не є ними, і знайшов їх ложними: і терплячість маєш, і страждав заради імени мого, і не знемігся...” /Одкр. 2, 2-3/. То ж Голос Господній звістує тобі: „Здвигну світильник твій...” /Одкр. 2, 5/. А я, твій Син, прощаюся з тобою: „Світися, світися», наш Єрусалиме, і повстанеш у давній славі твоїй! Оце моє видіння, Дороге моє Духовне стадо, переповідаю вам і передаю вам як Напуття у вашому паломництві! ...Поховайте мене в нашому Патріяршому Соборі Святої Софії, а як воплотиться наше видіння і постануть на волі наша Свята Церква і наш Український Нарід, занесіть мою домовину, в якій спочину, на рідну Українську Землю і покладіть її у храмі Святого Юра у Львові, біля гробниці Слуги Божого Андрея. Вмираю і відходжу з цього світу як той, кого він, Сл. Б. Митрополит Андрей, Глава нашої Церкви, владою своєю покликав на Екзарха Великої України. Якщо такою буде воля Божа і бажання Українського Божого люду, складіть мою домовину в підземеллях оновленого Собору Святої Софії. В підземеллях Київської тюрми мене довгими роками мучили, коли я був живим, в підземельній гробниці оновленого Собору Святої Софії Київської спокійно спочив би я, коли буду плоттю померлий!

Поховайте, Браття і Діти мої, та „кріпіться в Господі і в силі кріпости Його. Зодягніться в усе оружжя Боже, щоб ви могли стати супроти хитрощів диявольських. Бо наша боротьба не є проти крові і плоті, але проти начальств і властей, проти правителів тьми віку цього, проти піднебесних духів злоби. Заради цього прийміть усе оружжя Боже, щоб ви змогли противитися в день лютий і, все довершивши, встояти. Станьте, отже, опоясавши стегна ваші істиною і зодягнувшись в броню правди, і взувши ноги в готовість бла-

говіщення миру. А над усе – прийнявши щит віри, в яким зможете вгасити всі стріли лукавого. І прийміть шолом спасення і меч духовний, що є Глагол Божий!» /Еф. 6, 10-17/. «Сидячи на санях на дорозі в далечінь...», молитву мовлю до нашої Небесної Заступниці і Владичиці, Богородиці-Приснодіви: прийми під свій Могутній Покров нашу Українську Церкву і наш Український Нарід!

Благодать Господа Нашого Ісуса Христа, і любов Бога і Отця, і причастя Святого Духа нехай буде з усіма вами! Амінь!”

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчук Т., Головин Б., Коневич О., Петраш Б. Сліпий Йосиф Іванович // Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. — Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. — Т. 3 : П — Я. — С. 289. — ISBN 978-966-528-279-2.

2. Будьмо собою: життя і заповіт патріарха Йосифа Сліпого. Львів: Ви-во УКУ. – 2017. – 72с.

3. Герасимова Г. П. Сліпий Йосип Іванович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К.: Наукова думка, 2012. — Т. 9 : Прил — С. — С. 627. — ISBN 978-966-00-1290-5.

4. Жадько В. Український некрополь. — К., 2005. — С. 293.

5. Заповіт патріарха. — Львів : Логос, 1995.

6. Левантович О. «Не цілуйте рук, а краще виконуйте свою роботу». Сім історій про Йосифа Сліпого / Оксана Левантович // Твоє місто. — 2017. — 17 лютого.

7. Патріарх від Бога // Експрес. — 2012. — 16 лют.

8. Сліпий Йосиф // Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. — Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя ; Львів ; Київ : Глобус, 1955—2003.

9. Хом'як Оріся. Сліпий бачив церкву вільною // Високий замок. — 2015. — 23–25 січ. — С. 7.

1. .

СЕРГІЙ ЄФРЕМОВ – ЖЕРТВА РАДЯНСЬКОЇ РЕПРЕСИВНОЇ МАШИНИ

Метод політичного терору був невід’ємною складовою сталінського тоталітарного режиму, який сформувався і зміцнів у 30-х роках. Цей терор природно впливав із авантюрної, насильницької сутності більшовизму.

Одним із перших об’єктів терору стала українська інтелігенція, яка з першої половини 30-х років потрапила під жахливий прес суцільних репресій, обвинувачень, переслідувань, цькування та всіляких принижень. Над інтелігенцією незмінно витало звинувачення в українському націоналізмі. Під приводом “боротьби з націоналізмом» і розгорталися чистка й масові репресії.

Тридцять роки - час трагічного повороту в долях багатьох людей, яких сьогодні ми шануємо як видатних майстрів українського письменства, пензля, музичної культури. У нашої нації хотіли найперше відібрати її душу, щоб потім, на тлі погибелі душі, вести мову про “народження нової людини». По трупах розстріляних представників творчої інтелігенції мало піти інше життя - озброєне нелюдською ідеєю насильства, ідеєю, яка б підгребла під себе все живе в Україні, продукуючи рабів і рабство. Країну охопив стахановський темп розправ з усе новими й новими жертвами. Здавалося, радянська репресивна машина збожеволіла від запаху крові.

Сталінський терор проти української інтелігенції, що досяг у другій половині 30-х років колосального розмаху, зім’яв і винищив свідомих, освічених, талановитих людей. Трагічними були й моральні наслідки терору: він вибив з інтелігенції такі якості, як свобода думки, самостійність, почуття власної гідності, він посіяв страх, скував ініціативу. Нормою життя стали доноси, наклепи, політична й духовна аморальність. Коли втрачало цінність людське життя, знецінювалися порядність та гуманність.

Серед багатьох мучеників за долю України одне з найпочесніших місць займає Сергій Єфремов — видатний учений, літературознавець, державний діяч.

Сергій Єфремов (Охріменко) народився в с. Пальчику Звенигородського повіту Київської губернії (нині Черкаська область). Батько Сергія, сільський священник о.Олександр Охріменко, аби дістати парафію, змінив прізвище на російський штиб — Єфремов. Передбачалося, що син піде батьковою стежкою, тож після початкової освіти хлопець опинився в Київській духовній семінарії. Щоправда, по п'яти роках семінарського навчання від кар'єри священника відмовився і вступив до Київського університету св.Володимира — на юридичний факультет. Проте семінарійні спогади залишилися здебільшого теплими. Надто один: холодний жовтневий день 1894 р., звістка про смерть царя Олександра III; не змовляючись, семінаристи співають: «Ще не вмерла Україна...».

Власне, саме у семінарії Сергій став свідомим українцем: вступив до української студентської громади, яка потайки збиралася вдома у дяка Луки Скачковського; захопився українською літературою та народною піснею. Згодом прийшов до Старої Громади, де сяяла українська інтелектуальна еліта: І.Нечуй-Левицький, В. Антонович, О.Кониський... .

За студентських часів захопився політикою, навіть — разом із Б.Грінченком та М.Левицьким — створив Українську радикальну партію. А ще спільно з товаришами вдався до небувалого “зухвальства”: позаяк українська книга була заборонена горезвісним Емським указом, юнаки, попередньо домовившись із проукраїнськи налаштованим чиновником поштового відомства, організували надходження “заборонених» книг до Києва зі Львова.

1905 р. Сергій Єфремов бере участь у створенні та очолює Селянський Союз, започатковує Всеукраїнську вчительську спілку, а 1908 р. — Товариство українських поступовців. Активно виступає з публіцистикою, літературними та історичними розвідками у періодиці — “Записки НТШ», “Літературно-науковий вісник», “Рада», “Україна». Серед літературних розвідок у царині творчості

українських авторів окреме місце посідають монографічні нариси, присвячені найулюбленішим – Т.Шевченкові та М.Коцюбинському.

Російська влада не раз арештовувала С.Єфремова, закидаючи йому українську національну позицію й навіть “підготовку української змови».

У березні 1917 р. Сергій Єфремов увійшов до складу Української Центральної Ради, у квітні цього ж року був обраний заступником голови УЦР. Коли в середині червня 1917-го постав перший український уряд — Генеральний Секретаріат — Єфремов обійняв у ньому посаду Генерального секретаря міжнародних справ. Варто згадати, що ідея назви «Українська Народна Республіка» належить саме Сергію Олександровичу.

У січні 1918р. Київ захопили більшовицькі орди на чолі з Ю.Коцюбинським та М. Муравйовим. 10 лютого у газеті “Нова рада» з’явився “Лист без конверта» — відкритий лист Сергія Єфремова до Юрія Коцюбинського. Документ неймовірної пристрасної сили, пройнятий великим болем справжнього українця. “Лист...», напевне, великою мірою залишився актуальним донині.

“...Пане Коцюбинський! Я знав і любив вашого батька. Я щиро оплакував його дочасну смерть. Я кинув свої квіти на його могилу. Але я не вагаючись кажу: яке щастя, що він помер, як добре, що його очі не бачили й уші не чули, як син Коцюбинського бомбардує красу землі нашої й кладе в домовину молоду українську волю!.. Десять днів мільйонне місто, місто беззбройних та беззахисних дітей, жінок і мирної людності, конає в смертельному жаху. Десять днів смерть літає над головами невинних людей. Десять днів творяться страхи – я їх бачив, пане Коцюбинський, – від яких божеволіють люди. Десять днів конає українська воля... І ви, син великого батька, що любив – і це я знаю – наше місто, – ви його не захистили... Та ви не тільки покриваєте злочинства – ви робите нові... Я знаю, що вашу запанцеровану совість словами не дістати. Але ж і ви знайте, що з насіння, яке посіяли ви в рідну землю, вродить не те, чого ви сподіваєтесь. Не рівність і братерство, а тільки ножі обоюдні, зненависть, кров...».

Після узурпації влади в Україні більшовиками Сергій Єфремов змушений був переховуватися. Восени 1919 р., на прохання Всеукраїнської Академії наук, більшовицька влада “амністувала» відомого вченого. Розуміючи, що це лише тимчасовий “передих», Єфремов намагається зробити якомога більше для організації української науки, становлення українських літературознавства та журналістики – власне, його справедливо називають “батьком» останньої. Був віце-президентом (1922—1928 рр.) ВУАН, очолював Комісію для видання пам’яток новітнього письменства України, Комісію для складання біографічного словника діячів України, Історико-літературне товариство при ВУАН.

Зрозуміло, що виразно антибільшовицькі погляди Сергія Єфремова (більшовизм він називав “червоним імперіалізмом») — були відомі чекістам. І він був готовий до того, що рано чи пізно по нього “прийдуть». Наприкінці 1928 р. записав у щоденнику: *“Каятись не буду, отже перспектива виявляється: мандрівочка, і мабуть не-близька, пахне».*

21 липня 1929 р. Сергія Єфремова заарештували. Обвинувачення – організація та очолення Спілки визволення України. Слідчий Брук пообіцяв, що в разі, якщо Єфремов “зізнається», його “співучасників» не переслідуватимуть. Обіцянка відіграла ключову роль: після виснажливих допитів Сергій Олександрович визнав за собою “створення контрреволюційної організації». У приміщенні Харківської опери понад місяць – від 9 березня до 19 квітня 1930 р. – тривав “прилюдний суд» над “контрреволюціонерами з СВУ». Єфремова засудили до розстрілу із заміною смертної кари на 10 років ув’язнення “у суворій ізоляції». Протягом 7 років перебував у Ярославському політичному ізоляторі, потім — у Володимирському централі.

Розповідають, що за якийсь час засудженого раптом доправили до Москви, поселили у вельми пристойному приміщенні, переодягли в цивільне і... привезли до Кремля, на зустріч із “самим». Сталін запропонував Єфремову свободу, роботу в Москві – в обмін на звернення через пресу до українських селян із закликом підтриму-

вати криваву більшовицьку владу. Диявольський задум: це був час, коли в Україні починався Голодомор. Єфремов відмовився.

31 березня 1939 р., незадовго до закінчення терміну ув'язнення, Сергій Єфремов був убитий у тюрмі. Лише у серпні 1989 р., разом з усіма засудженими у “справі СВУ», посмертно реабілітований.

Як творець концепції української державності Сергій Єфремов був одним із найпалкіших прихильників “визвольно-національної ідеї». Як розробник напрямів розвитку національних науки, освіти, культури він закладав у їхню основу українські світоглядні цінності.

Значення С. Єфремова у культурному і науковому житті України першої третини ХХ ст. надзвичайно велике. Він не був на передових рубежах збройної боротьби, не обіймав високих державних посад. Але своєю безкомпромісною позицією демонстрував совість української інтелігенції, що не сприймала насильницьких методів будь-якої влади і, насамперед, більшовицької - найбільш кривавої і лицемірної.

Література

1. Бойко Н. Сергій Єфремов – представник української політичної еліти початку ХХ століття : (нарис політичної біографії) / Н. Бойко // Людина і політика. – 2001. – № 3 (15). – С. 144–155.
2. Іваницька С. Г. Постаць Сергія Єфремова – публіциста в українській пострадянській гуманітаристиці / С. Г. Іваницька, Т. В. Єрмашов // Українська біографістика. – Вип. 10. – 2013. – С. 203 – 308
3. Історія української культури: / О.Ю.Павлова, Т.Ф.Мельничук, І.В.Грищенко; за ред. О. Ю. Павлової. – К.: Центр учбової літератури, 2012.
4. Шаповал Ю. Людина і система. Штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні. – К., 1994. – 272 с.

МИТЕЦЬ У ТОТАЛІТАРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Тоталітаризм як форма державного устрою несумісний із вільною творчістю, оскільки передбачає повне підпорядкування людини примітивним ідеологіям і забезпечується всією силою карально-репресивних державних органів. Новочасна Росія ніколи не була вільною країною. Як російське самодержавство у ХІХ, так і радянський тоталітаризм у ХХ столітті обмежували і зневажали громадянські права, забороняли і переслідували будь-яку політичну діяльність, підтримували суспільний порядок силою зброї, ув'язненням непокірних, засланням у Сибір.

Агатангелові Кримському довелося відчувати на собі обидва різновиди російського імперіалізму: і самодержавного, і комуністичного. Геніальний науковець-орієнталіст, який знав близько шістдесяти мов, А. Кримський був видатним українським письменником і громадським діячем. Він опублікував прозові збірки «Повістки і ескізи з українського життя» (1895), «Бейрутські оповідання» (1906), роман «Андрій Лаговський» (1905) та книжку поетичної лірики «Пальмове гілля» (1901 і наступні видання). А. Кримський не був українцем за етнічним походженням (його батько – кримський татарин, а мати – з Білорусі), однак під час навчання в Київській колегії Галагана під впливом свого вчителя словесності професора Павла Житецького усвідомив спорідненість із культурою народу, на землі якого народився: «[...] українство вросло в мене органічно, без мого відома. Я не маю ніякої ворожнечі проти росіян, навпаки – я ще їх і люблю, та тільки ж не можу не відчувати, що вони мені чужі, може не рідніші, напр[иклад], ніж чехи. Тим часом до українства мене тягне чисто родацька симпатія. Думаю, що ніхто не може мене звати ренегатом, перекинщиком і т. ін.» [1, т. 1, с. 161].

Як науковець, митець і громадський діяч А. Кримський повною мірою відчув на собі обмеження громадянських свобод у Росії:

через заборони української мови і політичної діяльності він змушений був виступати на сторінках української преси в Галичині, яка перебувала тоді у складі конституційної Австро-Угорської монархії. Низка його статей мали політичний підтекст і засвідчувала політичний радикалізм молодого митця. У 1890-ті роки його публіцистичні виступи відіграли велику роль у формуванні новітньої моделі українського націоналізму, і Кримський тоді вписав своє ім'я в політичну історію України.

Ті твори, які вдалося видати в Росії, були спотворені цензурою. За царських часів навіть гадки не було про видання українською мовою наукових праць, присвячених лінгвістичній і культурологічній проблематиці Сходу. Вчений змушений був працювати не на Батьківщині, а в Москві, де влада давала всі можливості для наукової праці, але натомість вимагала лояльності. Однак А. Кримський не міг мовчати – навіть чесна праця на інтелектуальному полі за умов політичної тиранії видавалася йому злочином проти громадянського сумління: «Кожний учений або поет, що знаходить у собі силу щиро працювати при нашому деспотичному ладі, а не йде протестувати і боротися проти того ладу, він своєю совісною працею просто освячує деспотизм та скріплює його. Бо хоч такий учений або поет сам мовчить і тихо собі працює оддалік од світу, так його ж мовчазна праця голосно ніби кричить перед цілим світом: “Сучасний лад зовсім не поганий! Адже, дивіться, і наука, і поезія, і культурна праця он як гарно розвиваються і процвітають при сучасному ладі!» Праця пасивних учених, поетів, художників – дуже велика підпора деспотизмові проти тих, хто бореться за волю...» [2, т.2, с.137]. Тому вся прозова і поетична творчість А. Кримського мала антиколоніальне забарвлення і підносила національну самосвідомість українця.

Тема ностальгії і контраст між Батьківщиною і російською чужиною порушена у різних творах письменника. Зрушення у політичному житті України відбулися лише з вибухом національно-визвольних змагань у 1917-1921 роках, коли Кримський став Неодмінним секретарем новозаснованої Української академії наук

у Києві, директором Інституту української наукової мови. Розбудова Академії і української науки – стала головною темою Кримського. У жовтні 1921 року А. Кримський взяв участь у Першому Всеукраїнському Церковному Соборі, який підтвердив автокефалію.

У 1920-х роках ще незміцніла комуністична влада вдалася до компромісної політики «українізації», але вже наприкінці цієї декадирозпочала масові арешти. Відбувається чистка апарату Академії наук – ув'язнюють Єфремова, Левченка, Багалія. Неодмінний секретар Академії намагався завадити арештам, писав листи-прохання на захист колег у відповідні органи, але безрезультатно.

На початку війни комуністичний режим розправився і з самим академіком А. Кримським – таємно від громадськості його було заарештовано, і 25 січня 1942 року він помер у Кустанайській в'язниці в Казахстані.

Так радянський тоталітаризм мстився непокірній нації, знищуючи кращих її синів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агатангел Кримський. Лист до О. Огоновського 27 липня 1893 р. // Епістолярна спадщина Агатангела Кримського (1890-1941) : У 2 т. – Т. I. – Київ : Ін-т сходознавства ім. А. Кримського НАНУ, 2005. – С. 160167.

2. Кримський А. Андрій Лаговський //Кримський А.Ю. Твори: В 5 т. – Т. 2. – Київ: Наук. думка, 1972. – С. 7304.

*Тетяна Єщенко,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри українознавства ЛНМУ
імені Данила Галицького, член НТШ*

**РЕПРЕСІЇ СТАЛІНСЬКОГО РЕЖИМУ
ПРОТИ СТАНОВЛЕННЯ МОВИ МЕДИЧНОЇ НАУКИ
НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ҐРУНТІ
(на прикладі наукової творчості Олени Курило)**

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими чи практичним завданнями. Історія культури української нації – це історія непересічних особистостей, які своєю натхненною і почасти жертовною працею поставали витворювачами духовних опор Українського Духу. Адже саме людський вимір найповніше вияскравлює єство українського світу в ментально-психологічній, культурно-духовній площинах. Неперевершеним взірцем філологічної обдарованості, виняткового інтелекту з усвідомленням високого обов'язку покласти Богом даний талант на вівтар українства й максимально прислужитися йому, є творчий подвиг мовознавиці Олени Борисівни Курило.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Її біографія ніколи не була опублікована. Першим науковцем, хто започаткував зібрання документів та свідчень про видатну українську дослідницю, був професор Гарвардського та Колумбійського університетів, відомий славіст, літературознавець, культурний і науковий діяч Юрій Шерех. У 1954 році накладом Українського народного дому в Торонто Українська вільна академія наук презентувала розвідку про Олену Курило у серії «Українські вчені» [8]. Ті «крихти біографії», що містилися у книзі, на сьогодні доповнені новою інформацією про українську філологиню вітчизняними вченими Н. М. Глібчук [1], В. М. Гамалією [2], Д. В. Матіяш [6]. Проте і досі не визначено роль відомої науковиці в історії становлення наукової мови галузі «Охорона здоров'я».

Мета статті – описати злочинні дії сталінського режиму проти становлення мови медичної науки на національному ґрунті на прикладі наукової творчості Олени Курило.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що Олена Курило народилася 6 жовтня 1890 р. у місті Слонім Гродненської губернії (нині Білорусь). Здобула на той час гарну освіту. У 1908 році почала навчання на філологічному відділенні філософського факультету Кенігсберського університету (університет «Альбертина»). Згодом вступила на відділення слов'янознавства історико-філологічного факультету Вищих жіночих курсів при Варшавському університеті, які успішно закінчила у 1913 році, склавши іспити на звання вчителя з педагогіки, історії педагогіки та методики мови. Є гіпотеза, що саме Євген Тимченко, представник так званої «народницької» течії у мовознавстві, сформував національну свідомість відомої мовознавиці, адже він в цей час викладав у вказаному вище навчальному закладі [8, с. 39]. Поза всіляким сумнівом: вчителі здатні впливати не лише на долю окремої людини, а й цілої нації. Так сталося наразі з вибором наукового шляху Олени Борисівни, який усвідомлювався нею як поклик, місія. Достеменно не відоме дівоче прізвище пані Олени. Адже Курило – прізвище її чоловіка, Дмитра, старшини армії УНР і працівника бюро при українській дипломатичній місії в Варшаві. Як відомо, на формування особистості має вплив і культурно-історична епоха. Творча діяльність Олени Курило припала на 20-і роки ХХ століття – період так званого Українського культурного Ренесансу: в літературі, мистецтві, науці. Це був дивовижний процес «українізації» після століть русифікації, а тогочасне суспільство мало переважно романтично-етнографічні настрої. На цей час завершується процес формування української національної науки. Її центром стала Всеукраїнська академія наук (ВУАН, 1921), до керівного складу якої увійшла більшість учених Української академії доби визвольних змагань. Було створено місцеві філії академії, що пізніше перетворилися на наукові інститути. Завдяки невтомній праці дослідників, українська наука отримала світове визнання, стала невід'ємним складником національної культури. «Після тризир'я ХІХ сторіччя – Олександра Потебні, Костя Ми-

хальчука, Павла Житецького другий гребінь піднесення знаменували двадцять роки нашого сторіччя, коли працювали Всеволод Ганцов, Олена Курило, Петро Бузук, Євген Тимченко, Олекса Синявський, Микола Сулима, Іван Зілінський, Василь Сімович» [2, с. 5]. Усі ці мовознавці та їхні наукові твори були знищені Сталінським режимом, а лінгвістичні відкриття тривалий час замовчувалися. Попри все саме українська культура початку ХХ століття на довгі роки визначила поступ національного за своєю суттю мовознавства, початки якому дали гідні особистості, такі як: Олекса Синівський - у царині правопису, Всеволод Ганцов - у галузі орфоєпії та морфології, Олена Курило - у царині словотвору, синтаксису, фразеології та термінознавства. «Без діяльності цих трьох визначних мовознавців сучасна українська літературна мова мала б дещо інший характер – і цього не вдалося змінити навіть пізнішими мовними чистками в УРСР» [2, с.45].

Розпочалася наукова кар'єра Олени Курило у перші роки молодого української держави. Вона бере активну участь в українізації школи. Адже народження української держави, школи, науки вимагало нових національно-культурних форм життя, для висловлення яких потрібні були не лише нові слова, синтаксичні та фразеологічні звороти, а й український зміст. Тож мовознавиця стає автором унікального підручника з української граматики для дітей, що витримав понад десяти видань, будив любов до своєї країни й мови і прищеплював дітям крізь мову українське бачення світу. Велика ерудиція, живе чуття дослідника-відкривача спонукало О. Курило до розробки української термінології. Надихана любов'ю до української мови й піднесена бажанням підкреслити багатство її синтаксичних і лексико-фразеологічних можливостей у 1918 році п. Олена укладає «Російсько-український словничок медичної термінології», а в 1925 році публікує анатомічний словник за її редакцією [7]. Це були праці, які утвердили на теренах словникарства *український спосіб мислення* й опанування фахової інформації рідною мовою. Як і століття тому і досі в Україні точиться боротьба за право виражати картину світу (наукову, художню, релігійну тощо) у національний спосіб. За кожне слово (згадаймо медичні терміни: *вушина мушля, а не вушина раковина; кишківник, а не кишечник;*

кила, а не грижа; кульшовий, а не тазостегновий; злука, а не спайка; закреп, а не запор; щільникова кістка, а не решітчаста кістка; вінцева хвороба серця, а не ішемічна хвороба серця тощо), за кожну літеру (пор. історію з літерою «Гг»), за кожну граматичну форму (до прикладу: повернення кличного відмінка у граматичний склад мови). Адже рідна мова це об'єднувальний, культуротвірний і комунікативний простір українців, один із найважливіших духовних екзистенційних чинників народу, що витворює сенс його присутності у цьому світі. Щодо цього Олена Курило слушно зауважувала: «...коли сучасна українська літературна мова, здебільшого наукова, ... відбігає свого природного джерела – народної підстави, де є інші психічні асоціації, і набігає чужої собі форми, що йде з російської мови, то вона стає неприродна і штучна, перестає бути українською мовою» [5, с. 94 - 100].

У чому ж полягала унікальність обдарування Олени Курило? Її творча наукова праця спиралася на факти й тенденції розвитку живої народної та інтелігентської мови. «Курило виходила з тези про те, що головне - впіймати дух української мови, що відбиває своєрідність національного світогляду. Пошук і культивування свого, притаманного українській мові і що вирізняє її від московської мови стало її місією і життєвим смислом [8, с. 47]. Переїнявши від Потебні і безпосередньо від його вчителя В. Гумбольдта їхній національний романтизм, Курило увібрала від своїх наставників і вкрай важливу рису - чесність науковця. Подальша діяльність була пов'язана з роботою термінологічної комісії Українського наукового товариства, метою якого постало сприяння, розробка і поширення українською мовою знань з різних сфер спеціального знання. Адже унормованої наукової мови на той час не було. Для становлення мови науки на національному ґрунті засновано Інститут української наукової мови, де О. Курило працювала у штаті старшим науковим співробітником-філологинею: укладає проект правопису чужих слів, є членом цілої низки комісій (етнографічної, краєзнавчої, діалектологічної) тощо. Світоглядно Олена Курило обстоювала погляд на формування української термінології загалом і медичної зокрема на народній основі, численні етнографічні експедиції і діалектологічні поїздки дозволили авторці

запропонувати вдалі відповідники медичним поняттям й увести їх до лексикографічних праць, утвердивши вказані одиниці надовго як базові і для сучасних термінологічних видань. Мовознавча діяльність Олени Курило в цілому базувалася на таких методологічних засадах: 1) термінологія має бути народною; 2) у разі відсутності готового терміна в народній мові, треба створити його з українськомовних морфем; 3) якщо новостворений термін був цілком непридатний, то наукову назву запозичали з мови-джерела; 4) термін повинен бути легкозрозумілий навіть для людини без спеціальної медичної освіти, мотивований, з прозорою внутрішньою формою; 5) назва поняття має бути точна й однозначна; 6) термін повинен бути придатний для творення похідних термінів, а також милозвучний і негроміздкий.

Оскільки на кінець XIX - початок XX століття розширюється сфера функціонування української мови у медичній науці та освіті, нею видаються десятки оригінальних та перекладних підручників з медицини, українськомовні наукові медичні журнали («Лікарський збірник» НТШ у Львові, «Записки Українського наукового товариства в Києві», «Збірник медичної секції Українського наукового товариства в Києві»), численні науково-популярні місячники, порадики (С. Ніс «Про хвороби і як їх запомогти», М. Федоровський «Про дифтеріт, або обкладки», М. Троцький «Про холеру» та ін.), бюлетені та газети («Життя і знання» у Полтаві, «Здоров'є» у Львові), а наукові медичні установи вперше починають друкувати українською мовою свої матеріали, у термінотворенні вчені здебільшого спираються на національний характер медичної терміносистеми. Видання українських медичних стало помітним досягненням, що допомогло надалі збереженню української медичної лексики аж до сьогодення. У цих словниках автори використали досвід світової науки про переклад медичних слів рідною мовою з латинської та грецької мов.

На жаль, вказана доба тривала недовго, принаймні до 30-х років, і через тоталітарні репресії завершилася трагедією для української нації та її еліти. 14-річна наукова кар'єра Олени Курило завершилася безпідставним арештом у 1933 році. Далі було звільнення, вимушений переїзд до Росії, де за деякими даними вона виклада-

ла в Московському обласному педінституті. 1938 р. заарештована вдруге, засуджена на 8 років концтаборів. Ув'язнення відбувала в Карагандинському таборі (Казахстан). Після звільнення у 1946 р. її подальша доля достеменно невідома.

Що ж такого було злочинного у науковій діяльності Курило? Відповідно до комуністичної ідеї, всі мови мали б із часом злитися в одну, тому у радянському мовознавстві простежувалася насильницька тенденція максимального і штучного наближення всіх мов до російської. Розпочалася широкомасштабна кампанія боротьби з так званим «українським націоналізмом» у мовознавстві. Для виправлення і знешкодження виданих раніше термінологічних словників були укладені відповідні бюлетені, що фактично стали списками репресованих українськомовних лексем із контрастивною семантикою. «Медичний термінологічний бюлетень» став підґрунтям для повного вилучення Московією близько половини одиниць, які відповідали внутрішній структурі та евфонії української літературної мови, відбивали оригінальні її риси, натомість вказані слова замінені калькованими або міжнародними словами у російській транскрипції. Спрямовуючи гостроту удару насамперед проти визначних діячів інтелігенції, тоталітарна влада прекрасно усвідомлювала, що саме ця верства є найвпливовішою силою, здатною чинити духовний опір, підносити свій голос на захист народу, привертати увагу світової громадськості. Винищення української духовної еліти в 30-х роках стало відоме як «Українське розстріляне відродження». До нього належать не лише ті діячі, які були фізично знищені, розстріляні, закатовані, померли в тюрмах і таборах ГУЛАГу, а й значна частина тих, хто, зазнавши репресій і утисків, на довгий час припинили творчу працю, як, скажімо, Олена Курило. Звісно, тоталітаризм за своєю природою не терпить самостійно мислячих людей та моральних лідерів, оскільки вони усвідомлювали національну окремість і мали гідність, демонстрували національну ідентичність.

Висновки. Олена Борисівна Курило - людина пристрасної любові до України, енциклопедичних знань і надзвичайної сили філологічного таланту стала жертвою нелюдського злочину і ідеологічного божевілля тоталітарної більшовицької влади. Вона чесно служила

українській нації, ґрунтовно прислужилася українській культурі, науці, віддала своє життя за свідомо прийняту українську ідею. Завчасна ліквідація комуністичним режимом Олени Курило назавжди залишиться в історії вічним тавром, скалкою в серці мільйонів співвітчизників. Проте унікальним є той факт, що не маючи й краплини української крові, так само як і видатний вчений Агатангел Кримський, українство органічно вросло в її серце, стало еством її життя і вчена беззастережно зробила свій вибір на користь української національної ідеї, величній справі відродження вітчизняної науки та культури. Її життєвий шлях - приклад національного сумління, звитяжної і чесної боротьби інтелігенції 20-х років минулого століття за Волю та свободу нації. Ім'я великої Українки, справжньої Вченої-мовознавиці було посмертно реабілітовано у 1989 році.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гамалія В. М. Внесок Олени Курило в українську наукову термінологію [Текст] / В. М. Гамалія // Нариси з історії природознавства і техніки. - № 44. - 2002. - С. 173 - 177.
2. Глібчук Н. М. Мовознавчі погляди Олени Курило [Текст] : дис. на здобуття наукового ступеня канд. ділол. наук зі спеціальності 10.02.02. – українська мова / Н. М. Глібчук. - Львів: Львівський державний університет ім. І. Франка, 1994. - 167 с.
3. Калакура Я. «Україна – постаті» як концентр українознавства [Текст] / Я. Калакура // Українознавство. – 2013. - №3 – 4. – С. 10 – 18.
4. Курило О. Російсько-український словничок медичної термінології. - К., 1918. – 31 с.
5. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови [Текст] / О. Курило // Українська мова у ХХ сторіччі: Історія лінгвоциту / За ред. Л. Масенко. – К.: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2005. – С. 94 – 100.
6. Матіяш Д. В. Внесок Олени Курило в розвиток сучасної української літературної мови [Текст] / Д. В. Матіяш // Молода нація – Вип. 10. – 1999. – С. 195 – 215.
7. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду [Текст] : документи і матеріали / Упоряд.: Л. Масенко та ін. - К.: Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2005. - 399 с.
8. Шерех Ю. Всеволод Ганцов. Олена Курило [Текст] / Ю. Шерех / Українська вільна академія наук. – Серія: Українські вчені [за ред. : Л. Білецького]. – Ч. 5. – Вінніпег: Накладом Українського Народного Дому в Торонті, 1954. – 80 с.
9. Nomina Anatomica Ucrainica: анатомічні назви, прийняті в Базелі на ІХ-х зборах [Текст] / Ред. О. Курило. - К., 1925. - 82 с.

НОВОМОВА ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ: ВПЛИВ НА ОСОБИСТІТЬ ТА ВІДГОМІН У СЬОГОДЕННІ

Упродовж усього періоду становлення радянської держави тривало і становлення комуністичної тоталітарної системи. Остаточо ця всезнищувальна машина сформувалася у 20-30-х рр. і змогла повністю зреалізувати свій зловісний потенціал.

Знищивши конкурентні політичні сили, більшовики встановили тоталітарний режим і почали шляхом масових репресій насаджувати в країні свій соціально-економічний устрій. У тріаді методів соціалістичного будівництва – пропаганда, виховання і насильство – тоталітарна держава найчастіше і найширше використовувала саме останній насильницький метод в усіх його формах: терор, голод, примушування, депортація та ін. І, якщо явища терору голодом чи депортацій були дискретними та спрямованими проти національних верств чи соціальних груп, то явище масових репресій було індивідуалізоване і здійснювалося безперервно.

У суспільстві за сталінських часів відбувався постійний жорсткий контроль та маніпуляції масовою свідомістю, знищувалися індивідуальні громадянські права та свободи, силовими структурами проводився терор та масові репресії населення, було створено систему поліцейського контролю для боротьби з будь-якою опозицією.

Репресії торкалися різних соціальних верств населення, знищували селянство, кваліфікованих працівників, культурно-наукову еліту. У 1929-1930 рр. було сфабриковано справу «Спілки визволення України». Каральні органи заарештували визначних вчених ВУАН: віце-президента С. Єфремова, академіка М. Слабченка, історика Й. Гермайзе, педагога В. Дурдуківського, політичного діяча, голову першого уряду Директорії В. Чехівського, письменницю Л. Старицьку-Черняхівську та ін. У цій справі було засуджено двох академіків, одинадцятьох професорів, двох письменників, священників, науков-

ців, викладачів та студентів. Усього звинувачено 45 українських діячів. Велася постійна боротьба проти релігії та церкви.

Продовженням розправи над інтелігенцією було так зване викриття ворожої антипартійної організації «Український національний центр» та її структурного підрозділу «Української військової організації». Таким чином у діяльності проти інтересів радянської держави було звинувачено багатьох видатних представників інтелігенції, в тому числі істориків М.Грушевського та М. Яворського.

У 1930-х роках справжнє спустошення тоталітарна машина здійснила в українській науці. У 1934-1935 рр. було засуджено провідних спеціалістів у галузі літератури академіка В.М. Перетця, член-кореспондента Є.С. Шабліовського. У 1936-1937 рр. загинули в таборах геолог академік ВУАН, її віце-президент Н.І. Світальський, генетик академік І.І. Агол, математик академік М.П. Кравчук, філософ академік С.Ю. Семковський. Розвиток ряду галузей української науки припинився. Чистки проводили у колективах багатьох наукових та академічних установ.

Спрямувавши гостроту удару першочергово супроти визначних постатей інтелігенції, тоталітарна влада чудово усвідомлювала, що саме ця верства і є найвпливовішою силою, здатною чинити духовний опір, захищати націю та її мову, привертати увагу світової громадськості до проблем українського народу. Знищення української духовної еліти у тридцятих роках відоме як українське розстріляне відродження. До нього належать не тільки ті діячі, які були знищені фізично, закатовані, розстріляні, померли в тюрмах і таборах ГУЛАГу, а й велика частина тих, хто, зазнавши гонінь, репресій і утисків, на довгий час, а то й назавжди, припинив творчу працю.

За підрахунками Г. Костюка, під час сталінського терору в Україні загинули не тільки окремі особи, але й цілі науково-дослідницькі колективи та установи, передусім гуманітарної і духовної інституції, серед них історична школа М. Грушевського, М. Яворського, а також інститут філософії, Науково-дослідний інститут літературознавства імені Тараса Шевченка, науково-дослідний ін-

ститут історії імені академіка Дмитра Багалія, розгромлено Інститут мовознавства Академії наук, Український науково-дослідний інститут сходознавства та всі літературно-мистецькі об'єднання і організації, розгромлено видавництво і редакцію Української Радянської Енциклопедії, заборонено дослідження історії КП (б) У на основі архівних джерел, а визначних істориків М. Равич-Чорного та М. Попова знищено. Майже весь професорський склад українських вищих навчальних закладів був заарештований і знищений.

Такий розгром наукового середовища призвів до жахливих наслідків у розвитку української мовознавчої науки. Після виступу Сталіна в дискусії з мовознавства відкинута теза про формування націй і національних мов на засадах «спільного ринку» і «буржуазних відносин», російську, українську та білоруську мови і народності розглядаються як результат розгалуження «єдиної давньоруської». Цю «єдину давньоруську народність» дозволено було тлумачити як давню російську, але в жодному випадку не як давню українську.

Лінгвоцид набирав катастрофічних масштабів: забороняли друкувати україномовні тексти, відсторонювали від роботи україномовних вчителів та науковців, а ті, які залишалися працювати, навмисно перекручували власне українські слова, надаючи їм відтінку сміховинності на неповнозначності, більш того, в ряді установ діяв наказ про викоренення самого слова український та Україна.

Радянський тоталітаризм не зміг би проіснувати настільки довго, якби спирався тільки на репресії. Іншим опертям режиму стала комуністична ідеологія разом із її міфами, стереотипами та фікціями. Більшовицька пропагандистська машина безперервно створювала ці міфи і втовкмачувала їх у масову свідомість. Метою було розумово закріпити людину, відгородити її від ідей та новацій вільного світу, унеможливити появу альтернативної думки.

Використовували для цього доволі специфічний комунікативний засіб — **новомову**. Її функціями було приховування непривабливої дійсності та витворення в уяві мовців фіктивного ідеального світу, а також насадження духу ворожості, ненависті, насильства.

Ключовими стильовими рисами новомови були лозунговість, дихотомічність, ідеологічність, переважання оцінки над значенням, десемантизація, засилля евфемізмів, аббревіатур і складноскорочених слів. З таким стильовим наповненням новомова постає як «мертве, застигле, вкрай уніфіковане утворення, позбавлене зв'язку з реальним життям у всьому його розмаїтті, динаміці, суперечностях». Існувала вона для того, щоб мовець бездумно та без аналізу відтворював і повторював чужі подані, йому фрази.

Замість природної для «нормальної» мови комунікативної функції в новомові першочерговою була функція **маніпулятивна**. Намагаючись виставити себе у красивому світлі, радянська система вправно жонглювала запозиченими термінами: демократія, свобода слова, свобода друку, вільні вибори, верховенство права — але зовсім не дбала про те, щоб наповнити ці терміни реальним змістом. В умовах диктатури їхня роль була суто декоративною. Такий фіктивний слововжиток схилив радянців до фальші, пристосуванства та подвійних стандартів. Радянській новомові властивою була **дегуманізація лексики та фразеології**.

Новомова виявляла не випадкову спорідненість із мовою кримінальних кіл. Як і в злочинському аргі, в діловодстві радянських каральних органів поширеними були евфемізми, які маскували злочинні дії режиму.

Нестримний потік лайок, інвектив, образ сягнув **піку в текстах сталінських часів** і це можна пояснити проявом владного насильства, нетерпимості до будь-якої альтернативної думки.

Наслідки тієї мовної агресії маємо і зараз. Багаторічне огиджування бандерівців у радянських ЗМІ та маскульті породило явище галичанофобії, яке врешті призвело до духовного відчуження українців інших регіонів (особливо південно-східних) від земляків із Західної України.

Результатом такого впливу кримінального аргі та мови владних кабінетів є загрозлива поширеність обценної лексики у сучасному суспільстві. Власне, матірня лайка настільки узвичаїлася в російськомовних середовищах, що охопила майже всі соціальні

верстви, за винятком освічених кіл. Її повсюдна вживаність на теренах України є одним з найтяжчих наслідків колоніально-русифікаторської доби.

Ключова роль у зміцненні імперії належала саме російській мові, насильне насадження якої проходило не лише з метою витворити єдиний мовно-культурний простір, а й для суцільної ідеологічної уніфікації народів СРСР, сформування з них соціокультурно однорідної покірної та бездумної маси.

Щоб надати асиміляції нових обертів, тоталітарна влада заохочувала українців зрікатися власних культурних цінностей і традицій, накидаючи комплекс меншовартості. Через ізоляцію від народу талановитих українських митців та їхніх творів, а також через ідеалізацію, прославлення та вивищення усього російського московській владі таки вдалося впровадити у ментальність великої частини українського населення повагу та любов до російської культури як вищої і престижнішої порівняно з начебто слабкою, провінційною українською культурою. Наслідки такої тоталітарної мовної політики різко проявляться і в сьогоденні, що породжує потребу посиленого очищення лексики, фразеології та семантики української мови від російських елементів згубного антиукраїнського впливу на свідомість особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білокінь С.І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917-1941рр.) : Джерело дослідження. – К., 1999. – 448 с.
2. Лариса Масенко. Мова радянського тоталітаризму. – Київ : Кліо, 2017. – 240 С.

«ВЕЛИКИЙ ТЕРОР» НА ВІННИЧЧИНІ 1937 - 1938 РР.

«Вбивство власного народу є складовою частиною більшовицької системи — і це було не відкриттям будь-якої таємниці, а тільки подробиць методів і цілей некультурної і нігілістичної системи, передумовою існування якої є терор і знищення населення. Події у Вінниці один із прикладів того, на що здатний нелюдський режим, від якого повинні бути захищені всі європейські народи.» - пише газета «Deutsche Ukraine Zeitung» в статті під назвою «Виявлено масові вбивства НКВС у Вінниці — нове свідoctво кривавого панування Сталіна.»

2 липня 1937 року виходить постанова ЦК ВКП (б) «Про антирадянські елементи», підписана Й. В. Сталіним, в якій оголошувалося, що колишні куркулі та кримінальники, які повернулися після висилки в свої області, «є головними призвідниками всякого роду антирадянських і диверсійних злочинів як в колгоспах, так і в деяких галузях промисловості».

ЦК ВКП (б) пропонував партійним організаціям і органам НКВС взяти всіх зазначених осіб на облік, з тим щоб «найбільш ворожі з них були негайно арештовані і розстріляні в порядку адміністративного переведення їхніх справ через «трійки», а інші менш активні, але все ж ворожі елементи були б переписані і вислані в райони за вказівкою НКВС». Партійні керівники на місцях і органи НКВС повинні були представити в ЦК склад «трійок», а також дані про кількість осіб, що підлягали репресуванню.

4 липня 1937 року Нарком НКВС УРСР І. М. Леплевський отримує від наркома державної безпеки СРСР М. Єжова телеграму, в якій вказувалося на необхідність взяти на облік усіх «куркулів та кримінальників, які осіли у вашому регіоні».

На території республіки було створено 45 міжрайонних оперативних груп ГУБД НКВС України. У Вінницькій області їх було сформовано сім, місцями їхньої дислокації визначено Вінницю,

Бердичів, Шепетівку, Тульчин, Проскурів, Кам'янець-Подільський, Могилів-Подільський.

Підштовхувала до активізації репресій постанова Політбюро ЦК ВКП (б) від 17 лютого 1938 року про збільшення на 30 тисяч осіб ліміту для України репресованого «куркульського та іншого антирадянського елемента» і розгляд їхніх справ на «трійках».

22 лютого 1938 року Політбюро ЦК ВКП (б) затвердило кандидатуру нового начальника Вінницького обласного управління НКВС – Івана Корабльова, який поставив на потік проведення масових репресивних акцій. Прикордонна в той час з Польщею і Румунією Вінницька область, жителі якої мали численні родинні та дружні зв'язки за кордоном, легко перетворилася в територію для відлову і знищення «ворогів народу», «агентів іноземних розвідок», «диверсантів» і т.д. Крім того, тут мешкала значна кількість осіб, так чи інакше пов'язаних з діяльністю державних структур і збройних сил Української Народної Республіки в 1917 - 1920 роках, солдат Української Галицької армії. В області були різні релігійні конфесії, а також польське населення з чітко вираженою національною ідентифікацією.

У ході проведення «польської» операції в березні 1938 року в райони області було відправлено оперативні групи чекістів, які на підставі даних райвідділів НКВС (або вигаданих самими чекістами) склали оперативні листи на осіб, які підлягали арешту. Начальники відділів облуправління НКВС швидко стверджували ці листи (це повинен був робити Корабльов, але розмах операції був великий) з одночасною підготовкою в облпрокуратурі постанов на арешти. На підставі постанов опергрупи проводили масові арешти. Від арештованих відразу вимагали зізнання у «ворожій» діяльності. Співробітники облуправління НКВС застосовували жорстокі тортури і знущання над людьми. Щодня Корабльов викликав до себе начальників відділів і вимагав від них все більш високих цифр «викритих ворогів». Паралельно працювала обласна «трійка», що стверджувала на кожному засіданні розстріли сотень і тисяч людей.

У доповідній записці І. Корабльова наркому НКВС УРСР О. Успенському від 15 травня 1938 року вказувалося, що з 26 березня по

10 травня 1938 року УНКВС «розкрив» і передав на розгляд «трійки» Вінницької області справи по « українському націоналістичному повстанському підпіллю», яке складалося з обласного комітету, 26 міжрайонних повстанкомів, 16 райповстанкомів, 97 повстанських загонів і 125 бойових груп. Всього за цією лінією «засудили» 3112 осіб, з них 1440 «петлюрівського командного складу і рядових петлюрівців», 248 «куркулів», 414 колишніх учасників «контрреволюційних повстань», 280 членів «контрреволюційних організацій», 347 українських націоналістів, 67 колишніх членів українських політичних партій.

На оперативному обліку в області залишалось близько 2 тисяч «рядових петлюрівців та колишніх політичних бандитів». Таким чином, черговий ліміт репресованих, наданий Вінницькій області, – 3400 осіб, виконали 11 травня 1938 року.

У період проведення масових репресивних операцій у 1937 — 1938 роках УНКВС у Вінницькій області репресувало до 20001 громадянина, з них розстріляно 13475 осіб. Ці цифри є мінімальними, бо, як відомо, існують проблеми зі статистикою «великого терору».

Отже, на думку вищого партійно-державного керівництва СРСР, Вінницька область була одним із найбільш «контрреволюційних» регіонів України.

Як прикордонна область СРСР вона підлягала жорсткій «класово-національній» чистці, яка здійснювалася протягом 1920 - 1930 років. Пікові «чистки» припали на 1930-1933 рр. Та 1936 - 1 938 рр. Вони супроводжувалися як масовими депортаціями селянства, так і масовими розстрілами безвинного населення.

17 листопада 1938 року спільна постанова ЦК ВКП (б) і РНК СРСР оголосила про припинення всіх масових операцій, а наступний за нею наказ НКВС скасував всі оперативні накази 1937 - 1938 років і директиви, видані в їх розвиток. У спільній постанові «Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства» масові політичні репресії представлялися як результат діяльності «ворогів народу», що пробралися в НКВС.

У 1940 році відкривається кримінальна справа за фактом безпідставних репресій у Вінницькій області протягом 1938 року, які

проводилися Вінницьким УНКВС під керівництвом капітана держбезпеки І. М. Корабльова. Слідча частина УДБ НКВС УРСР формувала справу за фактами численних безпідставних арештів, фальсифікації слідчих документів і т.п.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінниця — Злочин Без Кари. Воскресіння. Київ. 1994.
2. Вінницький злочин // Енциклопедія українознавства.: [В 10 т.]. Переиздано в Україні. - Київ, 1993. - Т.1
3. Драган. Пам'ятаймо про Вінницю.
4. ОУН-УПА в 1943 // Документи ИИ НАН Украины К. 2008
5. Репресії на Вінниччині // ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва 1998 — 2007.

ГОЛОДОМОР – АКТ ГЕНОЦИДУ В УКРАЇНІ

Кривавий слід ХХ століття в Україні був велетенським. Оскільки український народ, найперше його еліту, винищували Голодоморами, і не тільки. Тому у пропонованій розвідці подаємо тези, що стосуються цих жахливих сторінок в історії України. На сьогодні актуальними для кожного українця є терміни в історії України: «геноцид», «культурний геноцид», «громадська думка», «постгеноцидне суспільство».

Голодомор—це вид геноциду. Термін «геноцид» вперше обґрунтував професор Рафаель Лемкін у книзі «Правителі країн Осі в окупованій Європі» (AxisRulersinOccupiedEurope), яка вийшла з друку у 1944 р. А вже у 1948 році ООН ухвалила Конвенцію з унебезпечення й покарання злочинів геноциду, яка вступила в дію з січня 1951 року. Текст Конвенції укладали професор Лемкін, професори Доннедьє де Вабр і Пелла, які передбачали, що Радянському Союзові будуть пред'явлені звинувачення в геноциді за його дії в Україні в 1932-1933 рр.

Цікавою видається думка Рафаеля Лемкіна про способи пригнічення нації, де вчений розподілив, що одна із цих думок просто винищити народ, тобто вбити його, а інша—поглинути всіх, що передбачала блокування мови, культури, релігії, іншими словами, асиміляція в іншу націєву групу. Додамо, що професор теж є автором визначення «культурний геноцид», який описував у своїх працях, що розуміється як нищення нації з позиції її мови, культури, релігії.

У 1988 році Конгрес США офіційно визнав Голодомор 1932-33 рр. актом геноциду проти українського народу.

Французький історик ІвТернон у статті «Роздуми про геноцид», ствердив, що вилучення позиції про політичні групи зі статті 2-ї Конвенції про геноцид описує жертви, які склали 10 мільйонів.

Вчений зазначив, що у ситуації геноциду задіяні: вбивця, жертва, свідок, де свідок—це громадська думка.

Сталінська чинна політика мала на меті знищити українську національну ідентичність та ідентифікацію українця. Для українського народу самовизначення, як і для будь-якої іншої нації, відіграє чималу роль на шляху до утвердження власної національної гідності.

Перші згадки про голод в Україні з'явилися і в західній пресі практично одночасно з першими людськими жертвами [4]. Зокрема, Стівен Уїнкрофт у 1985 р. зазначає: «Не припиняючи обговорення про значення селянської сваволі та відсутності матеріальних стимулів чи впливу погодних умов у виникненні голоду, я приходжу до висновку, що найважливішою причиною голоду 1932 р. була критична нестача робочої сили в хліборобських районах. Це затримало виконання найважливіших урожайних, зимово-урожайних та зимово-насінневих кампаній, від яких повністю залежала доля сільсько-господарської продуктивності» [5, с.12-13].

Різні точки зору про Голодомор з'являються на шпальтах українських газет. Зокрема, Кость Бондаренко в «Львівській газеті» виклав свої думки. Політолог вважає, що радянський режим прагнув переформувати радянський соціум у такий спосіб, щоб село перестало бути базою спротиву експериментам радянської влади.

Усвідомлення того, що голодом було виморено цвіт нації, діячів культури, мистецтва, духовенства, літератури, фахівців медицини й селян—людей, які були носіями національного генетичного коду. Окрім цього, жертв страшних репресій позбавляли їхньої землі, власності, віри, самоусвідомлення, гідності та ін. Як усвідомлення цього факту, 28 листопада 2006 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Голодомор 1932-1933 років», за яким Голодомор визнається актом геноциду українського народу.

На одній із дискусій у Києві професор Євген Сверстюк подав до обговорення тему «Нищення українців голодом». Вчений зазначив складники, які було знищено та розмито, а саме сферу культури, мови, релігії, а також додалося заселення України не українцями.

Час після Голодомору, у якому функціонували мова, культура, духовність народу, прийнято називати «постгеноцидним суспільством» (термін професора Джеймса Мейса, дослідника Голодомору).

С. Кульчицький пише: «З власного досвіду можу сказати, що знання пов'язаних з голодомором подійне може не привести до переосмислення всієї історії ХХ століття. Хоч який він болісний цей процес переосмислення, але він позбавляє людину від засвоєних з дитинства фальшивих догм, допомагає їй адекватно реагувати на швидкоплинні події сьогодення, зберігати душевний спокій» [3].

І. Дзюба писав: «Голодомор 1932–1933 років був тим страхіливо-переломним часом української історії, після якого вона у своїх життєтворчих зусиллях пішла «вниз»: була підірвана не лише біологічна, вітальна, соціально-творча, а й інтелектуальна сила нації» [2, с. 48.].

Якщо взяти сумарну кількість жертв двох світових війн, репресій, колективізації та голодів 1921—1923 та 1932—1933 рр., то виходить, що у 1914—1945 рр. в Україні загинули майже кожний другий чоловік і кожна четверта жінка. Жоден інший європейський народ, за винятком євреїв, не поніс таких великих біологічних втрат у ХХ столітті, як українці. До інших чинників, спричинених підневільним станом України, слід додати русифікаторську політику радянського уряду, яка спричинилася до сильного зменшення числа українців [1, с. 102].

Окрім цього, російська влада активно закрила українські громадські установи, школи і гімназії. А також і українське слово було під забороною, а саме газети, журнали, українські видання. У цей час розпочався процес русифікації: створювалися курси з вивчення російської мови для вчителів. Проте ситуація у 20-30-х роках поступово змінювалася.

Про самостійність української держави стверджували не лише історики, а й діячі науки і культури, люди, які активно мислили щодо політичних питань України. Діячі науки і культури чітко відмежовували Україну з Росією, що полягає не лише в історико-політичному характері, а й етномовному.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. [Навч. посібник]. - Київ: Генеза, 1996. - 360 с.
2. Дзюба І. Пастка: 30 років зі Сталіним. 50 років без Сталіна. – К., 2003. – С. 48.
3. Кульчицький С. Геноцид? Геноцид! // Демократична Україна. - 1993. - 10 червня.
4. Auhagen Otto. Wirtschaftslageder Sowjetunion im Sommer 1932 // Osteuropa. Серпень, 1932. - С. 645.
5. Wheateroft S. G. The Soviet Economic Crisis of 1932 : The Crisis in Agriculture // Paper presented to the Annual Conference of the National Association of Soviet and East European Studies of Great Britain, March 23 - 25, 1985. - P. 12 - 13.

З КОГОРТИ ЗНИЩЕНИХ: ДО 115-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВОЛОДИМИРИ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ

Історію життя та наукові здобутки єдиної доньки українського педагога, письменника та громадського діяча А. Крушельницького – Володимири, зафіксувала доволі невелика кількість джерел. Трагічна доля усієї родини призвела до знищення багатьох матеріалів, які б могли якомога ширше ілюструвати весь потенціал лікарки-дерматолога та громадської діячки.

У Коломиї 1903 р. в родині Антона та Марії Крушельницьких народилася єдина донька. У сім'ї було ще четверо синів: Іван (1905), Богдан (1906), Тарас (1908) та Остап (1913). Через педагогічну та громадську роботу батька, сім'я часто змінювала місце проживання. Окрім вчителювання в гімназіях, А. Крушельницький у 1915 р. був бургомістром у Городенці, а у квітні-серпні 1919 р. працював в уряді УНР. У жовтні 1919 р. родина переїжджає з Городенки до Відня: в розпал Першої світової війни, голову родини у складі педагогічної комісії УНР направляють до Австрії для роботи над новими українськими підручниками [12, С. 583].

Ще у Рогатині Володимира здобула початкову освіту, а продовжила навчання вже у гімназії Відні. У 1919 р. її зарахували у студентки медичного факультету Віденського університету. Її навчання обходилося батькам у «½ мільйона корон» [1, С. 30].

На початку 1925 р. сім'я Крушельницьких повертається до Рогатина. Володимира тим часом завершує навчання та отримує диплом «доктора всяких наук лікарських» у Відні [2, С. 429].

Вже у 1926 р. Володимира розпочинає приватну практику у Рогатині. А 1927 р. переїздить працювати до Коломиї, де входить до складу жіночого спортивного товариства «Стріла» [8]. Окрім медичної практики відвідує різноманітні зустрічі, які організовує

«Гурток української академічної молоді Рогатинщини» та «Українські спортові і руханкові товариства» [5].

У 1927 р. Володимира вступає на медичне відділення Львівського університету і 9 березня 1929 р. отримує звання доктора медицини [10, С. 5].

Перебуваючи у Рогатині, співпрацює з С. Парфанович у протиалкогольному товаристві «Відродження». В. Крушельницька публікує статті про шкідливий вплив алкоголю на здоров'я людини, допомагає в редагуванні журналу товариства, веде у ньому рубрики «Гігієнічний куток» та «Різне». А 7 жовтня 1930 р. стає делегатом від лікарів Західної України на з'їзді невропатологів та психіатрів у м. Лодзь (Польща) [5].

В цей час велика родина А. Крушельницького мешкає разом в одному з будинків у районі львівської Квятківки (тепер вул. Д. Грицяя). Теплими спогадами про тітку Володимиру ділиться її племінниця Лариса Крушельницька (донька брата Івана): «постійно робила якісь експерименти. В її кімнаті все було заставлено тарілочками і пляшечками з мазями, кремами, які вона сама готувала для лікування шкірних хвороб. Цими мазями тета вилікувала багатьох гуцульських дітей» [2, С 429].

Не лише лікарською практикою займається дівчина. До кола її зацікавлень належить публіцистика, літературні переклади (наприклад «Зелений Какаду» А. Шніцлера) та науково-популярні статті для жінок і хворих написані з просвітницькою метою, які здебільшого з'являлися у часописах, що редагував її батько – «Нові шляхи» та «Нова хата» [6, С. 106].

На початку 1931 р. Володимира звернулася до Наркомздорову УРСР з клопотанням про переїзд до Харкова. У кінці жовтня цього ж року вона першою з родини прибуває до тодішньої столиці УРСР та шукає роботу [3, С. 122].

За наказом Наркомздорову В. Крушельницьку було призначено від 2 листопада 1931 р. асистентом-практиком Інституту венерології та дерматології [9, С. 190]. Тут вона працює під керівництвом проф. О. М. Кричевського, отримує стипендію у розмірі 170 крб. та самостійно винаймає квартиру. З листів, які Володимира пише до

рідних, відомо, що в інституті навчання триває з 8.30 до 15.00 за наступним розпорядком: «вранці дитяча амбулаторія. Біля 10 години змінюють хорим перев'язки. Потім амбулаторія дорослих, о 12.00 короткий відпочинок. Потом ми молоді нишпоримо по всіх кутах інституту і встромляємо свій ніс де тільки можна. О 2-ій розбір хорих професором. В інституті виключно наукова підготовка кадрів. В аспіранти попасти нелегко, або трудно». Впродовж навчання Володимира поглиблено опрацьовує різноманітні теми, зокрема етіологію та терапію червоної вовчанки, збирає відомості з німецькомовних та англкомовних журналів, часто доповідає на семінарах. Самостійно вивчає гістологію хвороб шкіри і техніку приготування гістологічних зрізів. Окрім науково-практичної роботи, вона «дістала суспільну нагрузку: ліквідація неписьменності в нашому інституті (серед персоналу) 2 рази в декаду вчу української мови» [8].

Харківський інститут венерології та дерматології займався спостереженням за умовами праці та станом здоров'я працівників тракторного заводу у місті. Тут вона працює над ліквідацією гнійничкових захворювань у робітників, що працюють у «механіко-збиральному цеху з масками», проводить їх диспансеризацію та лікування. 17 березня 1932 р. Володимира отримала в Українському державному інституті патології і гігієни праці місце асистента, провадить науково-дослідну роботу з вивчення сепсису, відвідує шахти Донецька в рамках роботи «віїзного інституту» [8].

Влітку 1932 р. Володимира вперше поїхала у відпустку до Львова, щоб до Харкова повернутися уже разом з братом Іваном [2, С. 431].

У лютому 1933 р. дівчина бере участь у з'їзді дерматологів у Санкт-Петербурзі, відвідує Москву та розпочинає працювати над теоретичною частиною дисертації. У перерві між лікарською практикою та навчанням у серпні 1933 р. відпочиває на узбережжі Чорного моря у м. Хоста [8].

З 1 травня 1933 р. її офіційно призначили асистентом інституту дерматовенерології. Вона продовжує роботу над експериментальною частиною своєї наукової праці. Для збору джерельної бази опрацювала усю доступну літературу за останні 10 років, «якої щоправда

дуже мало і розкидана вона по всіх журналах». Під науковим керівництвом проф. О. Кричевського Володимира досліджує патологію дерматозів, проводить лабораторні дослідження та експерименти на щурах. За словами професора її «робота блискуча, а відкриття «мирове». У лютому 1934 р. закінчує писати дисертацію та отримує відгук наукового керівника: «не знаю, чи в Харкові знайдеться лікар, який зовсім зрозуміє вашу працю, тому комісія буде мати неабиякий горіх до згрizenня». Цього ж місяця її офіційно перевели на посаду молодшого наукового співробітника інституту [8].

8 травня 1934 р. майже усі з родини Крушельницьких переїхали зі Львова до Харкова [3, С. 122]. У нових умовах намагалися продовжити громадську роботу, та вже в листопаді 1934 р. почалися арешти, спершу батька, а тоді – братів. Усіх звинувачували у керівництві та співпраці з ОУН. Аби відволіктися від таких подій, Володимира завершує переклад з німецької твору Г. Коцуби. Однак як учасницю контрреволюційної організації, що працювала проти вождів партії, в ніч на 15 грудня її теж забрали на допит [2, С. 431].

17 грудня 1934 р. було розстріляно братів Володимири – Івана та Тараса, а справу батька відправили на дорозслідування. Усіх інших заарештованих членів родини Крушельницьких – Антіна, Володимиру, Богдана та Остапа – вивезли на Соловки у середині квітня 1935 р. За ухвалою суду батько мав відбути в таборах 10 років, а всі інші – по п'ять. Що відбувалося з Володимирою впродовж п'яти місяців ув'язнення невідомо, лише в одному листі вона написала: «За тих пару місяців мені здається, що я пережила 300 років» [7, С 97].

З весни 1935 р. В. Крушельницька разом з іншими представниками української інтелектуальної інтелігенції працювала на будівництві в Біломоро-Балтійському таборі з утриманням на особливому обліку [2, С. 432]. А з 27 травня 1935 р. її переводять до Соловецького табору особливого призначення («СЛОН») і призначають на роботу лікаря табірною лазарету.

Вдруге Володимирою засудили уже на Соловках відповідно до заяви начальства Соловецької тюрми «про наміри доньки Петлюрівського міністра помститися за знищення рідні» [11, С. 334].

Влітку 1937 р. усі жінки мали покинути острівну тюрму, за розпорядженням особливої трійки УНКВС Ленінградської області, серед них була і Володимира. Її відповідно до розстрільних списків табору вбили 8 грудня 1937 р. поблизу м. Лодейне поле (Ленінградська обл., Росія) [4].

Усіх засуджених з Соловецького табору масово розстрілювали 11 листопада 1937 року, тоді ж загинули батько та брати. Лише через багато років у липні 1997 р. громадськість дізналася про трагедію в урочищі Сандармох.

Усі матеріали, пов'язані з життям, науковими роботами, педагогічною діяльністю родини Крушельницьких були засекречені. 10 березня 1958 р. Харківським обласним судом було винесено вирок про реабілітацію усієї сім'ї. На Личаківському кладовищі встановлено пам'ятний знак сім'ї Крушельницьких, котрі перш за все хотіли жити і допомагати людям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антін Крушельницький – письменник, публіцист, педагог: матеріали до бібліографії та епістолярної спадщини / уклад. О. В. Канчалаба. – Львів : [ЛНБ України ім. В. Стефаника], 2002. – 296 с.
2. Володимира Крушельницька – лікар, науковець-дерматовенеролог, громадський діяч // Українські лікарі-вчені першої половини ХХ ст. та їхні наукові школи : біогр. нариси та бібліогр. / Я. Ганіткевич. – Львів, 2002. – С. 429–435.
3. Ганіткевич Я. Доктор з родини Крушельницьких / Я. Ганіткевич // Реабілітовані історією. Харківська область : у 2 кн. / обл. редкол.: І. М. Балута [та ін.]. – Київ ; Харків : Оригінал, 2014. – Кн. 2. – С. 120–124.
4. Единая база данных жертв репрессий в СССР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bessmertnybarak.ru> (дата перегляду: 25.10.2018). – Назва з екрану.
5. Запрошення товариств, гуртків надіслані Крушельницькій В. // ЦДІА України, м. Львів. – Ф. 361 (Крушельницький Антін), оп. 1, од. зб. 205. – Арк. 10, 14, 15, 18.
6. Крушельницька Л. Володимира Крушельницька / Л. Крушельницька // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника : [у 20 вип.] / за ред. М. М. Романюка. – Львів : [ЛНБ України ім. В. Стефаника], 1994. – Вип. 1. – С. 105–106.
7. Крушельницька Л. І. Рубали ліс... (Спогади галичанки) / Л. І. Крушельницька. – Львів : [ЛНБ України ім. В. Стефаника], 2001. – 262 с.

8. Листи дочки Крушельницької В. батькові і матері М. Крушельницькій (1915-1934) [Рукопис] // ЦДІА України, м. Львів. – Ф. 361 (Крушельницький Антін), оп. 1, од. зб. 185. – Арк. 64, 106, 127–129, 131, 136–137, 150, 156, 159–160, 168, 184, 197, 204, 206, 212, 214, 219, 228, 240, 243, 248, 254, 255, 258.

9. Наукові установи та організації УСРР. – Харків : Харківполіграф, 1930. – 404 с.

10. Особисті вісти : [про захист диплому В. Крушельницькою] // Діло. – 1929. – 12 березня (ч. 54). – С. 5. – Рубр.: «Новинки».

11. Остання адреса: Розстріли соловецьких в'язнів з України у 1937-1938 роках : в 2 т. / упоряд.: С. Кокін, П. Кулаковський, Г. Смирнов, Ю. Шаповал. – 2-е вид., допрац. і доп.. – Київ: Сфера, 2003. – Т. 1. – С. 195–201, 334.

12. Павлишин А. С. Крушельницький Антін Володиславович / А. С. Павлишин // Енциклопедія сучасної України / ред. кол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. – Київ : [б. в.], 2014. – Т. 15: Кот-Куз. – С. 583–584.

ТЕТЯНА ЛЕЩЕНКО,
*кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри
українознавства та гуманітарної підготовки,
Українська медична стоматологічна академія
(м. Полтава, Україна)*

ВІКТОРІЯ ЮФІМЕНКО,
*старший викладач кафедри українознавства
та гуманітарної підготовки, Українська медична
стоматологічна академія (м. Полтава, Україна)*

«ХОЛОДНИЙ ЯР» ЮРІЯ ГОРЛІСА-ГОРСЬКОГО І ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ СВІТОГЛЯДНИХ ПОЗИЦІЙ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРЯ

Актуальність теми дослідження полягає в недостатньому рівні її дослідження, значній обмеженості джерельної бази, фактичній відсутності наукових праць щодо дослідження творчої постаті Юрія Горліс-Горського. Тема актуальна у зв'язку з річницею Української революції 1917-1921 рр., а також 120-річчя з дня народження Ю. Горліс-Горського у 2018 році.

Сучасний стан патріотичного виховання молоді, суспільні потреби в молодих громадських діячах, окреслили подальші пошуки науковців формування у студентів професійних якостей у поєднанні з розвитком їхніх патріотичних почуттів. На сьогоднішня нашої країні потрібне молоде покоління інтелігентної еліти, яке б взяло на себе майбутнє керівництво державою, відповідальність за її незалежність та матеріальне і соціальне процвітання. Це можливо за умови успішного формування професіонала-патріота ще зі студентських років.[3,4]

Важливо зазначити, що студентський вік є сенситивним для формування якостей патріота зважаючи на психічні особливості особистості студента, оскільки в цей період якраз і починається процес життєвого, особистісного та професійного становлення і самовизначення, з'являється потреба у виконанні суспільно-корис-

ної діяльності, виділенні із загальної маси і в прагненні до самопізнання і самовдосконалення. Студентство розглядають як соціальну групу в системі вищого навчального закладу, яка має свою мету, свої специфічні особливості, і яка готується до виконання соціальних ролей і функцій інтелігенції, еліти, майбутніх керівників.

Основний виклад. Однією з вражаючих сторінок української історії є Холодний Яр кінця 10 – поч. 20 рр. минулого століття – яскравий приклад спадкоємності національно-визвольних ідей, незнищенності духа українського народу, його волі до свободи і незалежності.

Тоталітарна ідеологія проникала в найменші шпарини економічного, соціального, політичного, духовного, церковного життя. Вона руйнувала віковічні підвалини українського суспільства, виварювала націю.

Виховані на основах козацької націократії, спадкоємності І.Мазепи, І.Виговського, Т.Шевченка, ідеалів свободи і волі, українці сприймали цю ідеологію і тактику, цей дух як людиноненавистницькі, паразитичні, окупаційні, як загрозу самому існуванню нації.

Глибокі, чіткі, неоднозначні погляди на ці питання відтворює Ю.Горліс-Горський у споминах «Холодний Яр».

Цинізм, жорстокість, маніакальна ідея панування над світом, масові кровопролиття в ім'я цієї ідеї в Україні зіткнулися з виплеканими в ході історичного розвитку нашого народу культом свободи і волі, культом Роду, уваги і поваги до людської особистості, почуттям господаря на своїй землі, народовладними основами національного укладу соціального, економічного, політичного, духовного буття, на підставі яких сформувався український національний характер, які визначили зміст української національної ідеї як основи єдності усіх верств і прошарків українського народу.

Щоб переконатися в усьому звернемося до конкретних явищ подій і фактів, про які йдеться у спогадах Ю.Горліса-Горського, та архівних документів, що стосуються Холодного Яру. Усі вони проймають ідеєю української трудової моралі, любов'ю до землі і праці на ній, непримиренним ставленням до ледарства, відразою до

нього, до наживи за чужий рахунок, будь-яких інших способів паразитичного існування. Український селянин, робітник, інтелігент постає в них як взірець моральної і духовної досконалості, сформований усім укладом українського життя. Звідси його свободолюбивість, звідси несприйняття будь-якого насильства над собою, побратимство і розуміння громади як Роду, отже й відданість їй, громадянська позиція загалом.

Ю.Горліс-Горський наводить непоодинокі приклади формування національної та громадянської позиції різних поколінь холодноряців на основі ідей і творчості Т.Шевченка загалом, що також стало невід'ємною складовою звичаїв українського життя. Сила Шевченкової етики полягала у тому, що на її основі формувався національний характер, духовний світ, національна громадянська позиція поколінь українців аж поки вона виформувалась у національний звичай, отже визначила зміст і сутність повсякденного буття українців, які передавалися і удосконалювалися із покоління в покоління.[1]

Світ національної духовності холодноряців характеризується звичаями побратимства, вірності клятві, обов'язку, вірою в перемогу, глибинно українським змістом таких морально-етичних понять, як мета, смисл і цінність життя. Вони – основа взаємин між повстанцями, їх ставлення до інших людей і навколишнього світу, а відтак і поведінки за тих чи інших обставин, життєвої позиції загалом.

Відтак доля України, рішучість, самовідданість, послідовність виступають тими психологічними, морально-етичними та ідейними чинниками, які об'єднують повстанців у єдину родину, формують їх побратимство.

Як бачимо, побратимство – це однаковий вияв громадянської позиції у боротьбі за свободу і волю українського народу, це однакове усвідомлення свого обов'язку перед Україною та її майбутнім. Трагічна розв'язка повстання холодноряців у Лук'янівській в'язниці – вияв героїзму, мужності, вірності даній перед побратимами клятві разом з тим – взірець незламності українського духу, українського

Роду, приклад для наслідування, заповіт нащадкам. Це ті підстави формування національного характеру, національного розуміння честі, гідності, мети, смислу і цінності життя, громадянської позиції та національного світогляду загалом. Ось ті ідеали, на яких маємо виховувати нові покоління майбутньої національної еліти, зокрема медичної.

Юрію Дроботківському, як і багатьом його побратимам, йшов тоді лише 27-й рік! Сформований у такому віці національний світогляд, почуття національної честі та гідності, усвідомлення своєї приналежності до Українського Роду, з одного боку, і моральної та духовної вищості над ворогом, віра в перемогу, з другого, – ті морально-етичні цінності, які зумовили його морально-етичний вибір у обставинах тогочасної дійсності, розуміння ним мети, смислу і цінності життя, свого обов'язку перед Україною, піднісши його, отамана Холодного Яру, до взірця морально-етичної досконалості української людини, прикладу для наслідування наступними поколіннями, нашими сучасниками. Вони стали критерієм у розпізнанні справжнього ворога і друга, оцінки їх дій і вчинків, ставлення до них.

Спогади Ю.Горліса-Горського, які викликали у наших співвітчизників неабияке зацікавлення, – переконливе свідчення того, що ідеї Національно-Визвольних Змагань українського народу, відроджуються в нашій пам'яті, твердо входять у свідомість сучасних українців, дієво формують наш світогляд, наші життєві принципи та ідеали, розуміння нами мети, смислу і цінності життя, отже у безсмерті продовжують своє друге життя.

Це вияв того високого рівня національного самопізнання та самоусвідомлення, який визначав характер Національно-Визвольних Змагань кінця 10 – поч. 20pp. минулого століття і який, на жаль, сьогодні так важко відроджується, особливо серед політичних діячів та громадських рухів, значної частини сучасної молоді, яка потрапила в полон іноземних впливів, засліпленої космополітичними ідеалами, чужоземними релігійними і, так званими, культурними течіями, насаджуваними ними бездухов-

ністю та національним винародовленням. Протистоянню таким згубним впливам, дієвому утвердженню в духовному світі наших, національних ідейних та звичасвих цінностей і мають служити спомини Ю.Горліса-Горського.

Отож, спомини Ю.Горліса-Горського мають спонукати нас повернутися до наших першооснов – ідейних, духовних, соціальних, політичних. У «Холодному Ярі» автор чітко окреслив систему національних, насамперед, духовних цінностей, подав на основі цих цінностей духовний портрет нашого народу цього періоду.

Візьмемо для прикладу особливості формування духовного світу, світогляду, а відтак і життєвої та громадянської позиції нових поколінь українців, розуміння ними таких фундаментальних морально-етичних понять, як мета, смисл і цінність життя. Потрібно, щоб українська національна ідея, національне самопізнання та самоусвідомлення стало життєвою необхідністю, життєвою потребою, основою громадянської позиції, розуміння мети, смислу та цінності життя кожного українця, джерелом усвідомлення ним свого місця і призначення в житті сьогочасного українського суспільства, в національній історії загалом. Героям «Холодного Яру» Ю.Горліса-Горського було властиве таке мислення, такий світогляд. Живучи за значно складніших обставин, вони дорожили Україною, не шукали щастя в чужих країнах, а творили свою долю, усвідомлюючи, що «від того скільки цеглинок ворожого муру проб'ємо лезами і кулями залежить підсумок боротьби» [2,166].

Висновки. На життєвих прикладах Андрія Чорноти, з його неприйняттям теорії непротивлення злу і насильству та потребою «гострих зубів», а не павиного хвоста, етику безкомпромісності Юрія Дроботківського, Автонома, Василя, Петра Чучупаків, Юрія Горліса-Горського, які загинули в нерівних боях з ворогом, але не зрадили собі, українській національній ідеї, Україні та її незалежному майбутньому.[5] Тому вельми і вельми злободенним є надзавдання «створити нову українську інтелектуальну» [6] медичну еліту, когорту мужніх, яка послідовно і наполегливо

відстоюватиме національні інтереси, національну честь, плекатиме національний дух. Наведені приклади є лише частиною загальної програми та розвитку якостей лікаря-патріота, що проводиться у рамках наукового дослідження. Напрацювання таких форм роботи зі студентами триває.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вертій О. «Готуйновихборців, Холодний Яре!» (звичаїнаціонально-визвольнихзмагань у споминахЮріяГорліса-Горського «Холодний Яр») // Українськелітературознавство. 2012. Вип. 75. С. 40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UI_2012_75_5
2. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. Спомини осавула 1-го куреня полку гайдамаків Холодного Яру. Упор., ред., передм., примітки, біографічні довідки, додатки Р. Ковалю. Дванадцять видання, виправлене і доповнене / Юрій Горліс-Горський. – Вінниця, 2010.
3. Лещенко Т. О. Пізнання України як спосіб соціалізації іноземних студентів / Т. О. Лещенко, В. Г. Юфименко // Мовні дисципліни в контексті розвитку сучасної вищої школи : матеріали Всеукр. дист. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – Харків, 2014. – С. 179–180.
4. Лещенко Т. О. Про деякі аспекти гуманітарної підготовки студентів-медиків / Т. О. Лещенко, В. Г. Юфименко // Гуманітарна та екологічна підготовка студентів : тези навч.-метод. конф. – Полтава, 1994. – С. 42–43.
5. Мокляк В. О. ДЕМИДІВКА с., Решетилівський р-н. Православної Церкви громада. Троїцькацерква. //Полтавіка. URL: <http://history-poltava.org.ua/?p=2519>.
6. Реверук В.Г. Полтавці – поборники державноїнезалежностіУкраїни. Полтава: Полтавськийлітератор, 2016.

*Ігор Любчик,
кандидат історичних наук, доцент,
кафедра українознавства і філософії ІФНМУ*

ЛЕМКИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ТОТАЛІТАРНОГО УПОКОРЕННЯ: ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ ПРОСТІР

Із другої половини ХХ ст. у житті українців західного пограниччя наступив особливий період, коли вони були насильно виселені з своїх етнічних теренів, втратили свою батьківщину, та були дисперсно розселені по усій території УРСР, а згодом ще й Польщі.

Найбільше в період 1945 – 1946 рр. з окреслених територій влада переселяла у західні регіони України, зокрема у Станіславську (тепер Івано-Франківська), Тернопільську та Львівську області, менше східні і центральні: Донецьку, Ворошиловоградську (тепер Луганська), Полтавську та південні: Миколаївську, Одеську та Херсонську.

Треба констатувати, що проблемні сторінки цієї теми не знаходять єдиного судження не тільки в політичних, громадських, а й у наукових колах обох держав. У деяких дослідженнях у Польщі, автори яких користуються неабияким авторитетом в Україні, ідентифікують виселених українців абсолютно невідповідними, на наш погляд, поняттями «біженці», «емігранти» [1].

Прикарпаття стало одним із українських регіонів, куди влада чисельно направляла українців з Польщі. Водночас тут масово почали оселятися і переселенці-втікачі із східних та центральних областей України, де умови поселення були незадовільні, а бажання повернутися додому у рідне етносередовище спонукало переселятися ближче до західного кордону. Архівні документи засвідчують, що 1945 р. найбільше українські виселенці прибували у Снятинський (69 сімей), Більшівцівський (94 сім'ї), Гвіздецький (204 сім'ї), Заболотівський (167 сімей), та Калуський райони (146 сімей) [2].

Звітуючи про хід переселенської кампанії, влада свідомо намагалась приховати будь-які непорозуміння між місцевим населенням і новоприбулими українцями з Польщі. Відверто перекручуючи ре-

альну дійсність, вони відзначали, що «відношення до переселенців зі сторони місцевого населення добре і ніяких непорозумінь не було. Настрій дуже хороший і вони дуже раді що переселились на Україну»[3].

Після прибуття перших виселенців в область у кожному селі влада намагалася розв'язати серед них політико-агітаційну роботу. Спеціально назначали агітаторів із партактиву, які проводили бесіди про державний план п'ятирічки, читали газети та ідеологічно намагалися зламати переселенців, готуючи їх до нових суспільно-політичних реалій [4]. Для прикладу серед переселенців Долинського району, було багато лемків, для яких упродовж 4 місяців 1946 р. тричі проводили загальні збори, окрім того, відбувалися кущові збори у селах. З метою популяризації радянських гасел та нав'язування відданості радянській державі, спеціально для переселенців демонструвалась навіть кінострічка «Клятва» [5], який за висловлюванням тогочасної преси «має велике політичне і виховне значення».

Водночас відомо випадки, коли інспектор облвиконкому відділу розселення, перевіряючи Городенківський район у січні 1946 р., в акті перевірки вказував на необхідність «виділити агітаторів - пропагандистів для розмов і читання газет з переселенцями, ознайомити їх із сталінською конституцією, так як багато переселенців не знають радянських законів і радянського устрою»[6].

В одній із постанов «Про розселення та господарське влаштування українського населення евакуйованого з території Польщі в Більшівцівський та Жовтневий райони Станіславської області» вказувалося, що «політико-масова та культурно-освітня робота серед переселенців проводиться недостатньо, агітаторів для проведення масово-політичної роботи серед переселенців не виділено, газетами не забезпечуються»[7]. Окремі районні ради з метою кращого контролю, ухвалювали рішення про обмеження своєрідних міграцій серед переселенців. Для прикладу, на засіданні виконкому Войнилівської районної ради у вересні 1946 р. заборонили переселенцям самовільно переїжджати з села в село[8].

Загалом на березень 1946 р. на Прикарпаття з території Польщі прибуло 3488 сімей українських виселенців, які включали 11 492 осіб [9]. Проте з кожним місяцем їх кількість зростала. На початку 1948 р. в області було зареєстровано вже 7 341 господарств переселенців з населенням 31 785 осіб, в тому числі самовільно прибулих з інших областей України 644 сім'ї з населенням 3036 осіб [10].

Становище виселених родин, які втекли з інших областей, було особливо складним. Документи фіксують, що 473 сім'ї, які самовільно прибули в область з інших регіонів, тимчасово проживали у домівках селян (у Войнилівському, Долинському та Тисменицькому районах) [11]. Місцева влада часто не бажала прописувати переселенців-втікачів на постійне проживання в області, пропонуючи повернутися у попередні центральні та східні райони їхнього поселення.

Матеріали з Отинійського району на початку 1948 р., засвідчують, що в район самовільно прибувало багато переселенців-втікачів із центрально-східних регіонів України (зокрема, Полтавської та Кіровоградської областей). Селами скупчення переселенців на Отинійщині стали громади Тарновиця Пільна і Глибока.

Переселенці не поспішали вливатися в ряди партійно-радянської системи. Документи повідомляють, що усі були безпартійні. У Більшівцівському районі переселенців із Польщі, які були в членах і кандидатах ВКП б або в членах ВЛКОМ по району станом на 1 грудня 1947 р. немає [12].

Однією із складових політики радянської була колективізація села, яку виселені з Польщі українці, сприймали з особливим упередженням. У березні 1948 р. у Кутському районі з 54 родин переселенців, бажаних вступити до колгоспів не було жодної [13]. Аналогічна ситуація спостерігалась у Більшівцівському, Галицькому, Гвіздецькому та інших районах, де переселенці віддавали перевагу індивідуальному типу господарства, натомість вступ до колгоспів був поодинокими [14].

У зв'язку з цим влада краю звітувала, що «протягом короткого часу переселенці будуть членами колгоспів. В цій відношенні ведеться широка організаційна робота нашим парткомом і колгоспами» [15]. Служителі

системі намагалися в різний спосіб заманити до колгоспів переселенців, штучно створюючи та обіцяючи їм кращі умови. Згідно з постановою Станіславського облвиконкому № 887 від 24.11.1947 р. переселенці, які вступили у колгоспи, звільнялися від всіх податків і сільськогосподарських поставок на 1947 – 1948 рр., натомість, які не вступили у колгоспи згідно з постановою Ради міністрів СРСР за №1872 від 28.07.1945 р., користувалися тільки пільгою впродовж 2-х років від прибуття з Польщі. Колгоспи, які 100% склалися із переселенців повністю звільнялися на 1947 – 1948 рр. від усіх податків і сільськогосподарських поставок, в яких 30-40% переселенців звільнялися на користь відсотків, які складають переселенці у колгоспі, а самі ж переселенці, які входять у цей колгосп, звільнялися повністю [16].

Життя новоприбулих з Польщі в нових умовах було вкрай складним, про це свідчить багато листів та заяв до органів влади, в яких вони благали про допомогу. В одному з них дописувач, що ідентифікує себе «українським переселенцем з Польщі», Лящук П. із с. Ворона Отинійського району до Й. Сталіна скаржить: «Приїхав в червні 1946 р. Ніхто мені не допоміг добитися правди... ми, переселенці – тут чужі, мусимо брати тільки те, що поляки залишили, але ж і того упустили не хочуть. Так що я не знаю, на що я маю право, а на що ні. Як ми їхали на Україну то їхали як додому, а опинились як в приймах. На нас дивляться як на якихось прибулуд, в селі ми чужі. Місцеве населення що хоче, те й зробить і ніхто їх за самоправство не карає»[17].

В іншому листі до М. Хрущова один з переселенців родом з Новосончівського повіту с. Мушинка, переселений в с. Маріямпіль Жовтневого району, на догоду владі намагається писати російською мовою: «Я мало прожив в СРСР, плохо мне владеть усяким языком и я не могу объяснить районным работникам о их, по моему мнению, неверных действиях... Мне материально очень тяжело, не имею на зиму хотя немного своего хлеба»[18]. Він просить дозволу зібрати засіяний ним клаптик пшениці.

Маючи проблеми із поселенням, зокрема, нестачею вільних будинків, влада намагалася вирішити її, як повідомляють докумен-

ти методом, «уплотнення». У Коломийському районі 40 сімей були «уплотнені разом з поляками в надії на виїзд останніх»[19]. Із звіту «Про влаштування переселенців з Польщі в Жовтневому районі станом на липень 1946 р. довідуємося, що «керівництво району неспроможне розмістити нормально переселенців, а змушене їх уплотнити серед місцевого населення, на підставі чого мають місце антагоністичні відносини місцевого населення до переселенців»[20].

Серед західноукраїнських регіонів, куди чисельно прибували переселенці з Польщі була Тернопільщина. Загалом, в області зареєстрували 35 106 родин (155 620 осіб) переселенців. Наймасовіше Тернопільщину заселили саме лемківська етнографічна група (44% від кількості депортованих лемків) і надсянці (50,1%) [21]. Поряд із основним вектором руху депортованих зі заходу сформувався потужний реверсний потік колонізації Тернопільщини з боку попередньорозселених у східних та південних областях УРСР.

Переселенка Демчук (Задорожна) Надія Василівна із с. Вислічок Сяноцького повіту у с. Великі Бірки на Тернопільщину згадує про складний процес соціальної адаптації: «Лемки збиралися й весь час говорили про поїздку на батьківщину. Але так було рік, два, три, а потім зрозуміли, що того не буде і на всіх вже чекає колгосп... Старше покоління довгий час тужило в Україні за рідними Beskidami. Люди так і доживали до смерті в надії повернутися на свою землю...» [22].

Одним із західноукраїнських регіонів де чисельно осідали лемки-переселенці можна назвати Львівщину. Станом на лютий 1946 р. до Львівської області прибуло з Польщі 9205 сімей і 34670 душ, з яких із східних областей повернулось 348 сімей і 1376 душ. Найбільше на цей час переселенців було у Винниківському (2525 сімей і 11010 осіб) і Пустомитівському (2221 і 9065 відповідно). Подібно як і в інших областях умови поселення були жахливі. Джерела повідомляють, що у цей час в області переселенців, які жили «по уплотненію» нараховувалось 914 господарств, а у Городоцькому районі у с. Любінь Великий 21 сім'я переселенців проживала разом з поляками [23]. Проводячи опитування серед переселенців Львів-

щини, одна з дослідниць пише про зустріч під час етнографічної експедиції в 2012 р. з двома лемками-переселенцями на Львівщині, які стверджували: «Приїхавши з великими труднощами до України, переселенці зустрілися тут із ще однією проблемою: неприязним ставленням до них місцевого населення» [24].

Одночасно вкрай упереджене ставлення до насильно виселених з Польщі українців було з боку властей. Директор радгоспу с. Дюрнфель Шцирецького району Бойко Г.П. на посутні і буденні питання переселенців погрожував їм, «якщо Ви не будете працювати в радгоспі, то «підете туди, де білі лебеді ходять /в Сибір» [25]. Водночас як і в інших регіонах влада намагалась розвинути активну пропагандистську кампанію спрямовану на радянізацію краю та його жителів. Активністю у цьому відношенні відзначався Шцирецький район, де було проведено 205 бесід і лекцій та 68 доповідей на різноманітну тематику [26].

Особливості суспільної адаптації переселенців на Львівщині добре ілюструє один із дописувачів, який у записці голові виконкому Львівської обласної ради депутатів трудящих з підписом таємно без прізвища, а тільки /Куш/ відзначає: «Перебуваючи в Краснянському районі я бачив декілька сімей переселенців з Польщі, які прибули з Одеської і Запорозької області. «Громадянка з переселенців Петрина Катерина з 4 дітьми зверталася до голови с/р с. Красна в присутності багатьох селян і вчителів і казала: «Давайте мені голову де-небудь на 2 доби залиште дітей, я побігаю по недалеких селах, може де знайду хату. Приїхала я з Запорізької області з Михайлівського району с. Косторне. Там не можна жити... ніхто нам нічого не допомагає, і не дивляться як ми по хлівах жили по декілька місяців...» [27].

Загалом, політичні обставини того часу в Україні склались не на користь лемків та їх культури. Вони втратили свою батьківщину. Трагізм долі лемків підсилює та обставина, що це відбулося у мирний час. Режим не дозволяв популяризувати етнографічні особливості лемків, їхню історію та культуру. А тому довший час про лемків і Лемківщину не з'являлося у пресі жодних відомостей. Був дозвіл лише на розвиток і популяризацію творчості лемківських різь-

бярів, пісенної творчості. Але з умовою, щоб ця мистецька творчість не мала розбіжностей з радянсько-партійними ідейними мотивами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальчак Б. Проблеми національної ідентичності лемків в Польщі // Етнічна історія народів Європи. – 2008. – Вип. 26. – С.26
2. Державний архів Івано-Франківської області (далі ДАІФО) Ф. 295. – Оп.5. – Спр.294 «б». – Арк. 13, 48, 69, 96, 99, 194
3. ДАІФО.– Ф. Р.295.–Оп.5.–Спр. 256 «а» – Арк.206
4. ДАІФО. – Ф.249. – оп. 1. – Спр.16. – Арк. 146, 362
5. ДАІФО. – Р.249, оп.1, Спр.13. – . Арк.350
6. ДАІФО. – Р.249, оп.1, Спр.13. – Арк. 282
7. ДАІФО.– Ф.249. – оп.1. – Спр.9. –Арк.33
8. ДАІФО.– Р.249, оп.1, Спр.13. – Арк. 196
9. ДАІФО.– Ф.249. – оп.1. – Спр.10 , Арк. 41
10. ДАІФО.– Ф. 295. – оп.5. – Спр.294 «б», Арк. 2
11. ДАІФО.– Ф.Р.295. – Оп.5. – Спр.294 «б» – Арк. 2
12. ДАІФО.– Ф. Р.249. – оп.1. – Спр.22 – Т.1. – Арк.20 – 22
13. ДАІФО.– Ф. Р.249. – оп.1. – Спр.24. – Т.ІІІ. – Арк.43
14. ДАІФО.– Ф. Р.249. – оп.1. – Спр.22 – Т.1. – Арк. 128, 146, 166
15. ДАІФО.– Ф. Р.249. – оп.1. – Спр.24. – Т.ІІІ. – Арк.49
16. ДАІФО.– Ф. Р.249. – оп.1. – Спр. 26 Т.V. – Арк.74
17. ДАІФО.– Ф. 249, оп.1. – Спр.21. – Арк. 15
18. ДАІФО.– Ф. 249, оп.1. – Спр.34, Арк. 252
19. ДАІФО.– Ф. 249, оп.1, Спр.12. – Арк.110
20. ДАІФО.– Ф. Р.249, оп.1, Спр.13. – Арк. 363
21. Боднарчук Ю. Особливості розселення й адаптації на Тернопільщині українського населення, депортованого з території Польщі (1944–1947 рр.). 07.00.01 – Історія України Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук, – Чернівці –2009. – С.13
22. Тимошук Л. Депортація лемків // День. 21.05.2013 Електронний ресурс. Режим доступу incognita.day.kiev.ua/deportacziya-lemkiv.html
23. Державний архів Львівської області (далі ДАЛО). – Ф.Р.221, Оп.2, Спр.26. Арк.7, 13, 17, 48
24. Поріцька О. Найновіші експедиційні матеріали з усної історії: долі і шляхи українців з Польщі // Народна творчість та етнографія. – 2012. – №6. – С.76
25. ДАЛО. – Ф.Р.221.- Оп.2, Спр.25. – Арк.66
26. ДАЛО. – Ф.Р.221.- Оп.2, Спр.25. – Арк.63
27. ДАЛО. – Ф.221, Оп.2, Спр.25. – Арк.99

ГОЛОДОМОР 1946-1947 РОКІВ ЯК ПРОЯВ ГЕНОЦИДУ ТА ЕТНОЦИДУ ЕПОХИ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Голодомори в Україні, штучно організовані керівниками тоталітарної держави у 20-30 роках минулого століття, виявилися не останнім випробуванням для нашого народу. Черговою спробою свідомого винищення української нації був голод 1946-1947 рр., який історики назвали “третім радянським». За кількістю жертв він значно поступається голоду-геноциду 1932-1933 рр., але за територією ураження він посідає перше місце. Найбільш відчутного смертельного удару він наніс Південній Україні. Протягом десятиліть вчені не досліджували цей період через сувору тогочасну цензуру, коли слово “голод» не дозволялось у пресі і публічних виступах і його замінювали словами: “недорід», “неврожай», “продовольчі утруднення» та ін. І якщо про голодомор 1932-1933 рр., завдяки прогресивним політичним діячам й науковцям США і Канади, інших країн Заходу, науковий світ знав, то голод 1946-1947 рр. світовій науковій громадськості не був відомий. І навіть допомогу в перші повоєнні роки від ЮНРРА Україна отримувала не як країна, що голодує, а як республіка СРСР, що постраждала під час війни. “Голодні» 1946-1947 роки якось заховалися в історичному літописі за 1933, 1941-1945 роками. Але в пам’яті народній вони ще й нині відзиваються болем. Вони й по сьогодні залишаються однією з трагічних сторінок українського народу, “писаних рукою віроломного диктатора», – зазначав відомий дослідник голодоморів І.Г.Шульга [8].

Перша згадка про повоєнний голод з’явилася у 1988 р. [5]. Того ж року про голод в Україні 1946-1947 рр. розповіли публіцисти А.Аджубей у спогадах про М.Хрущова “Те десять лет» [1] та А. Стреляний в публікації “Последний романтик»[7]. На думку вчених, основними причинами голоду 1946-1947 рр. були:

1) страшна посуха влітку 1946 р., коли температура повітря у південних областях сягала 50-61°C [4];

2) сумні наслідки війни. Через своє важливе геополітичне положення в роки війни Україна опинилась в епіцентрі, вогняному кільці гігантських воєнно-стратегічних зіткнень і битв. Тому вона зазнала величезних матеріальних і людських – кадрових втрат і збитків, було вщент зруйноване її народне господарство;

3) наявність тоталітарного режиму, в умовах якого так жорстоко зневажались життєві інтереси народу. Саме це стало головною причиною голоду в Україні 1946-1947рр. Мимоволі виникає питання: чи можна було уникнути страшного масового голоду в Україні у 1946-1947рр.? Враховуючи нищівну посуху 1946 р. і руйнівні наслідки війни, повністю поповнити продовольчі втрати, хлібні нестачі в Україні у 1946-1947 рр., було б, імовірно, нереально. Але значно пом'якшити ситуацію й відвернути народну трагедію було цілком можливо. На держскладах були резерви хліба, яких би вистачило, щоб не залежати від кон'юнктурних умов того або іншого року. Безумовно, можна було віднайти мінімальні можливості, аби допомогти колгоспам і колгоспниками, які особливо потерпіли від посухи 1946р., уберегти їх від голодної смерті, від канібалізму. Але союзний уряд не поспішав це робити. Зате в розпал голоду, у жовтні-листопаді 1946 р., без будь-яких попереджень, відбулось скорочення більш ніж 4 мільйонів громадян, переважно сільського населення, у тому числі дітей, з пайкового (за картковою системою) постачання. Колгоспи змушені були здавати державі майже весь урожай.

Прикрим є факт, що, незважаючи на голод і канібалізм в Україні у 1946-1947рр., керівні кола СРСР вилучене силоміць зерно з українських господарств, заради своїх геополітичних інтересів, щедро відправляли в країни Варшавського договору – Румунію, Угорщину, Польщу, Албанію, Болгарію і навіть у Францію під виглядом інтернаціональної допомоги.

Точні дані про померлих від голоду у 1946-1947 рр. в Україні встановити неможливо, оскільки не всі вони фіксувались на місцях. Дослідники називають різну кількість жертв: від 100 тис. до 800 тис, близько 1 млн, понад 1,2 млн чоловік. За довідкою МВС України від 2 липня 1947р. станом лише на 20 червня

1947р. в Україні було 1млн 154 тис. 198 виснажених голодом людей – дистрофіків [4]. А.Л. Перковській та С.І. Пирожков в числі тільки голодуючих колгоспників називають 2,7 млн. осіб, вважаючи цю цифру заниженою [6]. І.Г.Білас підкреслює, що на дистрофію в Україні хворіло 3 млн. 203 тис. 145 чоловік [2]. До-воєнна чисельність населення в Україні була відновлена лише 1960 року.

У період голоду 1946-1947 рр. особливо відчутно проявлялись антинародні, антидемократичні тоталітаристські риси й методи:

- забезпечення подальшого зміцнення тогочасного устрою за допомогою деспотичної диктатури й однопартійності; - фанатичне возвеличення культу “вождя всіх народів» – Й. Сталіна, його “непогрішимості і мудрості»;
- застосування репресій проти прогресивних сил і окремих громадян.

Проводились заходи, спрямовані проти націоналізації українського народу, прищувалась його роль у розгромі фашизму, прищеплювався нігілізм до рідної мови. Продовжувала функціонувати спотворена модель суверенітету України, жорстока ієрархічна субординація взаємовідносин центру та республік з необмеженими правами загальносоюзного центру і фактичним безправ'ям республік, зокрема України. Не меншої шкоди роботі стосовно подолання або хоча б пом'якшення голоду та його наслідків нанесла партійно-державна політика нехтування історичними традиціями, етнонаціональною специфікою нашого краю, особливо його західних областей; здійснювався атеїстичний вандалізм.

Голод 1946-1947 рр. - це ще одна трагічна сторінка нашої історії, що й дотепер відзивається болем у пам'яті українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аджубей А. Те десять лет // Знамя. – 1988. – № 6
2. Білас І.Г. Голод в Україні 1946-1947: Документи і матеріали. – Київ – Нью-Йорк. – 1996.
3. Веселова О.В., Панченко П.П. Ще одна трагічна сторінка історії України. Голод 1946-1947 років// УІЖ – 1995. – №6; 1996. – № 1,2.

4. Голод в Україні 1946-1947: Документи і матеріали. – Київ – Нью-Йорк. – 1996.
5. История советского крестьянства.- М.,1988. – Т.4.
6. Перковській А.Л., Пирожков С.І. Демографічні втрати народонаселення Української РСР в 40-х роках // УІЖ. – 1990. – №2.
7. Стреляный А. Последний романтик // Дружба народов. – 1988.)
8. Шульга І.Г. Людомор на Поділлі. – К.,1993.

*Галина Стечак,
кандидат педагогічних наук
старший викладач кафедри українознавства
ЛНМУ імені Данила Галицького*

ДЕМ'ЯНІВ ЛАЗ – ГЕНОЦИД ГАЛИЧИНИ

Правда про українську трагедію не може бути забутою людством ніколи.

Не забути, не забувати – це якраз те, що єднає живих із тими, що за обрієм.

Ціна «золотого вересня» для Галичини була жахливою. З осені 39-го по осінь 40-го було репресовано за політичними ознаками, часто навіть без письмового обвинувачення, близько 10% населення, 312 тисяч сімей. Понад один мільйон сто тисяч людей. Американський історик Ян Грос підрахував, що тут загинуло в 3-4 рази більше людей, ніж у захопленій німцями Польщі, яка за площею була вдвічі більшою.

Але десятки тисяч українців, поляків, євреїв, забраних зі своїх хат і квартир, зникли безвісти. За версіями очевидців, їх розстрілювали десь неподалік. Довгі роки, де саме, було невідомо. Отже, Дем'янів Лаз. Варто запам'ятати - це прикарпатський Бабин Яр, галицька Биківня.

Назва походить від місцевої назви ділянки Пасічнянського лісу, господарем однієї з них був селянин з села Загвіздя на ім'я Дем'ян. Однією з визначних подій у процесі розкриття злочинів комуністичного режиму було відкриття Меморіального комплексу «Дем'янів лаз» на місці розстрілів невинних жертв. У вересні - жовтні 1989 року представники осередку «Меморіалу», що діяв при товаристві «РУХ», проводили в Дем'яновому Лазі розкопки поховань жертв комуністичного терору. Того ж року завдяки ініціативі громадськості міста було проведено ексгумацію жертв комуністичного режиму та їх перепоховання.

Дем'янів Лаз є місцем першого поховання жертв комуністичних репресій в Україні, що було віднайдено в часи суспільно-полі-

тичної лібералізації Радянського Союзу наприкінці 1980-х рр. Унікально збережені артефакти, насамперед паперові документи, ніби за сприянням певних сил, збігу умов і своєчасності, стали вагомим доказом більшовицьких злочинів. Одразу ж, як були знайдені могили, комуністична влада намагалась всіляким чином дезінформувати суспільство. Зокрема, запускали інформацію про те, що ці жертви є радянськими військовополоненими, або що це жертви «бандерівців». Однак, в одязі розстріляних людей були знайдені документи, які свідчили, що це в'язні радянських тюрем. Здебільшого це були квитанції. На них чітко було зазначено: *«Тюрма НКВД. Город Станіслав»*. Всього таких документів було знайдено більше 30-ти. Судмедексперт Омелян Левицький провів кропітку роботу над цими документами, щоб вони стали читабельними. Йому доводилось протягом багатьох днів відмочувати папери у воді у багатоярусних посудинах. Вода поступово змивала жировіск і розкривала написи. Також у воді доводилось акуратно розкривати складені документи.

У кінці 1960-х, або на початку 1970-х рр. за наказом радянських керівників змінювався ландшафт Дем'янового Лазу з метою приховати державний злочин. Прикривалось це потребами розширити колгоспне поле, а, насправді, основною метою було приховання могил, оскільки західні радіостанції час від часу поширювали згадки про захоронення жертв радянських репресій в Дем'яновому лазі. Трактористи не могли зрозуміти навіщо їх змушували корчувати ліс на землях, які не були придатні для землеробського поля, та ще й робити меліорацію там, де був сухий ґрунт.

Пошукові роботи проводились Івано-Франківським обласним історико-просвітницьким товариством «Меморіал» ім. В. Стуса в 1989 р. На той час в Білорусії було віднайдено захоронення жертв НКВД в Куропатах. Серед жителів Прикарпаття також було багато спогадів про подібні місця. А тому головним завданням перед пошуковцями було натрапити на таке поховання. Це мали бути «Станіславські Куропати», відповідно до вислову, який пролунав на одному із перших мітингів біля церкви св. Дмитрія в мікрорайоні Івано-Франківська, в минулому село Пасічна. Емоційним фоном

слугувала суспільно-політична реакція на занепад Радянського Союзу, який асоціювався зі злом, злочини якого повинні були відкритись у певних місцевих доказах. Проте навіть тоді, в час занепаду, в уяві багатьох віруючих людей Радянський Союз вважався таким сильним злом, побороти якого може тільки Божа сила.

Пошуки могил почались в кінці літа 1989 р. і тривали майже місяць. Ніяких слідів не вдалось знайти. Заступник адміністративного відділу Івано-Франківського обкому КПУ Валентин Карпенко погрожував пошуковцям статтею кримінального кодексу про наклепництво на радянську владу. Напруження кожного дня зростало. Особливі вагання були 21 вересня 1989 р. На цей день припало свято Богородиці. Меморіалівці, які залучали до пошуку старожилів колишнього с. Пасічна, вагались щодо того, як віднесуться старші люди з глибокими релігійними переконаннями, що в день великого християнського свята будуть проводитись землекопні роботи. Але було погоджено, що коли це є богоугодна справа, то роботи повинні проводитись і в цей день. Тому досить символічно виглядає той факт, що саме тоді було віднайдено поховання.

Всього було віднайдено три могили. Загальне число виявлених жертв – 524. В третій могилі було знайдено тіло жінки із немовлям. Ще в липні 1941 р. могили Дем'янового Лазу розкривали німецькі окупанти, щоб показати свій визвольний характер та всю деспотію комуністичного режиму. Багато очевидців, жителів села Пасічна та навколишніх сіл, що прийшли поглянути на могили, бачили одну із перших жертв, а саме мати із дитиною, обв'язані колючим дротом. Про це свідчить Ольга Бігун, 1931 року народження: *«Вже при німцях ми довідалися, що в лісі є кілька могил. Про те було опубліковано в газеті, а ми, діти, першими прибігли подивитися, що там розкопують. Того я не забуду, скільки житиму. Першою відкопали жінку з дитиною на руці. Вона і після смерті притискала немовля до грудей. Могила була глибокою, так що жінку тягнули з трудом. Пам'ятаю, що вона була в гуцульському кептарі, однак лиця її вже неможливо було розпізнати.»* Про те, що свідчення будуть підтвердженні, не вірилось учасникам розкопок в 1989 р.

Людська уява учасників розкопок втілила в образ жінки і дитини – жертв Дем'янового Лазу – образ Матері Божої та її сина Ісуса Христа. Виник симбіоз жертв і релігійних образів. В експозиції меморіального комплексу Дем'янів Лаз поміщене велике панно розстрілів під назвою «Золотий вересень», де центральною фігурою є мати-гуцулка з дитиною, пов'язані колючим дротом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Круцик Р. Дем'янів лаз. Геноцид Галичини. – К., Видавничий дім «Простір», 2009.
2. Літопис Івано–Франківська (Станіслава). — Івано–Франківськ: Нова зоря, 1998.

*с. Діогена - Галина Терешкевич,
к. н. держ. упр., доцент кафедри філософії
та економіки ЛНМУ імені Данила Галицького,
доцент кафедри фізіології з основами біоетики
і біобезпеки Тернопільського державного
медичного університету імені І. Я. Горбачевського*

*З любові до Тебе усе покидаю,
Ісусе, Спасителю мій.
Бо жити з Тобою, для Тебе бажаю,
Бо чую Твій голос святий*

СПОГАДИ ПРО ЖИТТЯ У ПІДПІЛЛІ (на прикладі власної історії)

Життя в часи переслідування. Я народилась у віруючій сім'ї. Мамині батьки до війни давали обіцянку Господу на вірність греко-католицькій церкві. Тому за часів переслідування вони ходили в костел або брали участь в таємній Службі Божій підпільної греко-католицької церкви, яку відправляв священник у хаті. Татові батьки були парафіянами легальної на той час православної церкви. В цю церкву ходила і я, а також брала участь у підпільних богослужіннях греко-католицької церкви або в богослужіннях римо-католицького храму. Дитиною старалась розібратися в питанні віри, постійно шукаючи її істину. В руки потрапила підпільна релігійна література, шукала спілкування з обізнаними людьми. Зрозуміла, що істина в католицькій церкві. Прагнула жити згідно з усвідомленим.

Пригадую сон, який снився мені ще в дитинстві, і потім переселився в студентські роки (навчаючись ще у медичному училищі): над темрявою очікує Дідусь з великою сивою бородою, немов Господь; гурт людей (хтось з них особливо вразив), які сидять з байдужими підступними очима, пропагують навколишню ідеологію, беручи її на озброєння, в яку самі не вірять, але вони, немов вовки в овечій шкурі; я, одягнута в специфічну форму, ховаюсь від них, тікаючи, переховуючи в собі щось важливіше, аніж моє життя (немов прапор, по якому видно хто ти). І це найцінніше в мені хочуть вирвати, але з Господ-

ньою допомогою мені вдалося зберегти його, піднявши неушкодженим, навіть повністю вичерпавши себе. Закінчився сон виблиском яскравого (немов після грому чи грози) неба і перемогою сяючого Хреста на ньому. Після цього сну я заносила квіти терплячому Ісусу до каплиці і просила Його, щоби не було війни, а також просила, якщо мав би хтось з рідних померти, то краще я замість нього; переживала за всіх людей, особливо за знедолених (і в міру своїх можливостей була не байдужою), а також в поглядах людей відчитувала проблеми.

Всевидючість Господа я досвідчила ще будучи малою дитиною: якось батько попросив мене випрати шкарпетки, я це поспіхом виконала, бажаючи піти до дітей на забаву. Батько, хоча довіряючи мені, сказав перепрати шкарпетки ще раз. Я ж, знаючи своє упущення у праці, перебираючи шкарпетки, зрозуміла, що Господь усе бачить і спонукає тата заставити мене переробити роботу. Я часто зверталася до Бога про допомогу в критичних ситуаціях, ризикувала з вірою, і Господь завжди мене вислуховував. Тому відчувала завжди сильну потребу в Господі, Йому довіряючи і постійно з Ним спілкуючись.

Носила хрестик з Розп'яттям Ісуса Христа, інколи доводилося ховати його під одягом. Віталася християнським привітанням «Слава Ісусу Христу», яке було поширене на західних теренах України, за що також переслідували.

Не вивчу уроків, бігаючи з дітьми, і прошу Господа, щоб мені за те вибачив, і щоб вчитель мене не опитував на уроці, а вже на наступний раз все вивчу. І так було багато разів. І справді, хоч у мене одної з цілого класу не було оцінки, а всі інші учні були опитані, та Господь мене вислуховував і був завжди зі мною, відповідаючи на мої молитви, стверджував моє довір'я до Нього. Тоді сідала за уроки, вчила допізна і наступного разу мене питали, коли я була підготовленою до уроку.

Постійно відчувала промисел, підтримку, допомогу і потребу Господа, особливо під час навчання в університеті, і я старалась бути Йому вірною. В складних ситуаціях я часто ризикувала, довіряючи Господу, і тому в них отримувала перемогу. В університеті

студенти вибрали мене старостою. Як староста групи, від імені усіх студентів, іноді на свята доводилося уклінно відпрошувати у викладачів всю групу, просячи перенести заняття на інший час, щоб Святий Вечір чи інше велике християнське свято студенти святкували в родинному колі. Я бачила і відчувала також, як Господь наставляв серця викладачів, котрих я сприймала як ідеал, відповідно і вони до мене ставились з повагою і любов'ю. Моє особисте ставлення до викладачів і їх ставлення до мене іноді виливалось у позитивне ставлення до цілої групи з їхнього боку.

Я від імені групи випросила викладача суспільних наук не вимагати в нас (ретельних) конспектів творів класиків марксизму-ленінізму. Він виявив до нас розуміння і ми були йому вдячні, оскільки його прихильність до нас у цій справі була розцінена як доказ, що він сам не вірить в облуду того, що викладає. За мною постійно слідували, тому, мабуть, хтось відстежив чи доніс в органи про цей випадок з викладачем. Та цей відважний викладач не побоявся знайти мене в кардіохірургічному відділенні, тобто на місці моєї праці, і попередити про можливий допит, дав настанову, як би я мала відреагувати.

Всюди була страшенна несвобода, навіть на цвинтар, на могилу В. Івасюка не можна було вільно піти. Похід на могилу Івасюка міг стати початком великих проблем. Однак, любов перемагала страх, і я пішла, переживаючи про можливі наслідки. З бажанням отримати пораду і підтримку, я звернулася до римо-католицького священика, який надавав глибоку духовну допомогу, але українське національне питання було для нього не дуже зрозумілим, що спонукало мене шукати спілкування з греко-католицькими священиками.

У студентські роки до себе на квартиру, де я мешкала, приводила найближчих друзів, де в період сесій ми брали участь в Службі Божій і пізнавали глибше Бога, контактуючи, переймали життєвий досвід, взаємно збагачувались, при потребі допомагали одні одним. Господь явно винагороджував їх добродійство для мене. Це були чесні, порядні люди – і з ними можна було говорити відкрито. Нікому не могла сказати лише одне – що я в монастирі.

Працюючи в кардіохірургії Львівської обласної клінічної лікарні, я почувала себе пригніченою диктаторськими умовами, через можливість готувала важкохворих до поєднання з Господом, а також запрошувала священників уділяти Святі Тайни. Владні кадебістські нишпорки в сатиричній телепрограмі «Стоп-кадр» відреагували на це так, мовляв, що коли люди воскрешають до життя, я їх провадила до Царства Небесного.

Покликання

У будь-якій ситуації покладалась на Бога і Його воля була для мене єдиним святим правдивим дороговказом. На життєвій дорозі Господь давав мені зустріти багатьох гарних молодих людей, з якими я могла утворити сім'ю. Тільки цим можна пояснити, як, на перший погляд, ніби випадково, опинилась перед вибором чернечого життя. А було це так. Йшов 1981 рік, я навчалася на третьому курсі біологічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. В селі, куди я приїхала на весілля, в одній із хат правилась греко-католицька Служба Божа, у якій мені запропонували взяти участь. І хоч я не мала потреби в Сповіді, тому що недавно сповідалась у костелі, але священник роздавав образки, які в той час були рідкістю і мали для мене значення. Це спонукало мене піти до Св. Тайни Сповіді, щоб отримати цей дарунок. На цій Святій Літургії була одна підпільна греко-католицька монахиня. Звали її с. Діогена. Після Служби Божої за святковим столом під час спілкування с. Діогена Кулинич і отець Матей Гаврилів розповіли про життя в монастирі, оскільки я до того часу не цікавилась таким способом життя, маючи звичайно мрії створити сім'ю, одночасно не переймаючись тим, як це найкраще для мене зробити, бо знала, що Господь покерує подіями мого життя для мого добра. І от мені розказали і запропонували піти в підпільний монастир. Після цієї розмови того дня я була окрилена і переповнена почуттям повноти щастя і радості від свободи – можливості вибирати. Вмить я побачила постать сестри Діогени, що піднімалася вгору. Почула голос ззовні: «Ти можеш обрати той шлях».

Минуло небагато часу і мені подарували квіти, якраз була Страсна П'ятниця, я принесла ці квіти до Гробу Господнього. І там я відчула себе внутрішньо засоромленою перед Богом тому, що Він віддав нам Себе повністю, а я принесла лише квіти, а ще не належала Йому цілковито, хоч вже знала про монаше життя.

Священик, надаючи мені цінні глибокі духовні поради, що не стосувалися покликання, на мій погляд, одноманітно, відразу (не давши більше часу для роздумів), категорично зажадав від мене відповіді «так» чи «ні» щодо вступу в монастир. Я відчула наче втрату свободи, не маючи певного періоду часу на вирішення для себе цієї внутрішньої проблеми вибору. Однак, Господь допустив ці обставини, даючи згодом мені докази Своєї постійної опіки та утвердження в покликанні.

Господь утверджував мене у виборі чернечого життя. У цей час я почала відвідувати помешкання с. Діогени та с. Орести, які мешкали на вулиці Театральній. Коли прийшлося попросити у с. Діогени для товариша по групі з університету ще один образок (який я отримала його від неї), для того щоб почувати себе вільною у виборі і бути незалежною, воліла їй віддячитись – принесла торт як знак вдячності за образок. Однак завжди з довірою просила розв'язки у Господа, бажаючи виконати Його волю. Наступного разу, коли прийшла за образком, сказала с. Діогені, що якщо піду у монастир, то буду називатися так як вона.. Сестра Діогена відреагувала на це щирою і широкою усмішкою.

Якось на ще одному весіллі у своєї однокласниці, на яке я прийшла з наміром короткого привітання, хоча розуміла, що не можу вже танцювати, з огляду на обставини протанцювала лише один танець в нових імпортованих гарних чобітках, куплених мамою. Цікаво, що за ніч, вдома, поки я спала, чобітки безслідно зникли. Ніхто не знає, де поділись. Так, було очевидним, що ініціатива посвячення себе Господу була згори, а від людей, особисто від мене, вимагалася відповідь.

Варто зазначити, що для підпілля була властива вимушена форма існування богопосвятного життя, при якій сестри не покидали своїх домівок та місця праці чи навчання, періодично зустрічалися

для спільного вивчення Святого Письма, Статуту Згромадження, спільної молитви тощо. Це йшов мій початковий період перебування в підпільному монастирі. Мої батьки зустріли з сильним опором мій вибір, оскільки маму також викликали в КДБ, яке цікавилось моєю діяльністю та способом життя. Це спонукало мене до конспірації аж до виходу Церкви з підпілля.

У період переслідувань за мною під час роботи в кардіохірургії один лікар взяв мене за руку і повів до зав. лабораторії з пропозицією надати мені місце роботи як студентці і випускниці біофаку. У відповідь ми почули: «Мы знаем, что она собой представляет.» Ця людина надалі підтримувала мене. Він симпатизував мені, і це почуття було взаємним, я відчувала до нього внутрішню прив'язаність, яка супроводжувалася гострою внутрішньою боротьбою з огляду на вибір чернечого стану. Незважаючи на відмову зав. лабораторії щодо місця праці, тодішній ректор звернув увагу на гарні оцінки у виписці з університетського диплому, підписавши заяву, прийняв мене на роботу.

У цій боротьбі я просила у Бога допомоги. Я щиро розповідала про це в монастирі с. Діогені, щоб допомогти молитвою вирішити цю проблему. Мені також приснився алегоричний сон, в якому головними персонажами була свиня і ведмідь. Я сприйняла цей сон як знак від Господа, що прихильність до цієї людини була б зрадою мого покликання, тобто образ свині.

У цій боротьбі я погодилася давати ін'єкції одному з викладачів університету імені Івана Франка, щоб спілкуючись також з іншими гарними людьми, сприймати всіх як дітей Божих.

Якби мені дали час і не так відразу вимагали відповіді про вступ до монастиря, Господь допоміг би мені в цьому розібратися, тому що я завжди хотіла звершення Божої волі у моєму житті.

Я розуміла відповідальність за дотримання даної мною обітничі як сестри-служебниці Непорочної Діви Марії в богопосвятному житті.

Ідучи в монастир, я хотіла зустріти справжній приклад богопосвятного життя (що було для мене не легко), та який все ж таки зустріла в особі с.Діогени Кулинич.

Переслідування

Священик приходив до нас на квартиру правити Службу Божу. Деколи с. Діогену я провадила до Костелу. Але Господь нас охороняв.

Я не знала, що за підпільними монастирями так дуже слідкують, а особливо слідкували за тими, хто вчився. Якби я працювала на допоміжних роботах, було би легше. Але, як завжди, Господь всюди охороняв. Навіть траплялися на моєму шляху добрі люди або я відчувала, що за мною слідкують, і вчасно вдавалося підготуватись до обшуку (наприклад, заховати літературу).

Мене викликали в КДБ, не надіславши виклик додому, а на роботу, напевно, з метою застрашити чи відкинути в колективі торакального відділення Львівської обласної клінічної лікарні (ЛОКЛ). Прийшовши в приміщення КДБ, внутрішньо відчула дивовижний захист, впевненість, що не повинно нічого статися, бо зі мною Господь. Зайшла, постукала, сіла в переході, відчинились двері – і опинилась в довжелезному коридорі. При дверях зустрів військовий зі зброєю в руках і поволі провадив у другий кінець коридору. Скільки підступу мала радянська влада, фабрикуючи фальшиві справи! Коли я проходила коридором, то двері в одну з кімнат були відчинені, і було видно накритий стіл для пишного прийому, за столом військові працівники, і – хто би ви думали – священик з підпільного монастиря, якого вони забрали з роботи, де він працював двірником, і привезли машиною. Кадебісти, вдавано заметушилися, зробивши ілюзію, що він з ними в компанії і явно співпрацює. Я в це абсолютно не повірила, відразу збагнула і подумала, що для мене розіграли цю сцену. Слідчий сказав, що вони все знають, що я ходжу на вул. Театральну, де живе сестра Діогена, яка за його словами, для радянської влади робить страшну шкоду – за кордон передає літературу проти Радянського Союзу, і що я ходжу до Костелу. Про с. Діогену слідчий сказав: «Вы понимаете, это – старая ведьма. Мы бы давно посадили её за gratы. Но пусть старая бабка доживает своего века». Під Всемогутнього захистом, коректно взаємно розмовляючи, тактовно відмовилась від співпраці, мотивуючи, що вчусь на біологічному факультеті, а для такої роботи по-

трібно бути фахівцем в галузі історії. І відпустили вони мене тим же довгим коридором.

А внутрішня напруга від духовної боротьби ще довго тривала.

КДБ спланувала свої обшуки дуже ретельно, очікуючи і прослідковуючи відсутність усіх у помешканні, де я проживала. Про це мене повідомила одна медсестра, яка йшла отримувати ліки і почула розмову кадебістів із старшою медсестрою біля її зачиненого кабінету про розміщення релігійних речей у кімнаті, в котрій я пробувала.

Іншого разу з самого ранку я залишилася на квартирі сама, тому закрила зсередини на засув двері. Тоді прийшли кадебісти, старались відчинити помешкання. Я озвалась, що одягну халат. Вони кликали по імені. Коли я вдруге підійшла до дверей, тоді вже нікого не було. Таким чином, Господнє Провидіння дало думку закрити двері з внутрішньої сторони, що зберегло мене від небезпечних дій з їхнього боку.

Ще раз зустрілась з діями представників органів державної безпеки на роботі в комітеті комсомолу Львівської обласної клінічної лікарні. Пішла на роботу, щоб отримати зарплатню, а завідділом зустрів і запитав, де це я буваю, що за мною приходять КДБ. Далі секретар комітету комсомолу ЛЮКЛ і його помічник закликали до себе в кабінет і при мені передзвонили куди їм було потрібно, що я вже є. Прийшли двоє доволі молоді, чоловік і жінка, представились, що вони з обкому комсомолу. А в моїй сумці знаходяться найдорожчі для мене цінності, що ношу з собою – молитовник, а також книга розважань по Біблії, вервиця, репродукції іконок, і це в час глобального атеїзму і страшного переслідування віруючих. Секретар задавав провокаційні питання. Бог допомагав мені відповідати відразу, не задумуючись і не вагаючись, бо присутність Господа була зі мною: на запитання помічника секретаря комітету комсомолу декілька разів - чи вірю в Бога, навела приклад зі статті Леніна «До селянської бідності» про свободу віросповідання (мовивши, що недавно вивчала її в університеті з атеїзму), а також послалася на радянську конституцію, яка декларувала свободу совісті в СРСР, навела фрагмент цитати Карла Маркса на тему визначення релігії.

Секретар комітету комсомолу зробив зауваження, що я відповідаю трафаретами без моєї особистої думки.

Серед питань були наступні:

Чи ходжу я в кіно, в бар, кафе; як думаю будувати життя; скільки хотіла би мати дітей; буваючи в багатьох суспільних колах, мовляв, я гарна, чому не виходжу заміж; чи не могла б співпрацювати з ними, допомагаючи «виправляти» свідків Єгови, які не хочуть іти в армію і брати до рук зброї?

З Божого Провидіння я справді в цей час відвідала кінотеатр, а тому відповіла, що останнім фільмом, який переглянула, був «Москва сльозам не вірить» і зробила висновок з цього фільму, що обманом життя не побудуєш. На запитання, а як я думаю будувати життя, - відповіла, що зміст життя полягає у самовдосконаленні.

На запитання про кафе я відповіла, що з групою (з університету) була в кафе «Глинянська Вежа».

На запитання, - чому не виходжу заміж? - відповіла, що це справа особиста, але я можу поділитися, - щоб виходити заміж, спочатку треба мати за кого виходити.

На запитання про кількість дітей, сказала, що моя мама має нас двоє, а ще краще мати багато дітей.

На запитання про свідків Єгови відповіла: я не компетентна в цій справі, але знаю, - якщо любиш свою Батьківщину, то готовий при потребі віддати за неї життя, не вагаючись.

На питання, чи вірить в Бога моя господиня, де проживаю, обережно сказала, що на такі теми ми не говорили.

Я відчувала внутрішній спокій, рівновагу і присутність Бога, Який дав ласку розумно говорити. І не зробили вони мені зла. Наша «співбесіда» тривала чотири години. Відчуваючи внутрішнє виснаження, я, вийшовши з приміщення, піднімалася сходами вгору, а навпроти побачила постать живого Ісуса, який несе хрест; це сповнило мене великою силою. Коли я увійшла в приміщення, чекаючи в черзі, щоб отримати зарплату, я зауважила, що маленька дівчинка імітувала мої рухи.

У часи переслідування на роботі в кардіохірургії свідомо помічник секретаря комітету комсомолу хотів мене пригнітити чи

принизити, вимагаючи виконання роботи, яка не входила в мою компетентність. Але це йому не вдавалося, оскільки Господь чував над усім. Сестра Діогена мене запевнила, що я ще буду в університеті викладати.

У цій ситуації, оточуючі, які мені може і співчували, уникали зустрічі зі мною із страху переслідування. За мною ходили хвости. Тому на можливе запитання Господа, що би я вибрала – так жити, будучи в монастирі, чи вмерти – воліла би вмерти.

Мене пильнували слідчі органи. Підсилали до мене знайомитись навіть в черзі в магазині різних людей, навіть акторів, які з ними співпрацювали. Інтуїтивно, від Бога, відразу відчувала, що це - люди КДБ. Мусіла завжди бути дуже обережною.

Якось на радянське свято з роботи вирішили направити мене покласти квіти до пам'ятника Леніну. Однак, в своєму сумлінні для мене ця дія була морально неприпустимою з мого боку. Я не прийшла і це для мене не мало подальших негативних наслідків з боку системи.

Господь охороняв мене всюди і завжди. Сталося так, що, проживаючи на квартирі з доброю господинею, я проспала і, як ніколи, забула заховати під шафу розкладені біля ліжка Біблію, релігійну літературу тощо. Зірвалась зранку і побігла на роботу, все так залишивши на місці біля ліжка. А саме в цей день кадебісти, що постійно слідкували за мною, прийшли на квартиру з обшуком. Стукують в двері, а мудра господиня додумалась закласти релігійну літературу не під шафу, а підсунула її в ліжко до своєї старенької мами, яка лежала з поламанною ногою. Варто зазначити, що господиня не знала про спосіб мого життя і що за мною стежать. Нишпорки усю квартиру перерили, все перетрусили, окрім бабусиною ліжка. Навіть у господині знайшли подаровану їй родиною з Канади вервицю. І якби Господь не дав проспати, я би заховала, як завжди, усе під шафу, – то й усе би знайшли. І так постійно відчувала, як Господь мене оберігає.

Для написання дипломної роботи мені потрібна була завірена характеристика, однак мені цю характеристику не видавали. Тоді я звернулася за допомогою до Всевишнього Господа Сил і попросила заступ

ництва перед Богом у Пресвятої Богородиці, Ангелів та Святих, а тоді подумала, хто би на Землі міг за мене заступитися, хто є найближчий до Бога, подумала, що - Святіший Отець Іван Павло II, якому довірив Господь провід над усіма людьми, і пригадала, що і Папа був переслідуваний. Папа розуміє переслідуваних і молиться за них, а я вхожу в те їхнє число. Після такої молитви мені характеристику видали.

Повертаючись на квартиру із випускного університетського вечора після опівночі, з дипломом на руках, викликала таксі. Попросила водія, щоб він під будинком дочекався, поки не зайду до себе в кімнату. Передчуття справдились – такої пізньої ночі у мене під будинком стояла велика автівка з темними вікнами. Господь охоронив мене!!! За що я Йому завжди вдячна.

Довіряючи Божій Всемогутності, я завжди свято вірила, що ця імперська тоталітарна атеїстична система впаде і дивувалась людям, які казали: «Та де там! Така махіна!». Тому горбачовську перебудову і плюралізм я зустріла як очевидну закономірність. В моїй квартирі почали відбуватися вертепи, Сповіді, лекції, Служби Божі, проведення євангелізації і катехизації.

Хочеться пригадати два знаменні походи вулицями Львова за легалізацію нашої Церкви. Напередодні походу я читала лекцію в новоствореному Союзі Незалежної Української Молоді. До краю втомлена, повернулась увечері додому. Вранці не могла встати, мала сильний біль голови. Але я попросила Господа, і сила Господня підняла мене. І я пішла, не відчуваючи втоми і болю, сильна в своїй вірі, де мені навіть доручили нести ікону.

Я прощаю всім, від кого мені дісталися переживання чи удари, підводжу їх до Господа і прошу в Нього для них прощення, обрізаючи кривавою хресною жертвою Ісуса Христа кайдани гріха і знищуючи наслідки зла. «Він бо спасе тебе від сітки птахолова і від погибельного мору. Він тебе покриє крилами Своїми, і ти втечеш під Його крила; щит і забороло - Його вірність» (Пс. 90, 3 – 4).

Хай буде за все Слава, Честь, Любов, Поклін, Подяка Триєдиному Богові Отцю, Сину, Святому Духу нині, повсякчас і на віки віків! Честь і Хвала Пресвятій Богородиці, а нам - Мир. Амінь.

*Галина Хирівська,
старший викладач кафедри українознавства
ЛНМУ імені Данила Галицького*

ГОЛОДОМОР НА СТОРІНКАХ РОМАНУ ВАСИЛЯ БАРКИ «ЖОВТИЙ КНЯЗЬ»

*Жоден землетрус не міг так знищити побут, як північна сарана,
спряжена з золотомлицькою каганівщиною.
Серед бурянів чорніють, свідками страшного нещастя,
самотні комини-там, де були огнища родин
з їх radoцями при безневинному дитячому щибеті.
Все зруйноване! Зграї гайвороння кружать скрізь,
над всенародною пустокою...*

Автор намагався якнайточніше, якнайоб'єктивніше подати ті страшні для його народу події, розказати світові правду про них, написав твір-роздум про радянську тоталітарну систему, яка нищила усе світле на своєму шляху. Події голодомору автор особисто спостерігав і на Кубані, і на Полтавщині, тому вони описані з достовірною точністю. У той час, коли Барка перебував на Кубані, в Україні лютував голод, нищив життя мільйонів українців. Проте, голод не оминув і письменника на Кубані. «Я мав на тілі 12 ран. Рани йшли по лініях судин. І з них сочилася брунатна рідина. Ноги вже репалися, і така слизиста поверхня теж сочилася. Ноги пухли. І я уже ходив, тримаючись за паркан і стіни, там, де вже лежали мертві. Я не надіявся, що виживу. Та мука голоду аж до передсмертної лінії жахлива... то щось таке, що спалювало всю істоту. І може, тому, що я це зазнав, тому мені пощастило в «Жовтому князі» відновити ту психологічну глибинність цієї голодової смерті». В.Барка назбирав велику кількість свідчень. Одна із історій стала скелетом сюжету роману «Жовтий князь».

Автор визначив три постійно присутні та між собою пов'язані ідейно-тематичні лінії: реалістичне змалювання трагедії родини Катранників під час голодомору; передача внутрішнього психічного стану людини, яка гине від голоду; духовний вимір.

Нудна і нещира промова Отроходіна – це сповіщення селянам про негайну здачу державі хліба, про те, що постанова буде виконана з більшовицькою твердістю навіть, якщо селяни вмиратимуть голодною смертю.

Трагічна історія родини Катранників пов'язана з історією їхнього гнізда-селянської хати, на яку припав перший удар «саранчею зі столиці». Хати селян спустошено до невпізнання. Для українського селянина руйнування хати означає початок смерті його самого. Прізвище родини Катранник походить від назви рослини «катран», яка росте в степах або напівпустелях і має велике листя. Це прізвище, утворено суто українським способом, вказує на масштабність трагедії, а також на її певну спрямованість.

Організатори голодомору, більшовицькі ідеологи, дуже точно визначили цілі, у які треба влучити, щоб вибити ґрунт з-під української нації. Найголовніше-понівечити вільнолюбну душу селянина-українця, в якій визначальне місце посідала віра в Бога, культ родини і матері, моральне єднання з землею. Український селянин на початку залишався найголовнішим носієм національного менталітету, тому був особливо небезпечний для тоталітарної держави - і саме його треба було духовно знищити.

У насильницьких акціях відбирання у людей хліба активну участь беруть комсомольці, і це найстрашніше: уже з перших кроків свідомого життя молодь вражена недугою рабської покори представникам радянської влади, бездумного і жорстокого виконання наказів згори. Злочинність, абсурдність таких антигуманних дійств підкреслюють страшні деталі, як-от: насильницьке витрушування із коліски крупи для немовляти.

Багато уваги приділено головному героєві Катраннику, бо саме він втілює національний характер у романі і є носієм авторської ідеї нескореності духу українця.

Перебуваючи у стані незахищеності й безпорадності, з напівзгаслою свідомістю, здавалося би надломленою і завойованою жовтим князем, селяни все-таки залишаються високоморальними і духовними людьми. В одному кульмінаційному моменті - пошуку партійця-

ми захованої чаші, допити і тортури за неї, свідчать що це зовсім не так. Головний герой лише дивиться на пропонуване в обмін на чашу зерно і насолоджується чарівним видом, і йдеться не про фізичне відчуття, а душевне – з'їсти хліба. Перевірку на духовну міцність і моральну стійкість герой проходить непохитно. Не в одній ситуації напівмертвий від голоду український хлібороб залишається порядною, чуйною людиною, особистістю, що не підкоряється ні чужій волі, ні всепоглинаючій силі жовтого князя, не зважаючи на загальну руйнацію та спустошення сіл, подвір'їв, родин і душ людських.

Від села залишилася пустка, руїна. Автор з натуралістичними подробицями розгортає картини людоїдства, самогубства, голодних мук, пошуків хоч якоїсь їжі. Поступове згасання свідомості селян від голодних мук закінчується смертю.

Внутрішній світ персонажів-жертв сповнений здивування, відчуття несправедливості, розгубленості, опору, спротиву, непевності, зневіри, страху, турботи, доброти, співчуття, жалісливості, покори, знесиленості, спустошення, збайдужіння, любові, надії, віри. Агресори-нападники сповнені жорстокості, бездумності, спокуси, злості, владності, безглуздості, сили.

Існуючий у такому вигляді світ абсурдний. Селяни-хлібороби вмирають голодною смертю. Автор постійно це підкреслює. В кінці ця думка ще більше підсилюється у довгожданій сцені збору нового врожаю щедрого і великого, але його вже нема кому збирати і ті, хто вийшли збирати невпевнені, чи хтось знову його не забере. Церковна чаша уособлює в романі світло, незнищенність людської душі, вічність життя, а отже, й України, яка відродиться, незважаючи ні на що.

Барка, використовуючи вражаючий життєвий матеріал, показав світові розхвалений рай радянського життя, справжню антигуманну мораль тоталітарного чужого людській природі суспільства. Усе, що відбувається з жителями Кленотичів під час голодомору, безсумнівно, розкриває моторошну сутність тоталітарної держави, яка своїх громадян, з діда-прадіда хліборобів, навмисне штовхає в голодну прірву.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барка Василь. Жовтий князь. - К., 1991.
2. Мовчан Р. «Жовтий князь» Василя Барки // Слово і час. - 1998. - № 12. - С. 14 - 18.
3. Салига Т. Василь Барка // Історія української літератури ХХ століття. - К., 1995. - Кн. 2. - Ч. II. - С. 205 - 211.
4. Славутич Яр. Голодомор в українській літературі Заходу // Слово і час. - 1991. - № 7. - С. 10 - 18.

УРОКИ ТОТАЛІТАРИЗМУ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ

Історія не просто навчителька життя, історія - немилосердно жорстока вчителька, яка безжально карає за невивчені і незасвоєні уроки. Суть наших «українських уроків» в тому, що пострах радянського тоталітаризму не зник безслідно, він може підняти (і піднімає!) голову, прагнучи взяти реванш. Особливо сьогодні, коли має можливість зіпертися на вже неприкриту підтримку агресивного московського сусіда, що розв'язав супроти України війну! Після ейфорії відновлення незалежності України в 1991 році, стало зрозуміло:

1. Перед нами постало багато важких проблем, відчувався брак відповідальної політичної еліти, здатної до рішучих реформ.

2. Не було розвиненої політичної культури, готовності людей активно включатися в суспільно-політичне життя.

3. Проблеми відновленої держави з минулим колоніальним статусом, з тоталітарним минулим стали (й досі стоять) на заваді побудови демократичної України.

4. Україна пройшла подібний до інших посткомуністичних країн Східної Європи історичний шлях. Проте із суттєвою різницею – тоталітаризм прийшов в Україну на кілька десятиліть раніше! Не після Другої світової війни, а понад двадцять років перед тим.

5. У московських комуністів не просто було більше часу для реалізації своєї політики. Акцентую: саме перші десятиліття - час найкривавіших експериментів більшовицької влади, які забрали життя мільйонів невинних людей! Час, коли комунізм перебував у найагресивніший стадії!

6. Саме Україна стала своєрідним експериментальним полігоном, де відпрацьовували сценарії захоплення влади і встановлення тоталітарного режиму, що їх згодом застосовували на окупованих теренах Західної України і Білорусі, країнах Балтії, а з 1945 року - у

державих Центральної та Східної Європи. Реанімують їх і нині в Криму та Донбасі.

7. В роки Другої світової війни Україна стала ареною зіткнення вже двох тоталітарних режимів - радянського комуністичного й німецького нацистського! Результат - величезні жертви серед населення України, які оцінюються в 7–7,5 мільйонів людей.

8. Повторне встановлення радянської влади після відступу німців вилилося в масштабне придушення українського визвольного руху.

9. Після смерті творця тоталітарного режиму Йосифа Сталіна масштаб репресивної політики різко зменшився, але політичні репресії повністю не припинилися. Їхнім об'єктом і далі були борці за демократизацію політичної системи, захисники української національної культури, противники русифікації.

10. Потужні хвилі арештів дисидентів прокотилися в 1966-му і 1972 роках. Вони мали неабияке значення для підтримання атмосфери страху в суспільстві. По-перше тому, що пам'ять про сталінські репресії залишалася дуже свіжою, по-друге тому, що серед заарештованих було багато відомих особистостей.

11. Превентивні репресії проти незгодних тривали і в наступні роки. Останні українські політ'язні вийшли на свободу лише наприкінці 1988 року.

12. Історики досі сперечаються, чи варто вважати тоталітарним увесь період панування комуністичної влади в Україні протягом 70 років чи лише 1930–1950-ті роки, коли влада вдавалася до масштабних політичних репресій. Але навіть якщо прийняти аргументи, які говорять про пом'якшення режиму після Сталіна, про набуття ним рис радше авторитарного режиму, слід наголосити: жодної політики, спрямованої на подолання тоталітарної спадщини керівництво СРСР не проводило!

13. Навпаки, пам'ять про роки терору продовжувала жити серед людей і була зручним інструментом контролю над суспільством. Для його «втихомирення» вже не треба було масштабних репресій, достатньо було лише періодично нагадувати про їх можливість арештами найбільш активних дисидентів.

14. Важка тоталітарна спадщина не зникла, вона консервувалася, продовжувала впливати на розвиток суспільства протягом усього радянського періоду історії України і навіть після відродження її незалежності.

15. Прояви цього сьогодні бачимо як на суспільному рівні (у відносинах влада—громадянин), так і на персональному, коли стикаємося з браком індивідуальної ініціативи у подоланні проблем і завищеними очікуваннями щодо влади (патерналізм).

16. Це виливається також в очікування «сильної руки», здатної навести лад, що, врешті, призвело нині до зростання авторитарних тенденцій.

Мусимо ретельно вивчити ці уроки історії, щоб не бути покараними суворою вчителькою...

*Надія Черкес,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри українознавства ЛНМУ
імені Данила Галицького*

СТРАЧЕНА МРІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЦВІТУ (або поетичне слово як борець із тоталітаризмом)

*Не вірте мрійникам,
Не слухайте померлих!
Борвієм, пристрастю і згагою степів,
Тугою темною і буйними дощами
Життя несеться над усіма нами
І вимагає ладу і пісень.*

Павло Филипович

Нація — найвища форма організації людської спільноти. Оскільки на початках створення світу, як відомо, - було Слово, то саме слово мусить бути і на першопідвалинах будь-якої нації. Так, як у нації створюються сприятливі умови для щонайкращого вияву життєвих сил, талантів та можливостей кожної непримітної людини, так у слові, - в мові, - нація знаходить свою неповторність, ідентичність і впевненість у завтрашньому дні.

Саме слово не раз ставало на оборону української нації. Стало воно й у найважчі часи тоталітаризму і репресій. Стало у своєму найкращому, найтоншому — поетичному вияві для згуртування і самозбереження України.

Будучи так званою вторинною системою, мова існує в людському суспільстві і завдяки людському суспільству, складовою частиною якого вона якраз і є. З іншого боку мова є виразником суспільства, показником його ступеня розвитку. На перший погляд у мові немає нічого, що здатне творити: з матеріального боку це лише звуки, що компонуються у слова, речення, тексти... Проте за цими формальними комбінаціями скривається безмежний різнобарвний світ значень, де відображається, як у дзеркалі, уявлення народу про світ, його будову і зростання, про місце його самого у

цьому величезному світі, про ставлення маленької людини до нього і чітко сформованої особистості до народу, нації і власної ролі в них. Пізнання світу, оте самопізнання людини зокрема й нації в цілому відбувається у мові і через мову — найвищий, найважливіший засіб людськості. Мова — це щось таке сокровенне й інтимне, здатне передати найтонші емоції, найвищі злети надій і почувань та найболючіші переживання втрат і болю. Разом із цим вона, виникаючи, розвиваючись і живучи в суспільстві, стає виразником суспільних зрушень, піднесень і падінь свого найсильнішого рушія. Тісний зв'язок між словом та суспільним рівнем є настільки виразним і рівновеликим, що кожен із них може стати як засобом піднесення й розвою для іншого, так і засобом знищення, нівеляції і повної загибелі.

Українська нація з'являється на історичному полі діяльності із потужною, народженою у глибинах тисячоліть на власних фонетичних традиціях, мовою, яка не потребувала нічиїх вказівок для напрямків чи шляхів розвитку. Ця нація виникає із великої любові до рідної землі, зі здатності окремих її особистостей на високі почуття, на великі подвиги і самопожертву. У ній, як і в мові її, - тяжка, часом кривава історія, осяяна вічним духом свободи, здатна зі зброєю в руках відстоювати своє право на вільне життя. Тому й не дивним є неодноразові, зрештою столітні за часом, намагання знищити українську мову, викоринити із пам'яті людей як щось непотрібне й огидне — аби змогти зліпити із новоствореної безликої біомаси не націю, а безмовно-чужинський рабський простір, здатний безвідмовно виконувати будь-яку примху володаря. А коли не до снаги ставало повністю викоринити українськість в українців, то їх просто ігнорували, “не помічаючи» величі цієї нації. Звісно, довгий час Україні судилося бути розділеною, розкрасною навпіл, у складі інших держав, - і тому, як складова, попри свою виняткову самобутність, вона самостійно для світу була незнаною. Проте у знакові періоди своєї історії Україна усе-таки привертала до себе увагу і яскравий інтерес. У період козацьких воєн, скажімо, вона з'явилася як новий, незнаний досі, формотворчий елемент істо-

рії; у період визвольних змагань за свою державу в 20-ті роки ХХ століття українська нація заявила гордо і голосно про своє право на чільне місце під сонцем; у листопаді 2014, коли демонстративно-звір'яче побиття студентів на майдані, заставило здригнутися від жаху усіх мислячих людей і в Україні і не в Україні: тихе, покірне життя скінчилося і українці диктатури більше не потерплять. І ось тепер, коли українська держава знову відстоює зі зброєю в руках недоторканість власних кордонів, увага до неї з боку світової спільноти загострена.

Що ж, українська нація пережила чимало сумнозвісних сторінок у своїй історії. У різні часи її витісняли з життя шляхом фізичного знищення, духовної експропріації, генетичних мутацій, цілеспрямованого перемішування народів на її території, внаслідок чого відбулося найстрашніше — амнезія історичної пам'яті і якісні втрати самого національного генотипу. Обличчя нації поволі, але методично спотворювалося: яскраво розписувалася то генетична тупість українців, то патологічна скупість і заздрісність, то безпробудна асоціальність. Звісно, в мужності чи хоробрості представникам української нації можновладці відмовити не могли, зате істинний героїзм та патріотизм їх «успішно» підміняли поняттям то націоналізму, то антисемітизму — лиш би знівелювати саму сутність нації. Знівелювати і знищити.

Знищити у першу ж чергу тих, хто щиро повірив у світлі ідеали рівності та братньої любові. Тих, хто власною долею випишував золоті рядки української репресованої поезії, - поезії, підстреленої на хвилі свого високого злету в один із найтрагічніших періодів вітчизняної культури. Чимало їх: поетів, прозаїків, перекладачів, літературознавців, мовознавців, театральних діячів, науковців високого рангу, - було зупинено на півслові, перемелено жорнами сталінської машини. Найяскравіших, найталановитіших, ясних сплахів 30-мільйонної Радянської України, серед яких у 1920-х роках українців було «неприпустимо» багато — 80% (росіян у цей же час — близько 9%). Більшовицький режим гарячково шукав виходу, намагаючись витворити нову, корінну комуністичну українську еліту:

у 1922 році із майже 55 тисяч членів КП(б) України росіяни становили абсолютну більшість — більше 54%, коли частка українців ледве досягала 29%, - подекуди 24%, стільки ж становили й усі інші національності, серед яких більшість були етнічними євреями. Сільські українці ставилися до нової влади не краще, ніж до окупаційної сили. Москві потрібен був контроль над Україною, тому активно почала створюватися група націонал-комуністів, яка бачила в революції засіб соціального і національного визволення меншин. Для цього партія навіть змушена була прийняти мову більшості населення України. Проте на початках це виявилось вкрай непросто: найзапекліший опір чинила сама партія, більшість членів якої не були українцями (за одним зі звітів, лише 18% партійних держслужбовців хоч трохи володіли українською). Лояльність української парторганізації, найбільшої в Радянському союзі, для Йосипа Сталіна була важливою, проте змиритися з загальною українізацією інтелігенції, а особливо робітничого класу, диктатор не міг. «У той час, як західноєвропейські пролетарі з симпатією вдивляються у прапор, що майоріє над Москвою, український комуніст Хвильовий (Фітільов!) не може сказати на користь Москви нічого, окрім як повчати українських діячів тікати від Москви... якомога швидше», – писав він; про одну із найтрагічніших і найсуперечливіших постатей розстріляного Відродження, водночас наказуючи своєму ставленикові Кагановичу взяти під свій неусипний контроль всеохопну політику українізації. Та результати її приголомшили Москву дуже швидко: за офіційними даними із 32% у 1926 — 1927 навчальному році навчання українською мовою у вищих навчальних закладах зросло у 1928 році до 58%. Частка україномовних газет зросла із 30% у 1926 році до 93% - у 1932 році. «Наша орієнтація – на західноєвропейське мистецтво», «Москва сьогодні є центр всесоюзного міщанства», «Майбутнє за моєю молодого нацією і за моєю молодого клясою», – ці гасла Миколи Хвильового сьогодні відомі навіть школярам, проте в тодішньому Хвильовому було ще так багато сумнівів, покаянь і символічних узагальнень, які однак, Москва йому все-таки не простила. Під гаслами коренізації поруч із українськими створювались

єврейські, польські, грецькі, болгарські регіони в Україні із власними національними адміністраціями. Тому вже наприкінці 1920-х років Москва вирішила, що режим повинен опиратися на росіян — і вже 1929 року Головне політичне управління — радянська таємна поліція — розпочало першу хвилю арештів, готуючись до низки показових процесів у Радянській імперії:

“Вороногривкий кінь
Махнув розхристаним хвостом
На землю впала чорна тінь,
Лежить земля хрестом
З опльованим Христом,
Зареготався день.
Заграв громами судних сурм
Вороногривий день у день
Біжить здаля на штурм,
На штурм!

Під регіт сурм...» - напише з гіркотою про той час буковинець за походженням, філософ за освітою, а згодом — київський пролетарський письменник (“проліткультівець») Дмитро Загул, що помер від паралічу серця влітку 1944 року після 12 літ заслання на Колимі.

Сталінська формальна “українізація» із самого початку заходила в гостру суперечність із централізаційною політикою Росії, а проголошений у листопаді 1926 року курс на форсовану індустріалізацію країни, а в грудні 1927 р. - гасло на колективізацію – зробило суперечність між чимось хоч трохи позитивним у новій системі і остаточно тоталітарним, нелюдським — суперечністю видимою для будь-якої мислячої людини. Стати провінцією Москви, хай навіть із певним допуском до рідної мови чи зберегти свою самобутність – це було питанням питань, яке лягло у глибинну суть зовні лише “літературної дискусії», яка формально почалася протистоянням Михайла Биковця і Грицька Яковенка – десятирядного, зате лояльного Москві письменника, - а породила сотні статей, памфлетів,

зауваг та заміток, а після “Думок проти течії» М.Хвильового – вихід усіх талановитих письменників із “об’єднання пролетарських письменників “Гарт». Починаються гоніння: почергові зречення Хвильового, закриття журналу “ВАПЛІТЕ», припинення видання “Літературного ярмарку», а далі – повна ліквідація недавно створеного “Пролітфронту».

На судових засіданнях, що відбувалися у Харкові, основною мішенню стали лідери української інтелігенції, звинувачені в належності до фіктивної організації - “Спілки визволення України». Обвинувачі стверджували, що члени цієї організації мали або шукали контактів з українською еміграцією та польським урядом і планували підняти повстання для створення незалежної Української держави. Першими у списку імовірних змовників були Вчений секретар Всеукраїнської академії наук Сергій Єфремов і колишній Прем’єр міністр Української Народної Республіки Володимир Чехівський, а першими реальними жертвами репресій стали Олександр Шумський та Микола Хвильовий, а згодом - і Микола Скрипник. Уже за першими звинуваченнями 15 осіб присудили до смертної кари, 192 – до різних термінів ув’язнення і 87 – до внутрішнього заслання, що фактично означало сибірські табори.

Революційна романтика зазнала краху:
Коли Прометей
Підвівся руба
З чотирьох ніг на дві
І, вогонь з запаленого блискавкою дуба
Узявши в кострубаті руки,
Повстав проти Зевса,
То перша була
На землі
Після незчисленних ночей

Революція, – проте, пишучи ці рядки, великий романтик, поетичний новатор, “ ювелір звукосполучень» Майк Йогансен ще довго марив, що “буде місто, як море, як гори, таке біле й широкє...», а зрештою опинився потойбіч світу вже у свої сорок два.

«Великий перелом на селі» — колективізація — що декларативно проводив «ліквідацію куркуля», а в дійсності — селянина, людини, особи — з родиною, з малими дітьми. А слідом — гасло соціалістичного змагання, що фактично означало нещадну експлуатацію і визиск працюючого робітника. Почали творитися передумови для голоду 1932-1933 років. За цих обставин не те, що критикувати, а й легко жартувати стало непристойно. Усмішка зникла. А та, що іронічно залишилася, стала підозрілою. З усіх «літературних жанрів» дозволено «культивувалися» тільки два: ода (партії і режимові) і донос. Критика ж цілковито перетворилася на суцільний донос.

Поволі згасає і гострий непримиренний голос Миколи Хвильового. Третє і останнє його каяття, цього разу не листом, а привселюдною промовою на Харківській організації ВУСППу, де «... скінчилося панфлетописання Хвильового, - як напише про цей період Юрій Шевельов у статті «Літ Ікара», - Адресатів було досхочу, - енками аж роїлося, але проти них не можна було виступати... На вустах письменника був намордник, бунтар почував себе посадженим до клітки. Тільки питанням часу було, коли морально-психологічні ґрати мали бути заступлені на ґрати справжньої в'язниці» (5,303). Вільний дух українського письменства загнаний у темін державного кріпацтва, і, що найгірше, — ідейного, духовного кріпацтва. Після літературного нищення почався розгром української парторганізації, що завершився приїздом на Україну диктатора-росіянина Павла Постишева. Настали чорні часи для України. Село мільйонами вимирало голодною смертю, робітники знесилювалися у зашморгу «соціалістичного змагання», а арешти перекинулися з інтелігентів на комуністів. Після арешту Михайла Ялового — найближчого приятеля Хвильового — після усіх принижень у нього самого не залишилося вибору: тортури чи смерть. Він вибрав друге. Через 2 місяці потому так само вчинив і Микола Скрипник. Ці два постріли покінчили із самою думкою про українізацію (хоч словесно про неї ще згадуватимуть аж до 1937 року). Почалася тотальна русифікація. Над трупами замордованих голодом, роботою і зневагою вкраїнців літали чорні круки сталінських репресій.

Дивись, дивись: безмежні перелогі
І хмар насуплених погроза в далині.
Приносить вітер виклики тривоги -
Шалений вітер і криваві дні.

Не перший рік, як позникали боги,
Остались люди та мерці одні.
Жують і плачуть: дайте-бо підмоги,
Заснуть спокійно дайте у труні... -

неначе кара-пересторога лунає з тих кривавих літ голос професора Київського університету, засудженого на 10 років Соловецького в'язня Павла Петровича Филиповича. Вражає і сокровенне зізнання найвидатнішого майстра імпресіоністичної поезії ХХ сторіччя Євгена Павловича Плужнина, ув'язненого 1934 року за стандартним формуванням - «участь у контрреволюційній організації» - на 10 років у спецтаборах, який помер у Соловецькій тюремній лікарні від туберкульозу:

Це снилось?.. На тихім світанні
Багнети, і я біля стінки...
О перші й довіку останні
Мої півхвилинки.

О ранки! Кінчається зараз
Вино нерозведене ваше!
... А в думці — який тепер вираз
На очі нероблений ляже?

Це снилось? Не знаю. Не знаю...
І ось усміхнутись несила...
І ось не живу, не конаю...
О правдо моя невесела!..

Невеселою видалася правда життя іще для одного яскравого поета розстріляного Відродження української культури, іще одного

поважного професора-мовознавця, славіста, невтомного дослідника слова Науково-дослідного інституту мовознавства при ВУАН, поета Михайла Драй-Хмари, якого за відсутністю доказів навіть звільнили після першого арешту, але все ж таки доправили до сибірських таборів, де після вирокових п'яти років йому додали ще десять за “антирадянську агітацію». Це ж треба дійти до такого цинізму - за “ агітацію і пропаганду в таборі». За що можна ще агітувати у таборах в'язнів?. Очевидно, просто за щирий невтрачений голос. Можливо, голос ось такого моторошного правдивого вірша із циклу “Сліпі»:

Ми сонця — радості не бачимо:
Ми сліпі
Ми навіть горя не оплачемо
В німій журбі.
Кривавий деспот випив очі нам
огнем війни -
і от навіки потолочено
життя лани.
О світе ясний, світе радісний.
ти згас навік,
А біль шалений, біль ненависний
живе — не зник!

Неможливо обминути і трагічної долі відомого в Галичині письменника Антона Крушельницького, який, начитавшись “західної» преси, повірив у “привид комунізму» і почав захоплюватися ідеями більшовизму. Він наївно повірив у щирість більшовицького протегування розвитку української культури, видавав у Львові прорадянський журнал “Нові шляхи», у якому висловлював великі надії на визволення знедоленого галицького селянина і, зрештою, вважаючи радянську Україну землею обітованою, разом зі своїми дітьми покинув Західну Україну. Разом із ним поїхав на Велику Україну і відомий мовознавець, професор зі Станіславщини Василь Дем'янчук, який одразу по прибуттю був розстріляний у підвалах НКВС. Синів Крушельницького також було розстріляно як “ди-

версантив і шпіонів», а батько, тяжко зажурений, сивий від горя і туги, ледве пересуваючи ноги по темній камері, жив у Соловецькому Кремлі. Єдиною втіхою для нього була донька, що, будучи ув'язненою, тут же, в Кремлі, працювала в соловецькому госпіталі молодшим лікарем. Володимира Антонівна Крушельницька, лікар-дерматолог, публіцист і громадська й культурна діячка — ця українська сестра-жалібниця полегшила біль не одному землякові своїм професійним умінням і просто глибокою людською порядністю. А батько її, старий письменник Антін Крушельницький писав кров'ю свого серця у темній тюремній камері:

У хвилях зневіри, у хвилях розпуки
Я серце замкну.
І там усі болі, і стогін, й муки
На дні придавлю.

Про хвилі такі отупіння гіркого
Не знать ме ніхто.
Лиш їй, що в палатах-краях серця мого
Царює водно!

Як стогони зблудять у серця кімнати,
Не бійся ти їх!
Вже летять д'тобі навіки спочити
В обіймах твоїх.

За спогадами Семена Підгайного, якому пощастило вижити, до середини 1937 року на Соловках було зібрано найкращих представників “ української підсоветської інтелігенції та українських комуністичних кіл» (3,3).

“Соловецькі табори — країна мук і відчаю. Переважну частину тих, хто туди потрапляв, чекала загибель. Там зустріли свою смерть перекладач зі Станіславщини Василь Атаманюк і яскравий представник українського авангардизму Валер'ян Полішук, поет-футурист Гео Шкурупій і викладач педагогічного технікуму,

дитячий письменник Віталій Сніжний (справжнє прізвище Микола Курочка), творець українського театру «Березіль» Лесь Курбас і драматург, автор «Мини Мазайла» і «Маклени Граси» Микола Куліш, один із найкращих учнів академіка Рудницького, молодий учений-географ і геолог, доцент Харківського університету Василь Баб'як і зауправління Укрнауки, професор історії Матвій Яворський та ще багато з тих, кого варто вважати загиблим цвітом української науки. У запліснявілих мурах монастиря, де колись ченці кадили фіміам покори Всевишньому, тепер фабрикували романтичну брехню про любов-ненависть і царство Боже на землі» – писав письменник І.Гришин-Гришук, який дивом пережив сибірську каторгу.

Вони любили рідну землю. Вони творили українську культуру. Вони писали ніжну хвилюючу поезію. Вони сплітали дивовижні візерунки образів і думок.

І тут, і там вітрила волохаті, -
суцільний дим од моря до небес,
і тільки іноді прорвуться з плес
далеких сонць проміння кострубаті.

(Олекса Влизько. Туман)

Я славлю злотокоосу осінь
Де смуток мій, немов рубін,
У перстень вправлений. Ще й досі
Не випав з мого серця він.

*(Михайло Драй-Хмара.
Я світ увесь сприймаю...)*

Зринає, голосний і розмаїтий,
На шістдесят земних коротких літ
З грузького дна-латаття ніжний цвіт,
Щоб нам жагу неситу упоїти.

(Микола Зеров. Космос).

... Все ближче, ближче вечір суне,
Все нижче плачуть трави-струни...
Бори — поети в хмарах сплять.
(Майк Йогансен. Поля синіють вечорами).

Вітер весняний співав
Пісню свою золоту...
Вітроньку! Тихо! Благаю!
Яблуні білі в цвіту...
(Лада Могилянська. Вітер)

І в кожного випліталися свої, неповторні і неперевершені метафори — так, наче зримо вимальовувались десь близько-близько, зовсім поруч. Здається, варто зробити лише один крок, - і ти почувеш, як:

Надходить дощ. Шумлять бліді берези
Рвуть блискавиці сірих хмар рядно...
(Євген Плужник)

На місто втомлене здаля дихнула осінь..
Повітря в ніч лило міцную прохолоду
(Андрій Панів)

Одшуміло літо... Одспівало жито,
Тільки вітер креше іскри по стерні
*(Дмитро Фальківський.
Є.Плужникові)*

Прямує сонце тихою ходою
На роздоріжжя вечорів смутних
*(Павло Филипович.
Білявий день втомився)*

Вечір у тінях карих очі полоще твої

(Микола Нарушевич.Вечір)

Зливається з шепотом листу гомін вечірньої юрми

(Михаль Семенко.Місто літом)

А епітети — ці яскраві репрезентанти майстерності будь-якого поета — у митців тієї бурхливої драматичної доби теж якісь по-своєму особливі, вишукано-індивідуальні, часто настроєві, навіть несподівані: *залізний ляск, закам'янілі хвилі, ліс зачарований, двоколійна путь* (Микола Зеров); *оскатертинені столики, вихована амбіція* (Михайль Семенко), *осніжені соборні бані, закрижано-прозора шклянка, темно-голубе безмір'я* (Марко Вороний), *химерна пісня, смутні смереки, окрадена мужицька тайстра* (Василь Атаманюк), *фюнебрні ноги, безлисті верби, могильні вітри, зелено-хвилева безодня* (Кость Котко), *крижані ненюфари, предвічний холод, передкоханний сум* (Гео Шкурупій), *плутана плетінь, застигле марево, розлогі гони* (Віталій Сніжний), *велелюдне торжище, нікчемне і брудне орденосне плем'я, чорні роздряплені кратери, золотистий гравій* (Іван Багряний), *ніченька темна болиголовка, брукова неприємність, трави шовкорясі, крайчасті рядна* (Іван Дорожній), *розважна осінь, глясоване листя, мохнатий вечір, духмяні почування, прозорий запах* (Валер'ян Поліщук), *медяна пісня, перлисті колоски, задумана земля, замислений Дніпро, вода стурбована і молода, цвітні сни* (Андрій Панів) та інші.

Не менш яскраво крізь роки промовляють до читача авторські самотутні порівняння, що зримо просвічують народною поетичністю, рішучістю і незаперечним талантом:

В серце лізуть сумніви:

“Грядеши?.. Камо?!»

А в серці родиться і гине

У просторі таке,

Як зойк дитини: “Мамо».

(Василь Бобинський. Камо)

Ах життя моє — кругле, як м'яч,

Пружне і палюче — як любов
(Майк Йогансен)

... А серце б'є, як обух,
Прокляття моїй плоті,
Що слабша за мій дух
(Олег Ольжич)

Гей, спокійні, досвідчені! Ви!
Чиї щелепи, мов обценьки!
(Євген Плужник. Галілей)

... Серце моє ожило,
Мов річка, звільнившись од льоду
(Андрій Панів. Весняна трилогія)

Вечірня аквареля.
Як повен яр — мелодія звучить:
То пробують на флейту цвіркуни
Рапсодію веселю.
(Валер'ян Поліщук. Цвіркуни)

Майстерне слово поетів Розстріляного Відродження багате на цікаві антитези та паралелізми:

Коли рекламно охопить місто профанація...
І замигтить в очах святкова ілюмінація. -
Перетнуться паралелі і збіжаться спіралі...
Всі шляхи сходяться до магічної магістралі
(Михаль Семенко)

Місяця срібний дзюб
Там вдалині, вгорі. -
Місто — камінний куб.

Сум і сон — ліхтарі

(Павло Филипович)

Перепілка в житі — ніжність.
В пшеницях волошки — дума.
Мак червоний — кров!
Друже, друже! Геть з журбою!
Народились ми для бою

(Іван Багряний)

Лише на прикладі їх талановитих текстів можна говорити про неповторні особливості і різноманітність художніх троп — від персоніфікації чи перифразу і до вишуканого оксюмору та довшої інтелектуальної метафори.

Вони такі різні і такі схожі у своїх високих поривах. Поміж ними — і видатні символісти, як Михайло Драй-Хмара з його заглибленням в «ріллію душі» чи Василь Бобинський; і неокласики, як геть еkleктичний, але неймовірно цілісний Павло Филипович; і віртуозні памфлетисти, як великий борець Микола Хвильовий, який не втрачав неповторності свого пера навіть у найтяжчі часи принижень; і глибокі людинолюбці-театрала, як Микола Куліш, Мирослав Ірчан, Лесь Курбас чи Микола Вороний; і витончено-ажурні імпресіоністи, як гармонійно-спокійний професор античності Микола Зеров чи філігранний Євген Плужник; й ідейно-філософські месіяни-лірики, як глибинно-національний і загальноартистичний Аркадій Любченко з його непростим «Вертепом»; і літературознавці-енциклопедисти та критики, як Михайло Каганюк, Павло Филипович, Михайло Новицький чи Євген Шабльовський; і ніжні жінки-письменниці, як Олександра Свекла, Віра Мазуренкова, Олена Теліга чи Ляда Могилянська; і сценаристи, як вінничанин Яків Ковальчук; і футуристи, як експериментатор форми, полеміст і оратор Михайль Семенко; і прозаїки, як Олекса Слісаренко чи Валер'ян Підмогильний;

і непересічні учені, як професор ботаніки Олександр Яната, сходознавець Федір Пушенко чи академік Іван Слабченко; і музейні працівники, як Ананій Лебідь; і видатні мовознавці, як Іван Шала чи Василь Дем'янчук; і редактори популярних видань, як Василь Левицький, Генадій Садовський чи Василь Чумак; і юристи, як поет зі Станіслава Роман Заклинський; і знані педагоги, як племінник академіка Сергія Єфремова Микола Павлушков, Олександр Шумський чи Володимир Бенедик; й талановиті історики, як Михайло Слабченко, Йосип Гермайзе, Михайло Рубач чи Матвій Яворський; і географи та геологи, як Степан Рудницький чи поет-романтик Микола Філянський; і бібліографи, як Никифор Миколенко; й економісти, як Іван Петренко та Петро Солодуб.

Усі вони були великими патріотами України. Усі прагнули прислужитися рідній землі своїм полум'яним словом та глибоким поетичним серцем. Усі творили Український Ренесанс ХХ-сторіччя і були цвітом української інтелігенції, цвітом української нації. Розстріляним, знищеним, але незнищеним цвітом. Лише протягом п'яти днів 1937 року (27 жовтня і 1-4 листопада) на Соловках було убито 1111 в'язнів.

Минає 81 рік від цієї дати... А з тих же адрес державних кабінетів надходять такі ж нещівні накази, від яких і сьогодні гине молодий цвіт української нації — не в Сибірській тайзі, не в Соловцькому Кремлі, не в Кемі, чи Карельському Медвеж'єгорську, а на бойових позиціях обіч Донецька чи Маріуполя. Що усе сьогодні — вітання з нинішньої тоталітарної Москви?

Фактично сьогодні українці — це раритетна нація, самотня на власній землі у своєму великому соціумі, а ще самотніша в універсумі людства. Вона усе ще чекає на своїх новітніх філософів, миротворців-істориків, мислителів-письменників, аналітиків-соціологів, геніїв-митців. Тільки не треба думати, що хтось має створити нам ті феноменальні постаті і вмонтувати їх у загальнонаціональне тло. Кожен має усе робити сам. Якщо думаємо, що живемо в демократичній державі, то кожна людина самотужки поспільно має будувати і державу, і саму себе, і своє гідне життя, і належно поціновану ауру своєї нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розстріляне відродження. Золоті рядки української репресованої поезії / Укладач Заготова С.М. - Донецьк. ТОВ "ВКФ "БАО», 2009.-320с.:іл.
2. Плохій Сергій. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Вид 2-ге /Пер.з англ. Романа Клочка - Харків: Видавничий дім "Клуб сімейного дозвілля», 2018.-496с.
3. Соловецький етап: Антологія./Упорядник та передмова Ю.П.Винничука.- Харків: Фоліо, 2018. - 490с.
4. Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття - у чотирьох книгах. - Кн. 3-тя культурно-історична епоха соцреалізму (тоталітаризму) і активного йому спротиву (антитоталітаризму). Упорядник Василь Яременко.- Київ: Вид-во "АКОНІТ», 2001.-800с.
5. Ю.Шевельов. Вибрані праці у 2-х книгах.- кн.ІІ. Літературознавство / Упорядник Іван Дзюба.- К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія», 2009.-1151с.

Наукове видання

Колектив авторів наукових праць

НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ

(На вшанування жертв тоталітаризму)

Комуністичний тоталітаризм, як системне зло, завдавав смертельних ударів нації, убивши мільйони українців. Збірник містить наукові розвідки викладачів, співробітників Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Івано-Франківського національного медичного університету та інших науковців, присвячені вшануванню жертв радянського тоталітаризму періоду 1917 – 1953 років – як окремих вчених, лікарів, літераторів, політичних діячів, так і цілих етнічних груп і прошарків українського суспільства.

Для студентів, аспірантів, науковців, всіх, хто цікавиться історією українського народу.

ББК 63.5(4Укр)+81(4Укр)+63.3(4Укр)+71(4Укр)

Підписано до друку 19.11.2018 р.

Формат 60×84 1/16. Папір офсет.

Гарнітура Times. Офсет. друк.

Умовн.-друк. арк. 7,6725.